

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΚΕ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΤΙΤΛΟΣ

**Η Εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων στο
διάστημα της οικονομικής κρίσης: Εντοπισμός των
κινήτρων που συμβάλλουν στην αύξηση των εξαγωγών**

ΤΜ. ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων

Επιβλέπων:

Αριστείδης Μπιτζένης

Σπουδαστής:

Γεώργιος Λυμπέρης

ΑΘΗΝΑ - 2018

**Η Εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων στο
διάστημα της οικονομικής κρίσης:
Εντοπισμός των κινήτρων που συμβάλλουν
στην αύξηση των εξαγωγών**

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα της παρούσας εργασίας, κ. Αριστεΐδη Μπιτζένη, Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας με γνωστικό αντικείμενο: Διεθνής Επιχειρηματικότητα, Ξένες Άμεσες Επενδύσεις και Πολυεθνικές, και εισηγητή του τμήματος Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων της ΚΕ΄ Εκπαιδευτικής Σειράς, για τις συμβουλές, την καθοδήγηση του καθώς και την εποικοδομητική συνεργασία μας κατά την εκπόνησή της.

ΕΣΔΔΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΥΜΠΕΡΗΣ

©

2018 - Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Δήλωση

Δηλώνω ρητά ότι, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής.

Αθήνα, 12 / 12 / 2018

Υπογραφή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εξωστρέφεια (εξαγωγές) των ελληνικών επιχειρήσεων και ο εντοπισμός και η καταγραφή των κινήτρων που θα αυξήσουν το ύψος των ελληνικών εξαγωγών είναι πάντα επίκαιρα και σημαντικά. Άλλωστε το ζήτημα της αύξησης των εξαγωγών της ελληνικής οικονομίας αποτελεί τόσο έναν από τους βασικούς πυλώνες της εθνικής στρατηγικής για την οικονομική ανάπτυξη, όσο και της ελληνικής οικονομικής διπλωματίας. Αρχικά παρουσιάζεται συνοπτικά η εξέλιξη του βασικού θεωρητικού υποβάθρου του διεθνούς εμπορίου, η έννοια της εξωστρέφειας και η σύνδεση της με την ελληνική επιχειρηματικότητα, καθώς και μία σύντομη επισκόπηση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, με επίκεντρο την μεταπολιτευτική περίοδο και την προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας. Ακολούθως, η παρουσίαση στατιστικών εμπορικών δεδομένων για την Ελλάδα και η συγκριτική ανάλυση με επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες, η καταγραφή των κυριότερων εμποδίων των εξαγωγών και ο εντοπισμός των παραγόντων που επηρεάζουν το ύψος των εξαγωγών, καταλήγουν στην κατάθεση σχετικών προτάσεων δημόσιων πολιτικών.

Η παρούσα εργασία προσδοκά να συσχετίσει τις ελληνικές εξαγωγικές επιδόσεις με χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και των ελληνικών επιχειρήσεων, όπως ενδεικτικά η διάρθρωση των εξαγωγών, το τεχνολογικό και καινοτομικό τους επίπεδο, τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα στις διεθνείς αγορές, το μέγεθος τους, η διαφοροποίηση και η συγκέντρωση των εξαγωγών, η σύνδεση τους με τις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, καθώς και με την πρόσφατη οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Θα αναζητηθούν οι άξονες πολιτικής, οι οποίοι δύναται να αποτελέσουν μια εθνική στρατηγική ανάπτυξης, οι οποίοι θα συμβάλλουν τελικά στην αύξηση της εξαγωγικής δραστηριότητας. Η ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της επισκόπησης πρωτογενών και δευτερογενών βιβλιογραφικών πηγών καθώς και στατιστικών στοιχείων εμπορίου από δημόσιους φορείς και διεθνείς οργανισμούς.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:

Εξωστρέφεια, Οικονομική Κρίση, Εμπόριο, Επιχειρηματικότητα, Κίνητρα Εξαγωγών, Εμπόδια Εξαγωγών

ABSTRACT

The internationalization (exports) of Greek companies and the identification of factors which will increase the amount of Greek exports have always been of great relevance and importance. The export performance of the Greek economy is one of the main pillars of the national strategy for economic growth and of the Greek economic diplomacy. At first, the development of the basic theoretical background of international trade, the concept of internationalization and its link with Greek entrepreneurship, as well as a brief overview of the recent economic crisis, focusing on the last forty years and on the adaptation of the Greek economy, are being introduced. Subsequently, the presentation of trade statistics for Greece and the comparative assessment with selected European countries, the presentation and the analysis of the main export barriers and the identification of the factors affecting the level of exports, result in the recommendation of relevant public policy proposals.

This paper looks forward to relating the Greek export performance to characteristics of the Greek economy and enterprises, such as the structure of exports, their technological and innovative level, competitive advantage at the international markets, size, exports diversification and concentration, link to global value chains, as well as to the recent Greek economic crisis. Policy priority areas will be sought, which may form a national development growth strategy in order to boost and promote exports.

The followed research methodology was the review of primary and secondary bibliographical sources as well as trade statistics from public institutions and international organizations.

KEY WORDS:

Internationalization, Economic Crisis, Trade, Entrepreneurship, Export Incentives, Export Barriers

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	i
ABSTRACT	ii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	iii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ	v
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	vii
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 Το ερευνητικό ενδιαφέρον	1
1.2 Σκοπός και στόχοι της εργασίας.....	3
1.3 Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε	4
1.4 Η διάρθρωση της εργασίας.....	4
2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	5
2.1 Τι οδήγησε κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης στην οικονομική κρίση στην Ελλάδα.....	6
2.2 Η ελληνική οικονομία: μετά την ΟΝΕ και πριν το 2008.....	10
2.3 Η ελληνική οικονομική κρίση και η προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας ..	12
3. ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	17
3.1 Συμβατικές θεωρίες εμπορίου	17
3.2 Σύγχρονες θεωρίες εμπορίου	19
4. Η ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	24
4.1 Η έννοια της εξωστρέφειας και οι τρόποι διεθνοποίησης μιας επιχείρησης.....	24
4.2 Εξωστρεφή χαρακτηριστικά της ελληνικής επιχειρηματικότητας	29
5. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ ΕΕ	33
5.1. Στατιστικά δεδομένα για την Ελλάδα και ανάλυση αυτών	33
5.1.1. Διαχρονική πορεία εξαγωγών, εισαγωγών, εμπορικό ισοζύγιο	33
5.1.2 Εξαγωγές και ΑΕΠ	40
5.1.3 Χώρες προορισμού εξαγωγών	41

5.1.4 Διάρθρωση εξαγωγών	45
5.2 Σύγκριση δεδομένων ελληνικών εξαγωγών με επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες	51
5.3 Εμπόδια στην εξαγωγική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων.....	61
6. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	67
6.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την εξαγωγική συμπεριφορά των επιχειρήσεων:	
βιβλιογραφική ανασκόπηση	67
6.1.1 Η αρωγή του κράτους: στρατηγική ενίσχυσης των εξαγωγών	69
6.1.2 Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.....	70
7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	73
7.1 Συμπεράσματα	73
7.2 Προτάσεις πολιτικής	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	79
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Τα 100 σημαντικότερα ελληνικά εξαγόμενα προϊόντα στον	
κόσμο κατά το πρώτο εννεάμηνο του 2018* (Αξία σε εκατ. €).....	87
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Διάρθρωση εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών Ελλάδας:	
γραφική απεικόνιση 2012 - 2016	92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: Τα 50 πρώτα ελληνικά εξαγόμενα προϊόντα στον κόσμο 2013 -	
2017 (Αξία σε εκατ. €)	97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: Doing Business Rank 2010 – 2018, σύγκριση χωρών	101
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: 20 πρώτες χώρες προορισμού ελληνικών εξαγωγών	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ: Βασικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων οικονομικής	
προσαρμογής στις χώρες της ζώνης του ευρώ	105
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ζ: Δείκτης αποκαλυπτόμενου συγκριτικού πλεονεκτήματος	
ελληνικών προϊόντων	106

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ

<i>Εικόνα 1: Εξαγωγές Ελλάδας ανά προορισμό 1995 - 2016</i>	43
<i>Εικόνα 2: Εξαγωγές ανά κλάδο Ελλάδας 1995 – 2016</i>	48
<i>Εικόνα 3: Αξιολόγηση δυσκολιών εξαγωγικών επιχειρήσεων</i>	62
<i>Πίνακας 1: Ετήσιες % μεταβολές βασικών δεικτών 2001-2008</i>	10
<i>Πίνακας 2: Δημοσιονομικά μεγέθη ως % του ΑΕΠ 2001-2008</i>	11
<i>Πίνακας 3: Χρονολόγιο κρίσης</i>	16
<i>Πίνακας 4: 20 πρώτα εξαγωγίμα ελληνικά προϊόντα επτάμηνο 2018</i>	50
<i>Πίνακας 5: Εμπόδια στις εξαγωγές</i>	63
<i>Πίνακας 6: Αξιολόγηση δυνητικών εμποδίων από εξαγωγικές και μη επιχειρήσεις</i>	64
<i>Διάγραμμα 1: Οικονομική μεγέθυνση</i>	14
<i>Διάγραμμα 2: Ανεργία</i>	14
<i>Διάγραμμα 3: Αποτέλεσμα γενικής κυβέρνησης</i>	15
<i>Διάγραμμα 4: Κόστος δανεισμού (10 έτη ομόλογο)</i>	15
<i>Διάγραμμα 5: Εξαγωγικές επιδόσεις ανά μέγεθος επιχείρησης</i>	30
<i>Διάγραμμα 6: Εξαγωγικές επιδόσεις (αριθμός επιχειρήσεων) ανά μέγεθος επιχείρησης</i> . 31	
<i>Διάγραμμα 7: Μέση εξαγωγική επίδοση ανά μέγεθος επιχείρησης</i>	32
<i>Διάγραμμα 8: Εξαγωγές / Εισαγωγές, διάκριση προϊόντων και υπηρεσιών</i>	33
<i>Διάγραμμα 9: Εισαγωγές / Εξαγωγές Ελλάδας, διαχρονικά σε € εκ.</i>	34
<i>Διάγραμμα 10: Ετήσιες % μεταβολές εξαγωγών - εισαγωγών</i>	35
<i>Διάγραμμα 11: Εμπορικό Ισοζύγιο Ελλάδας, διαχρονικά σε € εκ</i>	36
<i>Διάγραμμα 12: Δείκτης κάλυψης (Εξαγωγές / Εισαγωγές προϊόντων) 1960 - 2020</i>	38
<i>Διάγραμμα 13: Συνιστώσες ζήτησης: συνεισφορά στο ΑΕΠ (%)</i>	38
<i>Διάγραμμα 14: Συμβολή στην ετήσια μεταβολή του ΑΕΠ (%)</i>	39
<i>Διάγραμμα 15: Εξαγωγές σε € με και χωρίς πετρελαιοειδή</i>	39
<i>Διάγραμμα 16: Συμμετοχή ελληνικού εμπορίου / παγκόσμιο εμπόριο 1960 - 2020</i>	40
<i>Διάγραμμα 17: Εξαγωγές / πραγματικό ΑΕΠ 1995 - 2012</i>	41
<i>Διάγραμμα 18: Εξαγωγές και εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών % του ΑΕΠ</i>	42
<i>Διάγραμμα 19: Διάρθρωση εξαγωγών Ελλάδας ανά προορισμό %</i>	43
<i>Διάγραμμα 20: Σωρευτική μεταβολή εξαγωγών 2009-2017 ανά προορισμό</i>	44
<i>Διάγραμμα 21: Εμπόριο με διάκριση προορισμού intra EU 2000-2017</i>	44
<i>Διάγραμμα 22: Διάρθρωση εξαγωγών 2009-2017 ανά προορισμό σε € εκ.</i>	45
<i>Διάγραμμα 23: % Συμμετοχή εξαγωγών ανά μονοψήφια κατηγορία 2011-2017</i>	46
<i>Διάγραμμα 24: Εξαγωγές μονοψήφιας σε € εκ. 2011-2017 χωρίς πετρελαιοειδή</i>	47
<i>Διάγραμμα 25: Δείκτης συγκέντρωσης και διαφοροποίησης εξαγωγών εμπορευμάτων</i> ..	49
<i>Διάγραμμα 26: Εξαγωγική επίδοση στην μεταποίηση.</i>	50
<i>Διάγραμμα 27: Μεριδίδια προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών</i>	51
<i>Διάγραμμα 28: Εξαγωγές προϊόντων (€ εκ.) Ελλάδα, Κύπρος, Πορτογαλία, Βουλγαρία</i> .	52
<i>Διάγραμμα 29: Εξαγωγές προϊόντων σε € εκ. Ισπανία, Ιρλανδία, Γερμανία</i>	53
<i>Διάγραμμα 30: Εισαγωγές προϊόντων (€ εκ) Ελλάδα, Κύπρος, Πορτογαλία, Βουλγαρία</i>	53
<i>Διάγραμμα 31: Εισαγωγές προϊόντων σε € εκ. Ισπανία, Ιρλανδία, Γερμανία</i>	54

<i>Διάγραμμα 32: Εξαγωγές / εισαγωγές προϊόντων</i>	<i>54</i>
<i>Διάγραμμα 33: Εξαγωγές: Συνεισφορά στο ΑΕΠ (%).....</i>	<i>55</i>
<i>Διάγραμμα 34: Εξαγωγές προϊόντων υψηλής τεχνολογίας (%).....</i>	<i>55</i>
<i>Διάγραμμα 35: Εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών (% ΑΕΠ) ευρωπαϊκών χωρών</i>	<i>56</i>
<i>Διάγραμμα 36: Πραγματικές εξαγωγές (chain linked), 2010 = 100.....</i>	<i>57</i>
<i>Διάγραμμα 37: Economic Complexity Index (ECI)</i>	<i>57</i>
<i>Διάγραμμα 38: Εξαγωγές ετήσια % μεταβολή.....</i>	<i>58</i>
<i>Διάγραμμα 39: Περιεχόμενο εισαγωγών στις εξαγωγές</i>	<i>59</i>
<i>Διάγραμμα 40: Δαπάνες έρευνας & ανάπτυξης ως % ΑΕΠ</i>	<i>59</i>
<i>Διάγραμμα 41: Δείκτης ανταγωνιστικής βιομηχανίας</i>	<i>60</i>
<i>Διάγραμμα 42: Δείκτης παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας</i>	<i>60</i>
<i>Διάγραμμα 43: Εφαρμογές εμπορικών σημάτων.....</i>	<i>61</i>
<i>Διάγραμμα 44: Παράγοντες, οι οποίοι εμποδίζουν την ελληνική επιχειρηματικότητα.....</i>	<i>66</i>
<i>Διάγραμμα 45: Συνιστώσες Doing Business στην Ελλάδα.....</i>	<i>66</i>

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

BEEPS	Business Environment and Enterprise Performance Survey
CN	Combined Nomenclature
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development
GEM	Global Entrepreneurship Monitor
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
WEF	World Economic Forum
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΙΝΕ ΓΣΕΕ	Ινστιτούτο Εργασίας Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας
ΙΟΒΕ	Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών
ΚΕΕΜ	Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών
ΚΕΠΕ	Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
ΜμΕ	Μεσαίες και Μικρές Επιχειρήσεις
ΟΕΥ	Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΣΕ	Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων
ΣΕΒ	Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών
ΣΕΒΕ	Σύνδεσμος Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα της εξωστρέφειας, με επίκεντρο τις εξαγωγές των ελληνικών επιχειρήσεων, την πρόσφατη οικονομική κρίση και τον εντοπισμό και την καταγραφή των παραγόντων που θα αυξήσουν το ύψος των ελληνικών εξαγωγών. Στον αναγνώστη παρουσιάζεται αρχικά η εξέλιξη του βασικού θεωρητικού υποβάθρου του διεθνούς εμπορίου, η έννοια της εξωστρέφειας και η σύνδεση της με την ελληνική επιχειρηματικότητα, καθώς και μία σύντομη επισκόπηση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Ακολούθως, στο εμπειρικό τμήμα της παρούσας εργασίας, παρουσιάζονται, αναλύονται και συγκρίνονται στατιστικά εμπορικά δεδομένα για την Ελλάδα και για επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες, καταγράφονται τα κυριότερα εμπόδια των εξαγωγών και εντοπίζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος των εξαγωγών. Η ανάλυση αυτή οδηγεί στην πρόταση λήψης δημόσιων πολιτικών για την αύξηση των εξαγωγών.

1.1 Το ερευνητικό ενδιαφέρον

Τα στελέχη των Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, στο πλαίσιο των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων τους, όπως οριοθετούνται από το Ν. 3566/07 (ΦΕΚ 117 Α/5-6-2007): Κύρωση ως Κώδικα του «Οργανισμού του Υπουργείου Εξωτερικών», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, ασχολούνται με ευρύτερα θέματα εμπορικού ενδιαφέροντος και εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας, όπως ενδεικτικά η μελέτη του εξωτερικού εμπορίου και των διεθνών συναλλαγών των χωρών της αρμοδιότητάς τους, σε σχέση με την εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας, οι δυνατότητες προώθησης των ελληνικών προϊόντων και της επιχειρηματικής συνεργασίας μεταξύ ελληνικών και ξένων επιχειρήσεων, η παρακολούθηση για μέτρα εμπορικού χαρακτήρα, τα οποία αφορούν στο εξωτερικό εμπόριο, στη σύναψη διεθνών οικονομικών και εμπορικών συμφωνιών, στις εμπορικές συμβάσεις και στην τελωνειακή νομοθεσία καθώς και η ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών με στόχο τη συνεχή και προοδευτική αύξηση των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων.

Το ενδιαφέρον ως εκ τούτου για τη θεματική της παρούσας εργασίας είναι πάντα επίκαιρο και σημαντικό, για την εκάστοτε πολιτική ηγεσία, η οποία χαράσσει τις

γενικότερες πολιτικές κατευθύνσεις και δημόσιες πολιτικές, για τους υπηρεσιακούς παράγοντες των δομών που στελεχώνουν τα στελέχη των Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, οι οποίοι καλούνται να τις εφαρμόσουν, καθώς και για τους λοιπούς επιχειρηματικούς και εξαγωγικούς φορείς και επιμελητήρια, με τους οποίους υφίστανται σημαντικές συνεργασίες και συνέργειες. Η συμβολή των εξαγωγών στην μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας είναι ζητούμενη και απαραίτητη, πόσο μάλλον δε, όταν η ελληνική οικονομία, μετά από μια περίοδο βαθιάς οικονομικής κρίσης, έχει σταθεροποιηθεί και μόνο με μια αναπτυξιακή έκρηξη θα καταφέρει να ανακάμψει από την πρωτοφανή συρρίκνωση της.

Πέραν του πρακτικού ενδιαφέροντος για τους πολιτικούς και τους υπηρεσιακούς παράγοντες της δημόσιας διοίκησης, εντοπίζεται διαχρονικό και εκτενές ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, όχι μόνο για τη θεωρητική προσέγγιση της ερμηνείας του διεθνούς εμπορίου αλλά και για τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της εξαγωγικής δραστηριότητας, σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, τμήμα της οποίας θα παρουσιαστεί κατά την ανάπτυξη του θεωρητικού υποβάθρου της εργασίας.

Επισημαίνεται ότι το οικονομικό πρόβλημα που απασχολεί την οικονομική επιστήμη, δηλαδή η ικανοποίηση απεριόριστων αναγκών με όμως περιορισμένους διαθέσιμους πόρους αμβλύνεται από το εμπόριο, το οποίο ορίζεται ως η "ανθρώπινη δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο την αγορά αγαθών προς μεταπώληση με σκοπό την επίτευξη κέρδους" (Γεωργακόπουλος, 2007: 493-494).

Επιπλέον, το ζήτημα της αύξησης των εξαγωγών της ελληνικής οικονομίας αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες της οικονομικής διπλωματίας (μαζί με την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων και την προάσπιση των θέσεων του κράτους στους πολυμερείς οργανισμούς), η οποία αποτελεί το σημαντικότερο μέσο άσκησης της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής ενός κράτους (Τσαρδανίδης, 2008: 494-495). Το αντικείμενο της εργασίας συνδέεται λοιπόν άμεσα με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης της ΚΕ' σειράς, ενώ διαπιστώνεται συνάφεια περιεχομένου και με άλλες θεματικές του εκπαιδευτικού προγράμματος, όπως αυτή του διεθνούς, οικονομικού και εμπορικού συστήματος.

1.2 Σκοπός και στόχοι της εργασίας

Η θετική σχέση μεταξύ της εξωστρεφούς οικονομίας / εμπορίου και της μεγέθυνσης της οικονομίας (ΑΕΠ) έχει πολλές φορές εμπειρικά αποδειχθεί. Ωστόσο προϋπόθεση για αυτή τη θετική σχέση είναι η διάχυση της γνώσης και της τεχνογνωσίας. Από την άλλη, σε αναπτυσσόμενα κράτη που υστερούνε στην έρευνα & ανάπτυξη, η αύξηση στις εξαγωγικές επιδόσεις μπορεί να επιβραδύνει τη μεγέθυνση της οικονομίας. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως τα είδη προϊόντων που εξάγονται, η διάρθρωση των εξαγωγών και τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά (Zarotiadis & Ozouni, 2016: 144-145). Συνεπώς: *“Ο εξαγωγικός τομέας θα μπορούσε να σχηματίσει έναν μηχανισμό μέσω του οποίου θα επιτυγχάνεται συνεχής οικονομική μεγέθυνση...”* (Κωνσταντακοπούλου, 2015: 109, 123).

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση ενός μείζονος ζητήματος για την ελληνική επιχειρηματικότητα και οικονομία, αυτό δηλαδή της εξωστρέφειας της, περιορίζοντας την έρευνα στον εξαγωγικό τομέα, καθώς και της αιτιώδους σχέσης παραγόντων / κινήτρων με την εξωστρέφεια, που συμβάλλουν θετικά στις εξαγωγικές επιδόσεις της ελληνικής επιχειρηματικότητας.

Οι στόχοι της παρούσας εργασίας είναι:

(α) η συνοπτική παρουσίαση της εξέλιξης του βασικού θεωρητικού υποβάθρου του διεθνούς εμπορίου, της έννοιας της εξωστρέφειας και η σύνδεση της με την ελληνική επιχειρηματικότητα, καθώς και μία σύντομη επισκόπηση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, με επίκεντρο την “μεταπολιτευτική περίοδο” και την προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας.

(β) η παρουσίαση στατιστικών εμπορικών δεδομένων για την Ελλάδα και η συγκριτική παρουσίαση με δεδομένα χωρών, οι οποίες επίσης δέχθηκαν την οικονομική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ιρλανδία, Ισπανία, Κύπρος, Πορτογαλία) καθώς και με τη Γερμανία και τη Βουλγαρία.

(γ) η καταγραφή των κυριότερων εμποδίων των εξαγωγών.

(δ) ο εντοπισμός των παραγόντων που επηρεάζουν το ύψος των εξαγωγών.

(ε) τα αποτελέσματα της εργασίας να οδηγήσουν σε προτάσεις και στη λήψη μέτρων από την πολιτεία, προκειμένου να βελτιωθεί το επιχειρηματικό και οικονομικό περιβάλλον με απώτερο στόχο την αύξηση των εξαγωγών.

(στ) να συνεισφέρει στις γενικότερες προσπάθειες της οικονομικής διπλωματίας για την ανάταξη της ελληνικής οικονομίας.

1.3 Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε

Η ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της επισκόπησης πρωτογενών και δευτερογενών βιβλιογραφικών πηγών, όπως βιβλία, επιστημονικά άρθρα, δημοσιευμένες μελέτες, ηλεκτρονικές πηγές από το διαδίκτυο καθώς και πρωτογενή στατιστικά στοιχεία εμπορίου από δημόσιους φορείς και διεθνείς οργανισμούς, όπως η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ασφάλειας κ.α., τα οποία και παρουσιάζονται, κατόπιν εκτεταμένης επεξεργασίας, σε μορφή πινάκων και διαγραμμάτων.

1.4 Η διάρθρωση της εργασίας

Η εργασία διαρθρώνεται σε δυο διακριτά αλλά αλληλοσυνδεόμενα μέρη: το θεωρητικό και το εμπειρικό. Ειδικότερα, μετά μια σύντομη εισαγωγή, παρουσιάζεται στο 2^ο κεφάλαιο η προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας, λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, και η σύνδεση της με την μεταπολίτευση. Ακολούθως στο 3^ο κεφάλαιο αναπτύσσεται το βασικό θεωρητικό υπόβαθρο του διεθνούς εμπορίου με την επισκόπηση επιλεγμένων θεωρητικών προσεγγίσεων και την εξελικτική τους πορεία καθώς και οι τρόποι διεθνοποίησης μιας επιχείρησης. Στο εμπειρικό μέρος, στο 4^ο κεφάλαιο αναλύονται στατιστικά δεδομένα, ενώ αναδεικνύονται και τα εμπόδια της εξαγωγικής δραστηριότητας. Στο 5^ο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση παραγόντων, οι οποίοι ενισχύουν τις εξαγωγές. Τέλος, ακολουθεί ο επίλογος της εργασίας με τα συμπεράσματα της προηγηθείσας ανάλυσης και την καταγραφή προτάσεων δημοσίων πολιτικών.

2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην απαρχή της οικονομικής επιστήμης οι ερευνητές θεωρούσαν τις οικονομικές κρίσεις ως μη συνδεδεμένα και τυχαία γεγονότα λόγω εξαιρετικών και διαφορετικών γεγονότων, όπως πόλεμοι, πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές, έλλειψη τροφής και φυσικές καταστροφές. Ακολούθως με τη χρήση στατιστικών εργαλείων και επιστημονικής παρατήρησης διαπιστώθηκε η κυκλικότητα τους και η συσχέτιση εμφάνισης τους με οικονομικά μεγέθη, ενώ τα αίτια εκδήλωσης τους μπορεί να είναι τόσο ενδογενή όσο και εξωγενή (Cencini A., Rossi S., 2015).

Οι κρίσεις στην οικονομία, αν και παρουσιάζουν κοινά στοιχεία, εμφανίζονται με διάφορους τρόπους. Συνήθως συνδέονται με φαινόμενα, όπως σημαντικές μεταβολές στην πιστωτική επέκταση και στις τιμές, σοβαρές διαταραχές στην χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση και στην πρόσβαση σε εξωτερική χρηματοδότηση, μεγάλης έκτασης προβλήματα στους ισολογισμούς, τόσο των επιχειρήσεων όσο και του δημοσίου τομέα, και σημαντική, κρατική, χρηματοοικονομική υποστήριξη, η οποία εκδηλώνεται με την μορφή ανακεφαλαιοποιήσεων και παροχής ρευστότητας. Οι οικονομικές κρίσεις συχνά ακολουθούν την πρότερη ανοδική έκρηξη των τιμών των περιουσιακών στοιχείων και την πιστωτική επέκταση (οικονομική "φούσκα") (Claessens S., Kose M. A., 2013: 4-12).

Η κρίση αποτελεί μια διακοπή από την κανονικότητα. Μια οικονομική κρίση μπορεί να εκδηλωθεί στην αγορά των ακινήτων ("φούσκα των τιμών ακινήτων), στην αγορά των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, να αφορά σε έναν συγκεκριμένο κλάδο της οικονομικής δραστηριότητας ή να είναι μια μακροχρόνια, γενικότερη ύφεση στην οικονομία, να είναι ενεργειακή, χρηματιστηριακή, χρηματοοικονομική, κ.λπ.. Οι χρηματοοικονομικές κρίσεις κατατάσσονται στις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες") (Claessens S., Kose M. A., 2013: 4-12):

(α1) κρίσεις νομισματικές (currency), όπως μια ραγδαία υποτίμηση του νομίσματος, απόρροια αδύναμων μακροοικονομικών στοιχείων ή συντονισμένης επίθεσης από επενδυτές, εξάντληση των συναλλαγματικών διαθεσίμων, απότομη αύξηση των επιτοκίων.

(α2) κρίσεις σχετικές με τους λογαριασμούς κεφαλαίων και ισοζυγίου πληρωμών (sudden stop ή capital account ή balance of payments), όπως το ελλειμματικό δημοσιονομικό αποτέλεσμα, το αρνητικό ισοζύγιο πληρωμών, η άνοδος του κόστους δανεισμού, η οποία σχετίζεται με τις αυξημένες ανάγκες δανεισμού για την κάλυψη των ανωτέρω ελλειμμάτων.

(β1) κρίσεις χρέους (debt crises), δηλαδή η αδυναμία αποπληρωμής εξωτερικού και εσωτερικού χρέους και η αδυναμία περαιτέρω χρηματοδότησης του με νέο δανεισμό.

(β2) κρίσεις σχετικές με το τραπεζικό σύστημα (banking crisis), οι οποίες σχετίζονται με τη διάβρωση της κεφαλαιακής τους επάρκειας, την έλλειψη ρευστότητας, την έλλειψη εμπιστοσύνης από τους καταθέτες, η οποία δύναται να οδηγήσει σε μαζικές αναλήψεις και ακολούθως στην λήψη μέτρων περιορισμού των κινήσεων κεφαλαίων.

Οι οικονομικές κρίσεις διακρίνονται επίσης ως προς το εύρος των επιπτώσεων τους σε συστημικές, διεθνείς και ευρύτερες κρίσεις (Claessens S., Kose M. A., 2013: 4-12), (Racickas E., Vasiliauskaite A., 2012: 33-36).

2.1 Τι οδήγησε κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης στην οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Στην μεταπολιτευτική περίοδο, η θεσμική νεωτερικότητα και ο συνταγματικός εκσυγχρονισμός της Ελλάδας πραγματώνονται, με παράλληλη αναγνώριση των θεμελιωδών αρχών της ελευθερίας, της ισότητας, του κοινωνικού κράτους δίκαιου και της δημοκρατίας, με την μετάβαση από τη δικτατορία στη δημοκρατία. Παρατηρείται άνοδος του βιοτικού επιπέδου και ευημερία, με ορόσημα την ένταξη της Ελλάδας το 1981 στην ΕΟΚ και το 2001 στην Ευρωζώνη (Αλιβιζάτος, 2013: 70). Κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης εδραιώνεται η μαζική δημοκρατία, με ομαλό και γρήγορο τρόπο (Σωτηρόπουλος, 2013: 45), με ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία με αναπτυξιακούς και αναδιανεμητικούς σκοπούς (Μανιτάκης, 2012: 150).

Ωστόσο η οικονομική κρίση του 2009 με τις καταλυτικές επιπτώσεις στην μείωση των εισοδημάτων και της κατανάλωσης, την αύξηση της ανεργίας, την κατάλυση του κοινωνικού κράτους και την εξαθλίωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού έδωσε τέλος στην, από ότι αποδείχθηκε, επίπλαστη και στηριζόμενη σε σαθρές βάσεις δανεικών κεφαλαίων, οικονομική ευμάρεια και αξιοπρεπή διαβίωση.

Κατά την μεταπολίτευση εφαρμόστηκε μια οικονομική πολιτική που στόχο είχε την άρση των ανισοτήτων του παρελθόντος, με ιδιαίτερη έμφαση από το 1981 στην ευρύτερη οικονομική αναδιανομή, παράλληλα με την κοινωνική ενσωμάτωση των ομάδων που περιθωριοποιήθηκαν κατά την μεταπολεμική περίοδο, ενώ από το 1994 έγιναν προσπάθειες σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με την ΕΕ. Η αναδιανομή αυτή δεν στηρίχθηκε σε όρους παραγωγής εισοδήματος αλλά στην πελατειακή λογική της πολιτικής εξουσίας, όπως εισοδηματικές αυξήσεις πέραν της παραγωγικότητας, παροχή συντάξεων με πλασματικές προϋποθέσεις, ευνοϊκές ρυθμίσεις της οικονομικής δραστηριότητας ή μη ρύθμιση, ανοχή στην παραβατικότητα (φοροδιαφυγή, κατασκευαστικές αυθαιρεσίες κ.λπ.), επιλεκτικές ρυθμίσεις και καταστρατήγηση βασικών αρχών και κανόνων. Ωστόσο καταγράφεται θετικός αντίκτυπος με σταθερή βελτίωση του δείκτη ανισότητας (Gini), κυρίως μετά το 1990, αλλά χωρίς αναλογικότητα με τις δημόσιες δαπάνες, όπου η πραγματική αναδιανομή συντελέστηκε σε μικρότερο βαθμό, και όχι υπέρ των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων (Γιαννίτσης, 2013: 65-72).

Στατιστικά στοιχεία υποδεικνύουν ότι στην Ελλάδα καταγράφεται, ακόμη και τα χρόνια πριν από την κρίση, επίμονη εισοδηματική ανισότητα, εντός των πληθυσμιακών ομάδων, σε υψηλά επίπεδα, παρά τις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν. Άλλωστε ο κοινωνικός αποκλεισμός, έννοια που σχετίζεται τόσο με την πολυδιάστατη φτώχεια, δηλαδή την στέρηση αγαθών και υπηρεσιών, όπως η πρόσβαση στην υγεία ή στο σύστημα εκπαίδευσης, όσο και με ένα χαμηλό επίπεδο διαβίωσης, είναι σταθερά σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την υλική στέρηση να μειώνεται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 (Κατσίκας, 2014: 39-81) (Παπαθεοδώρου & Βλάχης, 2013: 68).

Ο παρεμβατικός χαρακτήρας του κράτους κατά την μεταπολίτευση ανέδειξε το κράτος σε προνομιακό πεδίο έκφρασης των κοινωνικών αντιθέσεων. Αυτός ο παρεμβατισμός

στην οικονομία και στην κοινωνία μεταφράζεται σε ένα κράτος παροχών κατανέμοντας πλούτο και προνόμια, πρωτίστως για να αυξήσει την εκλογική βάση του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος (Γεωργαράκης, 1994: 273). Με άλλα λόγια παρατηρείται ταύτιση του κομματικού με το δημόσιο συμφέρον και ικανοποίηση ιδιωτικών συμφερόντων συγκεκριμένων οικονομικών ολιγαρχικών παραγόντων με τη δημιουργία δικτύων πολιτικής υποστήριξης, ενώ παράλληλα περιορίζονται σημαντικά οι αντιδράσεις των μη προνομιούχων και των κοινωνικών ομάδων που είναι αποκλεισμένες από τα οφέλη της υλικής ανάπτυξης (Μαντζούφας, 2012: 222-223).

Η πολιτική, αδυνατώντας να επιτελέσει το έργο της με γνώμονα το συλλογικό συμφέρον, παρέχοντας προνόμια σε ομάδες πίεσης, είναι υπεύθυνη για τις επιπτώσεις σε οικονομικό, θεσμικό και κοινωνικό πεδίο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κοινωνική πολιτική, όπου στο δημόσιο τομέα εφαρμόζεται μια εξαιρετικά γενναιόδωρη και προνομιακή μεταχείριση, σε σχέση με τους λοιπούς δικαιούχους του συστήματος, των οποίων η θέση ναι μεν βελτιωνόταν, αλλά σε μικρότερο βαθμό (Γιαννίτσης, 2013: 101, 64).

Η προσοδοθηρία έρχεται σε αντίθεση με το συλλογικό συμφέρον. Ομάδες συμφερόντων περιορίζουν τον ανταγωνισμό στην αγορά, αυξάνουν τον γραφειοκρατικό και διοικητικό φόρτο, και επιδιώκουν ενεργά να δημιουργήσουν αδιαφάνεια σε όλες τις διοικητικές και νομικές διαδικασίες. Το πολιτικό σύστημα συντελεί στη δημιουργία προσόδου, την οποία στη συνέχεια διανέμει ανάλογα με τις προσφορές σε πολιτική υποστήριξη ή και διαφθορά που του προσφέρουν τα συναλλασσόμενα μέρη (Πελαγίδης, 2015: 12). Διαφθορά, η οποία επεκτάθηκε σε όλα τα επίπεδα της κρατικής δράσης, λόγω και της απουσίας θεσμικών αντιβάρων, θεσμών που θα ανάγκαζαν την εκάστοτε κυβέρνηση σε διαβούλευση και λογοδοσία, καθώς και με την άλωση της κρατικής μηχανής από τα κόμματα εξουσίας, σε ένα περιβάλλον αναποτελεσματικής πραγμάτωσης της δημοκρατίας.

Η μεταπολιτευτική περίοδος χαρακτηρίζεται από την πολιτική επιλογή της «εύκολης ανάπτυξης», ανάπτυξη τροφοδοτούμενη από τη δημιουργία ελλειμμάτων και χρέους. Ανάπτυξη η οποία δεν συνδέθηκε με δομικές αλλαγές του παραγωγικού συστήματος της χώρας και με επενδυτικές δαπάνες, αλλά κυρίως με μεγέθυνση της κατανάλωσης. Από το 1980 έως και το 2009 καταγράφηκαν στην Ελλάδα είκοσι ένα (21) χρόνια

θετικών ρυθμών ανάπτυξης (Γιαννίτσης, 2013: 28, 47, 137-138) και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της, με σημαντικές όμως περιφερειακές ανισότητες. Ωστόσο αυτή η ανάπτυξη χρηματοδοτήθηκε με δανεικούς πόρους, ανεβάζοντας το δημόσιο χρέος σε δυσθεώρητα ύψη και διευρύνοντας τόσο το δημοσιονομικό έλλειμμα όσο και εμπορικό, επίσης ελλειμματικό, ισοζύγιο. Η πολιτική αυτή έφερε τη χώρα δύο φορές στο χείλος της χρεωκοπίας (Σωτηρόπουλος, 2013: 34, 36).

Συμπερασματικά, η αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων αξιολογείται με το δείκτη μιζέριας, κατά Οκούν Α. και κατά Μπάρο Ρ.. Ο σύνθετος δείκτης μιζέριας προκύπτει από τα ποσοστά ανεργίας και πληθωρισμού, ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας καθώς και την τιμή του επιτοκίου, αποτελεί δε δείκτη ευημερίας των πολιτών. Διαχωρίζοντας την μεταπολιτευτική περίοδο σε τρεις διακριτές, επιμέρους περιόδους, την περίοδο 1974 - 1979, όπου η κυβέρνηση Κ. Καραμανλή εφάρμοσε πολιτική παραπλήσια με τα λοιπά κράτη μέλη του ΟΟΣΑ, μειώνοντας το σχετικό δείκτη μιζέριας, την περίοδο 1980 - 1990, όπου οι κυβερνήσεις Α. Παπανδρέου ακολούθησαν αντίθετη πορεία, αυξάνοντας τον δείκτη μιζέριας, σχεδόν κατά 2,5 φορές πάνω από τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ και τέλος την περίοδο 1992 - 2003, όπου οικονομικές πολιτικές στο πλαίσιο της ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ, συνέτειναν καταλυτικά στη ραγδαία αποκλιμάκωση του δείκτη (Βαρσακέλης, 2011: 315-316).

Ωστόσο μετά το 2009 και λόγω της βαθύτατης οικονομικής κρίσης, η θέση της Ελλάδας χειροτερεύει, ενώ το 2017 κατέχει την τέταρτη χειρότερη θέση, ως προς το δείκτη μιζέριας, σε παγκόσμιο επίπεδο (Η Καθημερινή, 2018).

Η κρίση, που ξεκίνησε το 2009, έφερε στο προσκήνιο τα σαθρά θεμέλια και τις δομικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Η *"λαϊκίστικη προσοδοθηρία"* υπονόμωσε τους δημοκρατικούς θεσμούς της μεταπολίτευσης. Η Ελλάδα απέτυχε και συνεχίζει να αποτυγχάνει να *"προσαρμόσει το πολιτικό και οικονομικό σύστημα της στις απαιτήσεις του κοινού ευρωπαϊκού νομίματος και των σύγχρονων οικονομικών δεδομένων"* (Καλύβας, 2015: 246-248, 315)·

2.2 Η ελληνική οικονομία: μετά την ΟΝΕ και πριν το 2008

Στην Ελλάδα τις οικονομικές εξελίξεις μετά το 1992 τις χαρακτήρισε η προετοιμασία και η συμμετοχή της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), η οποία συνετέλεσε στην ευκολότερη βραχυχρόνια χρηματοδότηση του μόνιμα ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του εξωτερικού δανεισμό του δημοσίου, ενώ προσέφερε τις αντικειμενικές προϋποθέσεις για τη γενικότερη εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο η απώλεια της νομισματικής πολιτικής, της πολιτικής της συναλλαγματικής ισοτιμίας και η απαιτούμενη δημοσιονομική πειθαρχία επέσυραν μακροπρόθεσμους περιορισμούς. *“Σε αυτούς τους τομείς η Ελλάδα υστέρησε σημαντικά, ... στην αυξημένη δημοσιονομική πειθαρχία, στη συνετή εισοδηματική πολιτική και στη συνεχή βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας”* (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013b: 15-16).

Έτος	ΑΕΠ	Ιδιωτική κατανάλωση	Δημόσια κατανάλωση	Ακαθάριστες επενδύσεις κεφαλαίου	Μέσες αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας (σε ονομαστι- κούς όρους)	Πληθωρισμός	Ανεργία (% εργατικού δυναμικού)
2001	4,2	5,0	0,7	4,8	4,7	3,4	10,8
2002	3,4	4,7	7,2	9,5	6,6	3,6	10,3
2003	5,9	3,3	-0,9	11,8	5,6	3,5	9,7
2004	4,4	3,8	3,5	0,4	7,2	2,9	10,5
2005	2,3	4,5	1,1	-6,3	4,4	3,5	9,9
2006	5,5	4,4	3,1	14,9	5,7	3,2	8,9
2007	3,5	3,6	7,1	22,8	5,2	2,9	7,3
2008	-0,2	4,3	-2,6	-14,3	6,2	4,2	7,6
Μέσος ετήσιος ρυθμός:							
2001-2007	4,2	4,2	3,1	7,9	5,6	3,3	9,8
2001-2008	3,6	4,2	2,4	4,8	5,7	3,4	9,5
Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ και Τράπεζα της Ελλάδος.							

Πίνακας 1: Ετήσιες % μεταβολές βασικών δεικτών 2001-2008
(Τράπεζα της Ελλάδος, 2013b: 16)

Ο ρυθμός του πληθωρισμού, μετά από πολλά χρόνια μειώθηκε σε μονοψήφια επίπεδα και η πτώση των επιτοκίων οδήγησε σε μεγάλη πιστωτική επέκταση, λόγω της εύκολης πρόσβασης σε φθινό δανεισμό τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για τα νοικοκυριά.

Αποτέλεσμα αυτής της οικονομικής εξέλιξης ήταν η μεγάλη αύξηση της ζήτησης και της οικονομικής δραστηριότητας χωρίς όμως αντίστοιχη ανάπτυξη των υγιών παραγωγικών δυνάμεων. Η εγχώρια παραγωγή δεν ανταποκρίθηκε στην άνοδο της εγχώριας ζήτησης, με τις εισαγωγές να καλύπτουν το κενό, οι οποίες σταδιακά διέυρναν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε μη διατηρήσιμα επίπεδα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013b: 16).

Δημιουργήθηκε έτσι μια «φούσκα» οικονομικής δραστηριότητας και μαζί η ψευδαίσθηση μιας μακροχρόνιας και διατηρήσιμης ευμάρειας, η οποία σε καμία περίπτωση δεν ήταν διατηρήσιμη σε μεσο-μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (Τσακλόγλου, et al., 2016: 9-12).

Στους Πίνακες 1 και 2 παρουσιάζονται εκατοστιαίες μεταβολές βασικών δεικτών και δημοσιονομικά μεγέθη ως ποσοστό του ΑΕΠ για το χρονικό διάστημα πριν την κρίση. Ενδεικτικά καταγράφεται συνεχής αύξηση της χρηματοδότησης και της ιδιωτικής κατανάλωσης και χειροτέρευση τόσο του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών όσο και του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών.

Έτος	Ετήσια εκατοστιαία μεταβολή πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (βάσει σχετικών τιμών καταναλωτή/βάσει σχετικού κόστους εργασίας)	Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών	Εμπορικό ισοζύγιο αγαθών	Τραπεζική χρηματοδότηση νοικοκυριών (καταναλωτική πίστη)	Τραπεζική χρηματοδότηση επιχειρήσεων	Έσοδα γενικής κυβέρνησης	Δαπάνες γενικής κυβέρνησης	Καθαρός δανεισμός (έλλειμμα) γενικής κυβέρνησης	Δημόσιο χρέος
2001	1,1 / 0,7	-7,2	-14,8	5,4	34,3	40,9	45,4	-4,4	103,7
2002	2,6 / 4,0	-6,5	-14,5	6,2	35,1	40,3	45,1	-4,8	101,7
2003	5,5 / 4,0	-6,5	-13,1	7,2	35,4	39,0	44,7	-5,7	97,4
2004	1,9 / 4,3	-5,8	-13,7	9,2	38,6	38,1	45,5	-7,4	98,6
2005	-0,1 / 0,5	-7,6	-14,3	11,3	42,0	39,0	44,6	-5,6	100,0
2006	0,8 / 0,8	-11,4	-16,9	12,7	44,9	39,2	45,3	-6,0	106,1
2007	1,6 / 1,6	-14,6	-18,6	14,3	49,9	40,7	47,5	-6,8	107,4
2008	2,5 / 7,1	-14,9	-18,9	15,6	56,8	40,7	50,6	-9,9	112,9
Μέσο ετήσιο ποσοστό % του ΑΕΠ (ή ρυθμός μεταβολής):									
2001-2007	1,9* / 2,5*	9,1	-15,5	10,1	41,2	39,6	45,5	-5,8	102,2
2001-2008	2,0* / 3,1*	-9,8	-15,9	10,8	43,2	39,7	46,1	-6,3	103,5
* Σωρευτική μεταβολή οκταετίας 2001-2008: 16,9% (βάσει σχετικών τιμών καταναλωτή), 27,7% (βάσει σχετικού κόστους εργασίας) Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat και Τράπεζα της Ελλάδος.									

Πίνακας 2: Δημοσιονομικά μεγέθη ως % του ΑΕΠ 2001-2008
(Τράπεζα της Ελλάδος, 2013b: 17)

2.3 Η ελληνική οικονομική κρίση και η προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας

Το 2008 η παγκόσμια κρίση, που σηματοδοτήθηκε με τη χρεοκοπία της αμερικανικής επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers και ξεκίνησε ως μια χρηματοπιστωτική κρίση, οδήγησε σε πτώση της εγχώριας ζήτησης, των τιμών, σε μείωση του ΑΕΠ και σε αύξηση της ανεργίας σε πολλές χώρες.

Στην Ελλάδα, την με κατά μέσο όρο 4% μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 1997-2007 διαδέχθηκε από το 2008 παρατεταμένη ύφεση, με σαφή χειροτέρευση των κύριων οικονομικών δεικτών, όπως το πολύ μεγάλο δημόσιο χρέος, το υψηλό ποσοστό ανεργίας και η ταχεία πτώση του ΑΕΠ, σωρευτικής μείωσης περίπου στο 25%, διαρθρωτικά προβλήματα στην ανταγωνιστικότητα και την παραγωγικότητα και φθίνουσες επενδύσεις (Tsitouras, 2016: 505). Ο συνδυασμός υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων και πολύ χαμηλής ανταγωνιστικότητας διέυρναν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και οδήγησαν το δημόσιο χρέος σε υψηλά επίπεδα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2018: 22).

Χαρακτηριστικό της κρίσης είναι ότι: *“το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης διαμορφώθηκε το 2016 σε μόλις 68% του κοινοτικού μέσου όρου, από 93% το 2008. Παράλληλα, έλαβε χώρα ένα μεγάλο κύμα μετανάστευσης Ελλήνων με υψηλά προσόντα, στερώντας την ελληνική κοινωνία και οικονομία από ένα παραγωγικό τμήμα της, με ανυπολόγιστες δημογραφικές, οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες”* (Τράπεζα της Ελλάδος, 2018: 23).

Τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα εδράζονται στους παράγοντες διαμόρφωσης των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας (Μπιτζένης, 2014: 142). Η Τράπεζα της Ελλάδας την χαρακτηρίζει ως μια κρίση δημοσιονομικής προσαρμογής και ανταγωνιστικότητας (Παράρτημα ΣΤ) με τα μέτρα που ελήφθησαν να αφορούν μέτρα για την αποκατάσταση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, δημοσιονομικής βιωσιμότητας (δημοσιονομικό έλλειμμα και δημόσιο χρέος), δομικές μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας αλλά και μέτρα που αφορούν τη δημόσια διοίκηση (European Commission, 2018c). Ήταν μια κρίση δομική, η οποία επηρέασε το σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας, πυροδότησε επιμέρους κρίσεις, όπως στον τραπεζικό τομέα και στην αγορά των ακινήτων και επέσυρε

σοβαρότατο κοινωνικό αντίκτυπο στην απασχόληση, στο εισόδημα (φτώχεια), στην υγεία κ.λπ..

Αρκετές χώρες, μαζί και η Ελλάδα, αντέδρασαν με προγράμματα δημοσιονομικής επέκτασης αρχικά, αλλά και νομισματικής χαλάρωσης αργότερα. Όμως το ήδη υψηλό δημόσιο χρέος, το δημοσιονομικό έλλειμμα, σε συνδυασμό με τα μέτρα δημοσιονομικής επέκτασης και την οικονομική συρρίκνωση, οδήγησαν την Ελλάδα εκτός των διεθνών αγορών, ωθώντας την στη χρηματοδοτική στήριξη, που προερχόταν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ (Τσακλόγλου, et al., 2016: 13-14).

Στις 20 Αυγούστου 2018 η Ελλάδα ολοκλήρωσε επιτυχώς το τελευταίο πρόγραμμα στήριξης. Σύμφωνα με την έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (Τράπεζα της Ελλάδος, 2018: 22-23) οι ενδείξεις για βιώσιμη επιστροφή στην ανάπτυξη είναι θετικές, λόγω της μακρόχρονης και επώδυνης οικονομικής προσαρμογής.

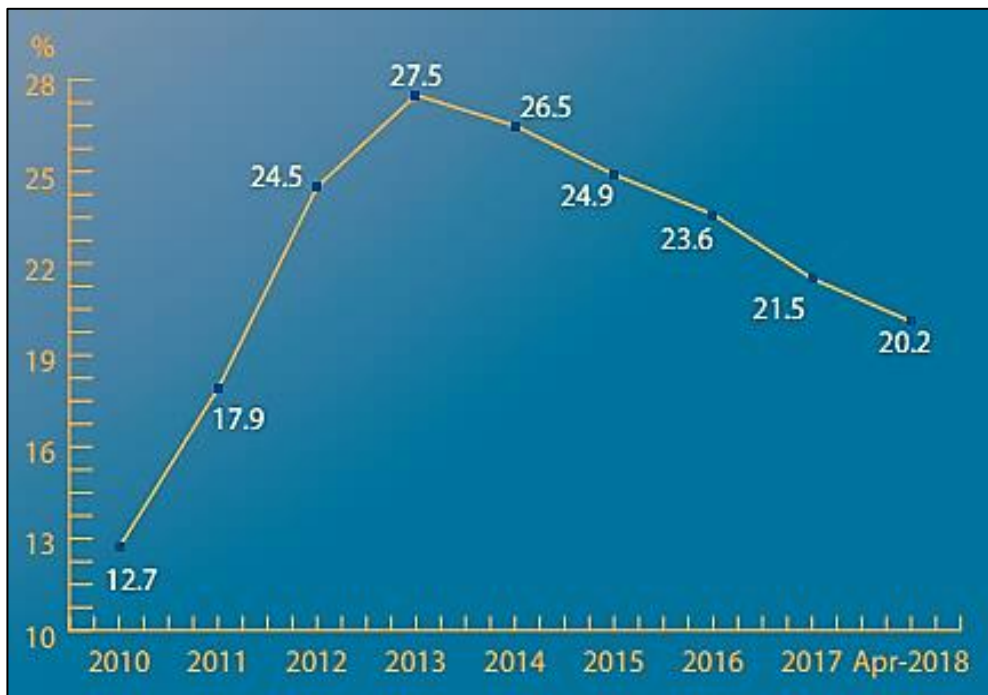
Συγκεκριμένα, η χώρα πέτυχε:

- Την πλήρη εξάλειψη των δίδυμων ελλειμμάτων, δηλαδή του υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος και του μεγάλου ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών
- Την πλήρη αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας σε όρους κόστους εργασίας και τη σημαντική βελτίωση σε όρους τιμών, μέσω της εσωτερικής υποτίμησης (μείωση των ονομαστικών μισθών κυρίως στον ιδιωτικό τομέα)
- Την εφαρμογή ενός προγράμματος μεταρρυθμίσεων, ιδιωτικοποιήσεων και εκσυγχρονισμού της οικονομίας
- Την αύξηση της εξωστρέφειας της οικονομίας και την αλλαγή του παραγωγικού προτύπου υπέρ κλάδων με εξαγωγικό προσανατολισμό

Στα Διαγράμματα 1-4 αποτυπώνεται η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας, με την άνοδο του ΑΕΠ, η μείωση της ανεργίας, η επίτευξη πλεονασμάτων στο αποτέλεσμα της γενικής κυβέρνησης και η θεαματική βελτίωση του κόστους δανεισμού.

Διάγραμμα 1: Οικονομική μεγέθυνση
(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018)

Διάγραμμα 2: Ανεργία
(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018)

Διάγραμμα 3: Αποτέλεσμα γενικής κυβέρνησης
(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018)

Διάγραμμα 4: Κόστος δανεισμού (10 έτη ομόλογο)
(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018)

Στον ακόλουθο Πίνακα 3 παρουσιάζονται τα σημαντικότερα χρονικά ορόσημα του χρονολογίου της κρίσης και των σχετικών προγραμμάτων στήριξης.

19 Οκτωβρίου 2009: Ο υπουργός Οικονομικών της Ελλάδας ενημερώνει το Eurogroup ότι το 2009 το έλλειμμα θα φτάσει το 12,5% του ΑΕΠ.
2 Μαΐου 2010: Το Eurogroup συμφωνεί, σε συνέχεια αιτήματος από τις ελληνικές αρχές, να παράσχει διμερή δάνεια ύψους μέχρι και 80 δις, και το ΔΝΤ με 30 δις.
26 Οκτωβρίου 2011: Ιδιώτες επενδυτές καλούνται να προχωρήσουν σε εθελοντική ανταλλαγή ομολόγων με ονομαστικό κούρεμα 50%.
14 Μαρτίου 2012: Το Eurogroup συμφωνεί, σε συνέχεια σχετικού αιτήματος από τις ελληνικές αρχές για παροχή δανείου 130 δις. ευρώ και το ΔΝΤ με 19,8 δις. ευρώ.
24 Φεβρουαρίου 2015: Παράταση του 2 ^{ου} προγράμματος για τέσσερις μήνες.
30 Ιουνίου 2015: Λήξη του 2 ^{ου} προγράμματος.
5 Ιουλίου 2015: Πραγματοποιείται δημοψήφισμα.
8 Ιουλίου 2015: Οι ελληνικές αρχές ζητούν πρόγραμμα στήριξης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας.
12/13 Ιουλίου 2015: Συμφωνία επί της αρχής για ένα νέο πρόγραμμα στήριξης.
17 Ιουλίου 2015: Χορήγηση βραχυπρόθεσμης χρηματοδοτικής βοήθειας 7,16 δις.
20 Αυγούστου 2015: Νέο πρόγραμμα στήριξης.
Οκτώβριος και Δεκέμβριος 2015: Το πρώτο και το δεύτερο πακέτο προ-απαιτούμενων ολοκληρώνεται.
24 Μαΐου 2016: Συμφωνία σε ένα πακέτο βραχυπρόθεσμων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων μέτρων για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους
16 Ιουνίου 2016: Ολοκλήρωση πρώτης αξιολόγησης του προγράμματος στήριξης.
7 Ιουλίου 2017: Ολοκλήρωση δεύτερης αξιολόγησης του προγράμματος στήριξης.
20 Αυγούστου 2018: Ολοκληρώνεται το ελληνικό πρόγραμμα.

*Πίνακας 3: Χρονολόγιο κρίσης
(European Commission, 2018)*

3. ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Κατά κρατούσα άποψη το διεθνές εμπόριο μεταξύ των χωρών δημιουργεί οφέλη για τις συμμετέχοντες χώρες, τα οποία: "δεν περιορίζονται μόνο στο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών αλλά και στη μετανάστευση (ανταλλαγή εργασίας για αγαθά και υπηρεσίες) και στον διεθνή δανεισμό (ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών σήμερα για αγαθά και υπηρεσίες στο μέλλον)" (Αλογοσκούφης, 2013: 29-30). Ωστόσο είναι επίσης αποδεκτό από την οικονομική κοινότητα ότι το εμπόριο μπορεί να πλήξει συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού εντός των κρατών, δηλαδή να συμβάλλει στην άνιση κατανομή του εισοδήματος (Krugman, et al., 2018: 26).

Οι θεωρίες που θα παρουσιαστούν ακολούθως έχουν συμβάλει στην καλλίτερη κατανόηση του διεθνούς εμπορίου, ωστόσο δεν έχουν επαληθευθεί πλήρως, εμπειρικά, να έχουν εφαρμογή και να εξηγούν όλα τα πραγματικά περιστατικά σχετικά με το διεθνές εμπόριο κρατών και επιχειρήσεων. Ομαδοποιούνται στην παρούσα εργασία στις συμβατικές θεωρίες, οι οποίες έχουν ως επίκεντρο το κράτος, και στις σύγχρονες θεωρίες, οι οποίες έχουν ως επίκεντρο της ανάλυσης τους τη διεθνή επιχείρηση (πολυεθνική).

Οι τελευταίες προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις σε φαινόμενα όπως το αυξανόμενο ενδοκλαδικό εμπόριο και τη γιγάντωση και επέκταση των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι το εμπόριο δεν μπορεί να ερμηνευτεί με μια απλή θεωρία και, το πιο σημαντικό, ότι οι θεωρίες του διεθνούς εμπορίου συνεχίζουν να εξελίσσονται.

3.1 Συμβατικές θεωρίες εμπορίου

Η εγγύτητα των χωρών είναι ένας λόγος για τη διενέργεια εμπορίου μεταξύ τους, κυρίως λόγω μειωμένου κόστους μεταφοράς. Οι χώρες αναπτύσσουν στενές εμπορικές σχέσεις και ενίοτε εγκαθιστούν μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, προκειμένου να περιορίσουν τους περιορισμούς στο εμπόριο μεταξύ τους. Στη γεωγραφική θέση των κρατών συγκαταλέγονται όμως και οι διαθέσιμοι πόροι της, όπως οι φυσικοί πόροι, το εργατικό δυναμικό, και το διαθέσιμο κεφάλαιο, δηλαδή οι παραγωγικοί συντελεστές. Ακολούθως η τεχνολογία, η οποία καθορίζει την παραγωγικότητα, προσδίδει στην

οικονομία το πλεονέκτημα για την παραγωγή και εμπορία συγκεκριμένων προϊόντων (Feenstra & Taylor, 2012: 29-33). Αυτές οι βασικές έννοιες αναπτύσσονται στις ακόλουθες θεωρίες.

Μερκαντιλισμός - εμποροκρατισμός

Ο μερκαντιλισμός ή εμποροκρατισμός είναι μια θεωρία, η οποία αναπτύχθηκε από το δέκατο έκτο και κυριάρχησε έως τα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα, τη χρονική περίοδο της διαμόρφωσης του εθνικού κράτους. Ο οικονομικός στόχος ήταν η ενδυνάμωση του έθνους - κράτους με τη συσσώρευση πλούτου, ο χρυσός ήταν το αποθεματικό μέσο, μέσω του εμπορίου με τα άλλα κράτη, με άνισους όμως όρους. Τα ισχυρά κράτη με μέτρα ελέγχου (δασμοί) περιόριζαν τις εισαγωγές τους ενώ προωθούσα τις εξαγωγές τους, κυρίως χρησιμοποιώντας τις αποικίες τους, από τις οποίες αποσπούσαν τις απαραίτητες α' ύλες και παράλληλα δημιουργούσαν τις αγορές για τα δικά τους βιομηχανικά προϊόντα. Με τα εμπορικά πλεονάσματα είχαν τη δυνατότητα να επεκτείνουν περαιτέρω την στρατιωτική ισχύ τους και να ικανοποιήσουν τις χρηματοοικονομικές ανάγκες του κράτους και του στέμματος, προκειμένου το κράτος να είναι σε θέση να επιβάλλει στα άλλα κράτη τους όρους που προστατεύουν τα συμφέροντά του, έστω και με τη χρήση βίας (Τσουνής, 2015: 15) (Γεωργακόπουλος, 2007: 506-508).

Αρχή του απόλυτου / συγκριτικού πλεονεκτήματος

Ο Adam Smith, με τη θεωρία του απόλυτου πλεονεκτήματος αμφισβήτησε τον μερκαντιλισμό, και ισχυρίστηκε ότι το διεθνές εμπόριο είναι επωφελές για όλους τους συμμετέχοντες. Απέκλεισε την κρατική παρέμβαση, η οποία στρεβλώνει τις τιμές και τον ανταγωνισμό και μειώνει την ωφέλεια που αποκομίζουν οι καταναλωτές και εστίασε στην εξειδίκευση και στην αποτελεσματική παραγωγή αγαθών. Έτσι έθεσε τις βάσεις για το ελεύθερο εμπόριο, το οποίο ωθούμενο από τις δυνάμεις της αγοράς και το διεθνή καταμερισμό της εργασίας ωφελεί το βιοτικό επίπεδο όλων των εμπλεκομένων, καθώς κάθε κράτος εστιάζει στα αγαθά στα οποία έχει εξειδικευτεί και παράγει πιο αποτελεσματικά από τα άλλα κράτη (Τσουνής, 2015: 17).

Ωστόσο κάποιες χώρες μπορεί να έχουν το απόλυτο πλεονέκτημα σε αρκετούς τομείς (πλέον του ενός προϊόντα), ενώ κάποια άλλη χώρα μπορεί να μην διαθέτει κανένα απόλυτο πλεονέκτημα. Ο οικονομολόγος David Ricardo παρουσίασε τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος, σύμφωνα με την οποία η εξειδίκευση και το εμπόριο είναι εφικτά, όταν κάθε χώρα παράγει εκείνα τα προϊόντα, τα οποία παράγει καλύτερα και αποτελεσματικότερα σε σχέση με τα άλλα προϊόντα (σχετική διαφορά στην παραγωγικότητα δηλαδή διαφορά στο κόστος ευκαιρίας), κυρίως λόγω των τεχνολογικών διαφορών σε διεθνές επίπεδο (Begg, et al., 2014: 581) (Gandolfo, 2014: 11).

3.2 Σύγχρονες θεωρίες εμπορίου

Η θεωρία των Heckscher - Ohlin, το απόθεμα παραγωγικών συντελεστών

Οι προαναφερόμενες θεωρίες του διεθνούς εμπορίου εντοπίζουν την γενεσιουργό αιτία του εμπορίου στην ύπαρξη διαφορών στο κόστος ευκαιρίας λόγω της διαφορετικής παραγωγικότητας της εργασίας μεταξύ των χωρών. Η θεωρία των Heckscher E. – Ohlin B. προτείνει ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα απορρέει και από τους άλλους παραγωγικούς συντελεστές, κεφάλαιο και φυσικοί πόροι. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία ένα κράτος έχει ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή αγαθών που περιλαμβάνει εντατική χρήση του πιο άφθονου παράγοντα της παραγωγής, υποθέτοντας ότι ο σχετικά άφθονος συντελεστής είναι και σχετικά φθηνότερος. Η χώρα λοιπόν θα παράγει και θα εξαγάγει αγαθά που απαιτούν πόρους που υπάρχουν σε αφθονία (μεγάλη προσφορά) και επομένως φθηνότερα και θα εισάγει αγαθά που απαιτούν πόρους σε σχετική έλλειψη (μεγάλη ζήτηση) (Cohn, 2012: 170) (Gandolfo, 2014: 63).

Θεώρημα Stolper Samuelson

Από το εμπόριο, λόγω διανεμητικών συνεπειών θα ωφεληθούν οι ιδιοκτήτες των παραγωγικών συντελεστών σε αφθονία (θα ευνοηθεί είτε το κεφάλαιο είτε η εργασία στις συναλλασσόμενες χώρες) (Gilpin, 2007: 254). Η σημασία του θεωρήματος Stolper-Samuelson για το διεθνές εμπόριο βρίσκεται στην εξέταση των αναδιανεμητικών αποτελεσμάτων των δασμών. Οι δασμοί συνήθως προκαλούν αύξηση της εγχώριας σχετικής τιμής του αγαθού, στο οποίο έχει επιβληθεί δασμός και επομένως και

αναδιανομή του σχετικού εισοδήματος (Gandolfo, 2014: 104-105). Ο εισαγωγικός δασμός: *“ευνοεί τους παραγωγικούς συντελεστές που χρησιμοποιούνται εντατικά στα εισαγόμενα προϊόντα (εφόσον ο δασμός αυξάνει την τιμή των εισαγόμενων προϊόντων στη χώρα που τον επιβάλλει)”* (Τσουνής, 2015: 109). Κατά συνέπεια οι ιδιοκτήτες των άφθονων παραγωγικών συντελεστών σε ένα κράτος υποστηρίζουν το ελεύθερο εμπόριο ενώ οι ιδιοκτήτες των σπάνιων παραγόντων αντιτίθενται σε αυτό (Cohn, 2012: 171).

Παράδοξο Leontief - ανθρώπινο κεφάλαιο

Ο W. Leontief μελέτησε στενά την αμερικανική οικονομία και σημείωσε ότι οι ΗΠΑ ήταν άφθονες στο κεφάλαιο και, κατά συνέπεια, έπρεπε να εξαγουν περισσότερα αγαθά έντασης κεφαλαίου και να εισάγουν προϊόντα εντάσεως εργασίας. Ωστόσο, η έρευνα του έδειξε ότι οι ΗΠΑ εισήγαν προϊόντα εντάσεως κεφαλαίου και εξήγαν προϊόντα εντάσεως εργασίας. Η ανάλυσή του έγινε γνωστή ως το Leontief Paradox επειδή ήταν το αντίστροφο της αναμενόμενης από τη θεωρία του αποθέματος των παραγωγικών συντελεστών.

Πολλοί οικονομολόγοι χρησιμοποίησαν θεωρίες και δεδομένα για να εξηγήσουν και να ελαχιστοποιήσουν τον αντίκτυπο του παράδοξου. Οι κριτικές εστιάζονται ενδεικτικά στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε από τον Leontief στην εμπειρική του μελέτη, στον τρόπο υπολογισμού της ποσότητας των παραγωγικών συντελεστών, της παραγωγικότητας της εργασίας των ΗΠΑ καθώς και της ποσότητας του κεφαλαίου (Τσουνής, 2015: 63).

Κυρίως όμως στην μη εγκυρότητα της παραδοχής του μοντέλου Heckscher-Ohlin σχετικά με την παραδοχή ότι τα κράτη διαθέτουν το ίδιο επίπεδο τεχνολογίας και ομοιογένειας των παραγωγικών συντελεστών καθώς και στην αποδοχή διαφορετικών επιπέδων παραγωγικότητας της εργασίας (η ποιότητα και η εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού επηρεάζουν την παραγωγικότητα της εργασίας) η οποία εξηγεί το παράδοξο του Leontief (Feenstra & Taylor, 2012: 120) (Μυλώνη & Γεωργόπουλος, 2015: 44). Έκτοτε επισημαίνεται η σημασία της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της τεχνογνωσίας, παράγοντες οι οποίοι διαμορφώνουν την ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου (Gilpin, 2007: 256).

Porter -ανταγωνιστικό πλεονέκτημα

Στη συνεχιζόμενη εξέλιξη των θεωριών του διεθνούς εμπορίου, ο Michael Porter ανέπτυξε ένα νέο μοντέλο για να αναλύσει το διεθνές ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στα εξαγωγικά προϊόντα μιας χώρας. Η αλληλεπίδραση και ανάπτυξη των ακολούθων τεσσάρων (4) συν δυο (2) παραγόντων καθιστούν μια επιχείρηση, και κατά επέκταση συνεισφέρουν και στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ανταγωνιστική, ακολουθώντας μια πορεία εξέλιξης όπου αρχικά οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύονται τους παραγωγικούς συντελεστές και κερδίζουν τις διεθνείς αγορές με την ανταγωνιστικότητα στην τιμή των προϊόντων, στη συνέχεια επενδύουν στις παραγωγικές εγκαταστάσεις και στην τεχνολογία, ενώ έπεται η βελτίωση των προϊόντων μέσω της καινοτομίας. Τέλος όταν οι επιχειρήσεις επαναπαύονται στα κέρδη τους σταδιακά χάνουν και το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα (Μπιτζένης, 2009: 80-84) (Gilpin, 2007: 260-261):

- **Συνθήκες συντελεστών παραγωγής**

Για τον προσδιορισμό των προϊόντων που μια χώρα θα εμπορευθεί ο Porter επισήμανε εξειδικευμένους παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν το κόστος, την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της επιχείρησης, όπως οι ανθρώπινοι πόροι, η πρόσβαση και το κόστος φυσικών πόρων, το επίπεδο γνώσης, η διαθεσιμότητα κεφαλαίου και οι υποδομές.

- **Όροι ζήτησης**

Τα χαρακτηριστικά της εγχώριας αγοράς, όπως οι ανάγκες των καταναλωτών, η σχέση με τις διεθνείς αγορές, το μέγεθος και η εξέλιξη της ζήτησης, η σύνδεση με την καινοτομία και την ανάπτυξη νέων προϊόντων και τεχνολογιών.

- **Σχετικές και ενισχυτικές βιομηχανίες.**

Στην ανταγωνιστικότητα των εξωστρεφών επιχειρήσεων συνεισφέρουν συναφή κλάδοι, προμηθευτές και βιομηχανίες υποστήριξης, οι οποίοι συμβάλλουν στην αποδοτικότητα και στην παραγωγικότητα τους.

- Στρατηγική δομή και ανταγωνιστικότητα εταιρείας.

Τα χαρακτηριστικά της στρατηγικής της επιχείρησης, το επιχειρησιακό περιβάλλον, η διευθυντικές πρακτικές, η δομή της βιομηχανίας ως προς την ανταγωνιστικότητα της. Το υγιές επίπεδο ανταγωνισμού μεταξύ των τοπικών επιχειρήσεων ωθεί την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα.

Εκτός από τους προαναφερθέντες τέσσερις καθοριστικούς παράγοντες, ο Porter σημείωσε επίσης ότι η κυβέρνηση, με τις ενέργειες και τις πολιτικές της επηρεάζει το επιχειρησιακό περιβάλλον, όπως και τυχαίοι παράγοντες που δεν μπορούν να προβλεφθούν.

Vernon - Κύκλος ζωής προϊόντος

Ο Raymond Vernon ανέπτυξε τη θεωρία του κύκλου ζωής του προϊόντος στη δεκαετία του 1960, προσπαθώντας να εξηγήσει το επιτυχημένο πρότυπο του διεθνούς εμπορίου των ΗΠΑ. Η θεωρία του ενσωματώνει ιδέες σχετικά με την εξέλιξη αγαθών μεταποίησης και τεχνολογίας, τη δύναμη της τεχνολογίας και την προσπάθεια των επιχειρήσεων να αποτρέψουν τον ξένο ανταγωνισμό. Ο κύκλος ζωής ενός προϊόντος έχει τρία διαφορετικά στάδια: (α) εισαγωγή νέου προϊόντος, (β) προϊόν ωρίμανσης και (γ) τυποποιημένο προϊόν - παρακμή (Μπιτζένης, 2009: 86-89) (Gilpin, 2007: 259).

Αρχικά, όταν τα προϊόντα είναι καινούρια παρατηρείται υψηλός βαθμός πειραματισμού, τόσο στα χαρακτηριστικά του προϊόντος όσο και στην μεταποιητική διαδικασία. Απαιτείται μια αγορά υψηλού εισοδήματος, ενώ η εταιρεία πρέπει να διαθέτει τα απαραίτητα κεφάλαια, την τεχνογνωσία - τεχνολογία για το σχεδιασμό και την παραγωγή, ισχυρό τμήμα μάρκετινγκ, γνώση της τοπικής αγοράς καθώς και ανθρώπινους πόρους με επιστημονική κατάρτιση. Κατά συνέπεια τόσο η πλευρά της ζήτησης όσο και η πλευρά της προσφοράς προσδιορίζεται σε μια εξελιγμένη βιομηχανικά χώρα.

Με την πάροδο του χρόνου το προϊόν ωριμάζει, σταθεροποιείται ο σχεδιασμός του (η όποια βελτίωση είναι πεπερασμένη) και πλέον παράγεται με οικονομίες κλίμακας. Η παραγωγή του προϊόντος μεταβιβάζεται σε χώρες χαμηλού εισοδήματος (ΑΞΕ ως μέσο αποτροπής εισόδου ανταγωνιστών, διατήρηση μονοπωλίου), όπου χρησιμοποιείται

χαμηλών δεξιοτήτων και γνώσεων εργατικό δυναμικό, ενώ η ζήτηση του προϊόντος έχει αυξηθεί και στις διεθνείς αγορές. Ο ανταγωνισμός όμως παράγει αντίστοιχα προϊόντα, σηματοδοτώντας την υποκατάσταση των εξαγωγών της αρχικής επιχείρησης.

Στο τελευταίο στάδιο του κύκλου η κατανάλωση στην χώρα υψηλού εισοδήματος υπερβαίνει την παραγωγή. Η παραγωγή του μετατίθεται πλέον σε αναπτυσσόμενες χώρες με άφθονη ανειδίκευτη εργασία προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί το κόστος παραγωγής. Κατά αυτόν τον τρόπο χώρες λιγότερο αναπτυγμένες καταφέρνουν να εξάγουν προϊόντα υψηλής τεχνολογίας (σε αντίθεση με την θεωρία των Heckscher - Ohlin, όπου θα έπρεπε να εξάγουν προϊόντα έντασης εργασίας). Τέλος ο κύκλος επανέρχεται στο αρχικό του στάδιο όπου διαπιστώνεται μεταστροφή, λόγω έρευνας και καινοτομίας, στη δημιουργία νέων προϊόντων (Gerber, 2018: 102-103) (Μανώλη & Μαρής, 2015: 70).

Η θεωρία στρατηγικού εμπορίου

Η θεωρία του στρατηγικού εμπορίου επικεντρώνεται στη μετάβαση από το συγκριτικό στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και στη έμφαση στην υψηλή τεχνολογία. Η θεωρία θέτει υπό αμφισβήτηση τη δέσμευση για ελεύθερο εμπόριο, ενώ λαμβάνει υπόψη ζητήματα όπως ο ατελής ανταγωνισμός, οι οικονομίες κλίμακας, η διάχυση της τεχνολογίας και η σημασία της έρευνας και ανάπτυξης. Οι οικονομίες κλίμακας (εντοπίζονται πιθανότερα σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας) συμβάλλουν στη δημιουργία ολιγοπωλίων.

Τα κράτη παρεμβαίνουν με κατάλληλες πολιτικές (προστατευτικά μέτρα, επιχορηγήσεις) για τη δημιουργία του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και για την ενίσχυση αυτών των επιχειρήσεων και γενικότερα συγκεκριμένων κλάδων (Gilpin, 2007: 263-266). Ωστόσο, σύμφωνα με τους φιλελεύθερους υπέρμαχους του ελεύθερου εμπορίου, τα ανταγωνιστικά κράτη απαντούν με παρόμοιες παρεμβάσεις με αποτέλεσμα η θέση τους συνολικά να χειροτερεύει (Cohn, 2012: 172).

4. Η ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΑΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

4.1 Η έννοια της εξωστρέφειας και οι τρόποι διεθνοποίησης μιας επιχείρησης

Η έννοια της εξωστρέφειας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις ανοιχτές οικονομίες στις διεθνείς αγορές, τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης, τη δραστηριοποίηση πολυεθνικών εταιρειών, και γενικότερα με επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, οι οποίες ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα και στοχεύουν σε άλλες χώρες. Συνώνυμο της επιχειρηματικής εξωστρέφειας είναι η διεθνοποίηση των εθνικών εταιρειών, η οποία διαδικασία αναφέρεται στην εισαγωγική και εξαγωγική δραστηριότητα προϊόντων και υπηρεσιών, στις επενδύσεις χαρτοφυλακίου καθώς και στις άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ).

Σύμφωνα με τον Dunning J.: *“ο βαθμός εξωστρέφειας μιας χώρας εξαρτάται από τη σημασία των διεθνών συναλλαγών σε σχέση με τις εθνικές συναλλαγές (όγκος των διεθνών / εθνικές συναλλαγές), τον τύπο ολοκλήρωσης (εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, επενδύσεις) καθώς και της ποιότητας των συναλλαγών (προστιθέμενη αξία των συναλλαγών)”* (Aspridis, et al., 2013: 697).

Η εξωστρέφεια των επιχειρήσεων επιτυγχάνεται με τους ακόλουθους τρόπους διεθνοποίησης των δραστηριοτήτων τους (entry modes) (Μπιτζένης, 2018):

Εξαγωγές (άμεσες ή έμμεσες)

Το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών είναι η πιο κοινή και διαδεδομένη στρατηγική διεθνοποίησης. Η ικανότητα του να ανταγωνίζεσαι σε παγκόσμιο επίπεδο αντανακλά οικονομική ευρωστία και οριακές ικανότητες και δεξιότητες έναντι των άλλων (Liargovas & Skandalis, 2008b: 1). Μετά από μια μεγάλη αύξηση των ροών του συνολικού παγκόσμιου εμπορίου, διαχρονικά ως ποσοστό του ΑΕΠ, στην περίοδο του πρώτου κύματος της παγκοσμιοποίησης (1980 – 1914) καταγράφεται σημαντική πτώση, λόγω του Β΄ παγκοσμίου πολέμου και των υψηλών πολεμικών χρεών προς τις ΗΠΑ, των πολιτικών προστατευτισμού (αύξηση δασμών) ως απόρροια της μεγάλης ύφεσης του 1929, και την έλλειψη ενός παγκόσμιου ηγεμόνα, ο οποίος θα προωθούσε την ανοιχτή και σταθερή οικονομία.

Στο τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου η ΗΠΑ ηγούνται της προσπάθειας μαζί με τις λοιπές μεγάλες δυνάμεις για την ίδρυση διεθνών καθεστώτων και τη θεσμοθέτηση συμφωνιών (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου), προκειμένου να οικοδομηθεί μια φιλελεύθερη οικονομική τάξη πραγμάτων. Θα απαιτηθούν δεκαετίες προκειμένου να επιστρέψουν οι περισσότερες χώρες στα επίπεδα πριν του Α΄ παγκοσμίου πολέμου. Το παγκόσμιο εμπόριο ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε από το 12% το 1970 στο 20% το 1980 και στο 30% το 2010 (Feenstra & Taylor, 2012: 13-16), (Cohn, 2012: 21).

Τα οφέλη του εμπορίου σε γενικές γραμμές επιδρούν θετικά στην μεγέθυνση της εθνικής οικονομίας και των επιχειρήσεων. Οι εξαγωγές ενισχύουν την αύξηση της αποδοτικότητας και βελτιώνουν την παραγωγική ικανότητα, τις συνθήκες απασχόλησης και το εμπορικό ισοζύγιο, παρέχουν στις εθνικές οικονομίες συναλλαγματικά αποθέματα και τελικά συμβάλλουν σε ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο. (Zafar U. Ahmed, 2006: 660), (Yunus & Craig, 2009: 420).

Στο επίπεδο της μικροοικονομίας οι εξαγωγές βελτιώνουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των επιχειρήσεων, την οικονομική τους θέση, την παραγωγική τους ικανότητα και τα τεχνολογικά πρότυπα τους ενώ είναι αναπόσπαστο κομμάτι για την επιβίωση των προσανατολισμένων στην ανάπτυξη επιχειρήσεων (Yunus & Craig, 2009: 418).

Για τις χώρες με μικρή εσωτερική αγορά, οι εξαγωγές διευκολύνουν τη δημιουργία οικονομικών κλίμακας, με αποτέλεσμα την ανακατανομή των παραγωγικών συντελεστών στους πιο αποδοτικούς και παραγωγικούς τομείς της οικονομίας και συνήθως οδηγούν σε υψηλότερα επίπεδα ανάπτυξης. Επίσης οι εξαγωγές επηρεάζουν το συνολικό προϊόν της οικονομίας, λόγω της διάχυσης της γνώσης, την ενίσχυση της ποιότητας, του αυξημένου ανταγωνισμού και της καλλίτερης παροχής δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, λόγω της αυξημένης συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα σε σχέση με το δημόσιο τομέα στο συνολικό προϊόν της οικονομίας (Tsitouras, 2016: 509).

Άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) / επενδύσεις χαρτοφυλακίου

Οι ΑΞΕ ορίζονται ως: "η επένδυση που περιλαμβάνει μια μακροπρόθεσμη σχέση και απεικονίζει ένα διαρκές ενδιαφέρον μιας επιχειρησιακής οντότητας εδρεύουσας σε μια οικονομία (home country) (άμεσος επενδυτής) για μία επιχειρησιακή οντότητα εδρεύουσα σε μια άλλη οικονομία (host country) διαφορετική από αυτή του επενδυτή". Η επένδυση θα πρέπει κατά κρατούσα άποψη να αφορά τουλάχιστον άνω του 10% στο μετοχολόγιο της επιχείρησης με μη κερδοσκοπικά κίνητρα και συμμετοχή στη διοίκηση της.

Σε αντιδιαστολή με τις ΑΞΕ, οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου χαρακτηρίζονται από βραχυπρόθεσμη χρονική διάρκεια, κερδοσκοπικά κίνητρα, διαφορετική φορολογική αντιμετώπιση από το κράτος και συνήθως η επένδυση πραγματοποιείται μέσω χρηματιστηριακών συναλλαγών (Μπιτζένης, 2018), (Μπιτζένης, 2009: 22).

Οι ΑΞΕ έχουν θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις στη χώρα υποδοχής - προορισμού. Συνοπτικά για τις χώρες προορισμού οι ΑΞΕ συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη κυρίως μέσω του φορολογητέου εισοδήματος και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στον ανταγωνισμό, στη διάχυση γνώσης και τεχνολογίας, στην αύξηση της παραγωγικότητας και της καινοτομίας ενώ ανάλογα με την εξαγωγική τους δραστηριότητα η επίδραση τους στο εμπορικό ισοζύγιο μπορεί να είναι θετική ή και αρνητική. Τέλος όταν επενδύουν σε δραστηριότητες εντάσεως κεφαλαίου ή όταν εξαγοράζουν προβληματικές κρατικές επιχειρήσεις συνήθως παρατηρείται μείωση του απασχολούμενου προσωπικού, ενώ ο έντονος ανταγωνισμός μπορεί να οδηγήσει στην έξοδο από την αγορά μικρών και αδύναμων τοπικών επιχειρήσεων (Μπιτζένης, 2009: 136-139) (Φίλιππας Δ. Νικόλαος, 2018: 4).

Αναφορικά με τις χώρες προέλευσης στα θετικά συγκαταλέγονται ο επαναπατρισμός των κερδών και οι χρησιμοποίησή τους για νέες επενδύσεις, η απόκτηση τεχνογνωσίας και η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος λόγω της εξωστρέφειας, ενώ στα αρνητικά πιστώνονται οι μείωση του ΑΕΠ - παραγωγής, η μείωση των εσόδων του κράτους και των ασφαλιστικών ταμεία και η αύξηση της ανεργίας (Μπιτζένης, 2009: 141).

Οι ΑΞΕ συνήθως εμφανίζονται ως (Μπιτζένης, 2018):

Εξαγορά (ολική ή μερική) / Συγχώνευση

Αφορά στην απόκτηση των περιουσιακών στοιχείων μιας υφιστάμενης εταιρίας στην αγορά στόχο και τον έλεγχο της, αντί της ίδρυσης μιας επιχείρησης εκ του μηδενός, και με την κατοχή τουλάχιστον του 50% των μετοχών με δικαίωμα ψήφου, συν μία ψήφο. Η συγχώνευση αφορά την εξαγορά, που έχει ως στόχο τη διάλυση και την αναδιάρθρωση της εταιρίας, η οποία εξαγοράστηκε, ενώ δημιουργείται μια νέα νομική οντότητα. Η απόφαση αυτή είναι κοινή των δυο εταιριών, προκειμένου να δημιουργήσουν ένα νέο επιχειρηματικό περιβάλλον με προστιθέμενη αξία στους μετόχους τους.

Θυγατρικές εταιρίες / υποκαταστήματα / γραφεία αντιπροσωπείας

Αφορά στην ίδρυση στην ξένη αγορά εταιρείας, η οποία ανήκει ή ελέγχεται 100% από την μητρική εταιρεία, η οποία έχει την έδρα της σε άλλο κράτος. Τα υποκαταστήματα και τα γραφεία αντιπροσωπείας διατηρούν πολύ μικρότερο μέγεθος σε σχέση με τη θυγατρική εταιρεία.

Επένδυση Greenfield / Brownfield

Η επένδυση Greenfield αφορά την εκ του μηδενός δημιουργία λειτουργικών και παραγωγικών μονάδων μιας νέας επιχείρησης (απόκτηση γης, εξοπλισμού - παραγωγικών μηχανημάτων, εγκαταστάσεων κ.λπ.). Η επένδυση Brownfield αναφέρεται στην απόκτηση μιας υπάρχουσας επιχείρησης και στην πλήρη μετατροπή των εγκαταστάσεων και υποδομών της για τη δημιουργία μιας νέας επιχειρηματικής / παραγωγικής δραστηριότητας.

Κοινοπραξία (Joint Venture)

Η κοινοπραξία αφορά την κοινή επιχειρηματική δράση για σημαντική χρονική διάρκεια με ένωση κεφαλαίων και πόρων από δύο ή περισσότερες, νομικά χωριστές επιχειρηματικές οντότητες και τη δημιουργία μιας νέας επιχείρησης. Προτιμάται όταν ο

κίνδυνος της επένδυσης είναι υψηλός και όταν υπάρχει ελλιπή πληροφόρηση και γνώση σχετικά με την χώρα υποδοχής της επένδυσης.

Δικαιόχρηση (Franchising)

Αφορά στην εμπορική σύμβαση συνεργασίας μεταξύ δύο επιχειρήσεων, όπου ή μια επιχείρηση (δικαιοδόχος - franchisee) αγοράζει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί τη γνώση και την τεχνολογία, τις διαδικασίες, τα εμπορικά σήματα, κ.λπ. της άλλης (δικαιοπάροχος - franchisor), προκειμένου να λειτουργεί υπό το εμπορικό σήμα του δικαιοπάροχου. Ο δικαιοδόχος συνήθως καταβάλλει εφάπαξ αμοιβή για την ίδρυση της επιχείρησης και ακολούθως πάγια δικαιώματα εκμετάλλευσης. Η χρήση ενός καταξιωμένου εμπορικού σήματος και η άμεση πρόσβαση σε οικονομίες κλίμακας αποτελούν σημαντικά πλεονεκτήματα.

Αδειοδότηση (Licencing)

Η αδειοδότηση (licensing) είναι η νομική διαδικασία με την οποία δίνεται η άδεια χρήσης μιας ευρεσιτεχνίας, τεχνολογίας, γνώσης, μεθόδου παραγωγής, έναντι αμοιβής, από μια επιχείρηση σε μια άλλη. Τόσο η αδειοδότηση όσο και η δικαιόχρηση δεν περιλαμβάνουν την μεταφορά χρημάτων από την πλευρά του ξένου επενδυτή, αλλά μόνο γνώση, εμπειρία, τεχνολογία και εμπορικά σήματα.

Ιδιωτικοποιήσεις

Ο όρος της ιδιωτικοποίησης αφορά στην μεταφορά των περιουσιακών στοιχείων μιας ελεγχόμενης από το κράτος επιχείρησης στον ιδιωτικό τομέα. Ο έλεγχος και η συμμετοχή του κράτους στην οικονομική δραστηριότητα μειώνεται με σκοπό την αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη λειτουργία των επιχειρήσεων, την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου σε ορισμένους τομείς της οικονομίας, την προώθηση της ιδιωτικής οικονομίας, την ενίσχυση του ανταγωνισμού και το άνοιγμα των αγορών σε κλάδους, όπου απαιτούνται τεράστια κεφάλαια για να εισέλθει ο ιδιωτικός τομέας, καθώς και την προσπάθεια προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων.

4.2 Εξωστρεφή χαρακτηριστικά της ελληνικής επιχειρηματικότητας

Η αύξηση της εξωστρέφειας μαζί με την βελτίωση της συνολικής διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας παραμένουν ζητήματα κομβικά για τη διατηρήσιμη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013a: 128). Σύμφωνα με εκτιμήσεις των ΣΕΒ, ΣΕΒΕ και ΠΣΕ, οι επιχειρήσεις που εξάγουν ανέρχονται περίπου σε 2.200, με τις εν δυνάμει εξαγωγικές να αριθμούν περίπου αντίστοιχο αριθμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1/3 των εξαγωγικών επιχειρήσεων πραγματοποιεί το 80% των εξαγωγών (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018a). Επίσης αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μόνο το 1/3 από τις επιχειρήσεις που εξάγουν το πράττει για στρατηγικούς λόγους, ενώ το υπόλοιπο 2/3 είτε για λόγους ευκαιριακούς είτε λόγω των δυσμενών συνθηκών της εγχώριας αγοράς (ΣΕΒ, 2018b).

Η συμμετοχή του IOBE στη συστηματική και επαναληπτική έρευνα του διεθνούς προγράμματος Global Entrepreneurship Monitor (GEM - διεθνή ερευνητική κοινοπραξία από ερευνητικά ινστιτούτα και πανεπιστήμια από όλο τον κόσμο, η οποία ασχολείται με διάφορες διαστάσεις της επιχειρηματικότητας) για 15^η χρονιά συντελεί στην «Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα».

Αυτή η συστηματική έρευνα διερευνά και τη διάσταση της εξωστρέφειας, ορίζοντας την ως το ποσοστό του κύκλου εργασιών που προέρχεται από πελάτες εξωτερικού. Από την μελέτη επισημαίνεται ότι:

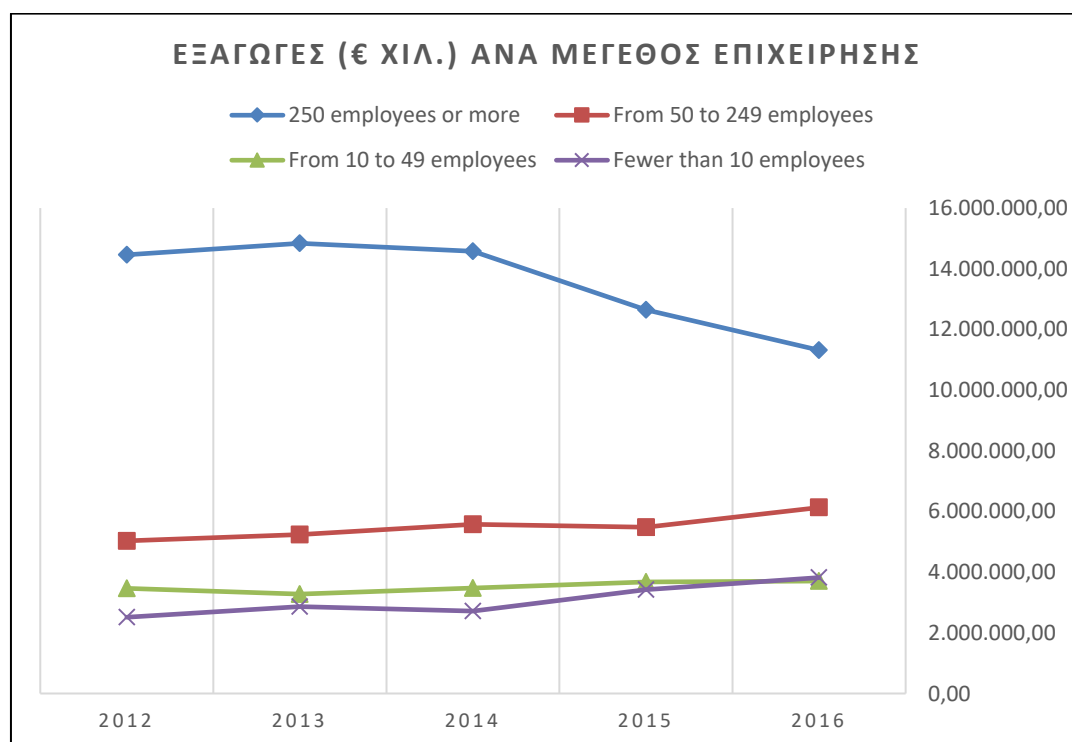
(α) δύο στους πέντε επιχειρηματίες αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι 38,1% στις χώρες καινοτομίας, με το 30% των επιχειρήσεων να δηλώνει ότι πάνω από το ¼ του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού.

(β) οι χώρες καινοτομίας διαθέτουν μεγαλύτερο ποσοστό εξωστρεφών επιχειρήσεων σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες χώρες.

(γ) διαχρονικά, για πρώτη φορά το ποσοστό όσων εξάγουν πάνω από το 25% του κύκλου εργασιών τους ξεπερνά το 78%. Σαφώς: *“μέρος αυτής της θετικής τάσης σχετίζεται με τον σχετικά υψηλό αριθμό επιχειρημάτων υπηρεσιών στον κλάδο του*

τουρισμού και των συναφών δραστηριοτήτων, που εκ φύσεως έχουν έναν εξωστρεφή χαρακτήρα” (Τσακανίκας, et al., 2018: 57). Το 2007 το ποσοστό αυτό ανερχόταν στο περίπου 30% και το 2012 περίπου στο 49%.

Η εξωστρέφεια της επιχείρησης σχετίζεται όμως και με το μέγεθος της, παράμετρος η οποία επισημαίνεται στην εθνική στρατηγική για τις εξαγωγές. Η εθνική στρατηγική θεσπίστηκε στο πλαίσιο του 2^{ου} και 3^{ου} Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα, και σε συνέχεια έκθεσης του Υπουργείου Οικονομικών Υποθέσεων της Ολλανδίας, η οποία διαπίστωσε αδυναμία της δημόσιας διοίκησης για αποτελεσματικό συντονισμό των φορέων και των υπηρεσιών εξωστρέφειας, με επικαλύψεις δράσεων και αρμοδιοτήτων, σπατάλη πόρων, καθώς και έλλειψη επαρκούς γνώσης για τον εντοπισμό των εξαγωγικών ευκαιριών. Η στρατηγική στηρίζεται σε τρεις πυλώνες: τη διεύρυνση της εξαγωγικής βάσης, την προώθηση των εξαγωγών και την απλοποίηση των διαδικασιών για την πραγματοποίηση εξαγωγών (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2016).

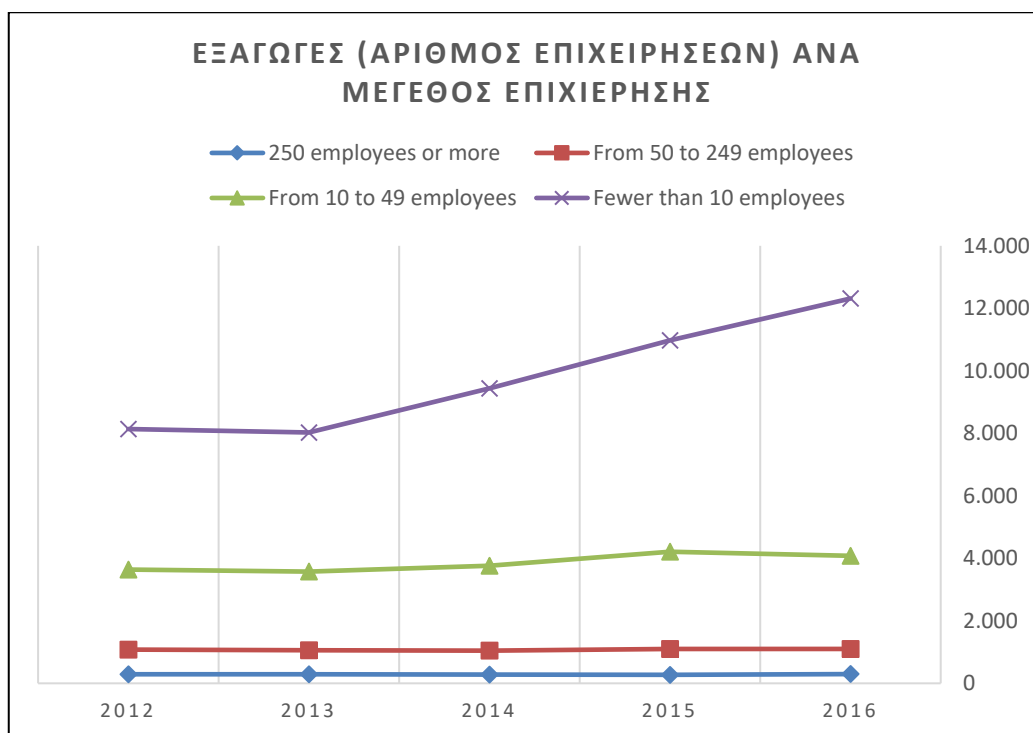

Διάγραμμα 5: Εξαγωγικές επιδόσεις ανά μέγεθος επιχείρησης
(Eurostat, 2018)

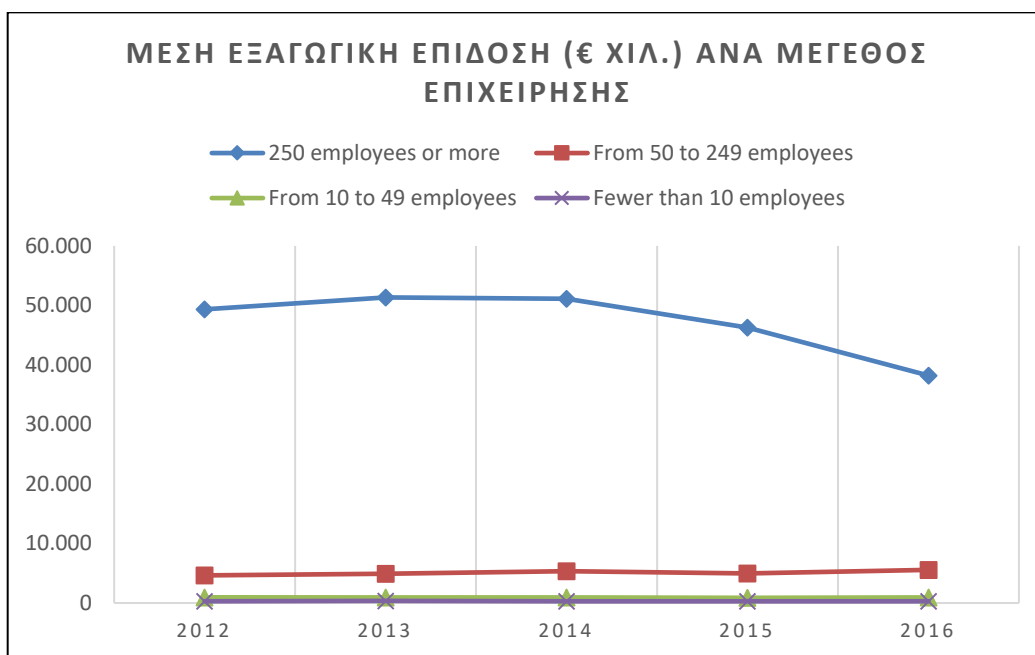
Στο σχέδιο δράσης για την προώθηση των εξαγωγών των ελληνικών επιχειρήσεων τονίζεται η διαφορετική αντιμετώπιση που πρέπει να τυγχάνουν οι μεγάλες

επιχειρήσεις, οι οποίες διαθέτουν συνήθως τους απαιτούμενους πόρους για τη διερεύνηση των εξαγωγικών τους δυνατοτήτων, ενώ για τις μικρές επιχειρήσεις το αντίστοιχο κόστος είναι δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με το μέγεθος και το κόστος παραγωγής τους. Στην Ελλάδα: *“το δυναμικό για τη διεύρυνση της εξαγωγικής βάσης αφορά κατά κύριο λόγο σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, κυρίως οικογενειακές, με μικρή παραγωγική δυναμικότητα, εσωστρεφή διοίκηση, και περιορισμένα κεφάλαια κίνησης”* (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2016).

Η ελληνική αγορά παρουσιάζει πάρα πολλές πολύ μικρές επιχειρήσεις. Σύμφωνα με το μητρώο ελληνικών επιχειρήσεων για το 2015, 97,3% απασχολεί έως 10 εργαζόμενους, με μόλις το 2,3% να απασχολούν από 10-49 εργαζόμενους (ΕΛΣΤΑΤ, 2018b). Στο Διάγραμμα 5 αποτυπώνεται η χαμηλή συνεισφορά των πολύ μικρών επιχειρήσεων στις εξαγωγές, καταγράφοντας μια μικρή βελτίωση, και η μείωση των εξαγωγών των μεγάλων επιχειρήσεων. Ο αριθμός των μεγάλων, άνω των 250 εργαζόμενων, επιχειρήσεων είναι στην Ελλάδα κάτω των 300, ενώ αυξήθηκαν μετά το 2012 οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (Διάγραμμα 6). Περαιτέρω στοιχεία για τις ΜμΕ στην Ελλάδα μπορεί ο αναγνώστης να ανατρέξει στην μελέτη με τίτλο: Οι μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα (ΣΕΒ, 2018c).

Διάγραμμα 6: Εξαγωγικές επιδόσεις (αριθμός επιχειρήσεων) ανά μέγεθος επιχείρησης (Eurostat, 2018)

*Διάγραμμα 7: Μέση εξαγωγική επίδοση ανά μέγεθος επιχείρησης
(Eurostat, 2018)*

Η ανωτέρω εκτίμηση επιβεβαιώνεται και από τα δεδομένα του Διαγράμματος 7, όπου παρουσιάζεται η πολύ χαμηλή μέση εξαγωγική επίδοση σε αξία από τις πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες σε σχεδόν στάσιμα επίπεδα, ενώ μειώθηκε η μέση εξαγωγική επίδοση των μεγάλων επιχειρήσεων.

Ανάλογη βαρύτητα στην διεθνοποίηση των ΜμΕ δίνει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τονίζοντας την ανάγκη προσαρμογής των ΜμΕ στην εξωστρέφεια και στη διεθνοποίηση με προϋπόθεση την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας τους (ανταγωνισμός της εξωστρέφειας). Για να είναι σε θέση οι ελληνικές επιχειρήσεις να ανταγωνιστούν στο διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον και κατά επέκταση να βρουν διέξοδο από την οικονομική κρίση προτείνεται μεταξύ άλλων η ενίσχυση της εξωστρέφειας (Μπιτζένης, 2014: 112).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι αρωγός προς αυτήν την κατεύθυνση, δημιουργώντας ευρωπαϊκά κέντρα πληροφόρησης επιχειρήσεων σε διεθνές επίπεδο, ξεκινώντας από την Κίνα και την Ινδία, και υποστηρίζοντας το άνοιγμα των δημόσιων και ιδιωτικών αγορών των τρίτων χωρών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα, 2012: 2-3).

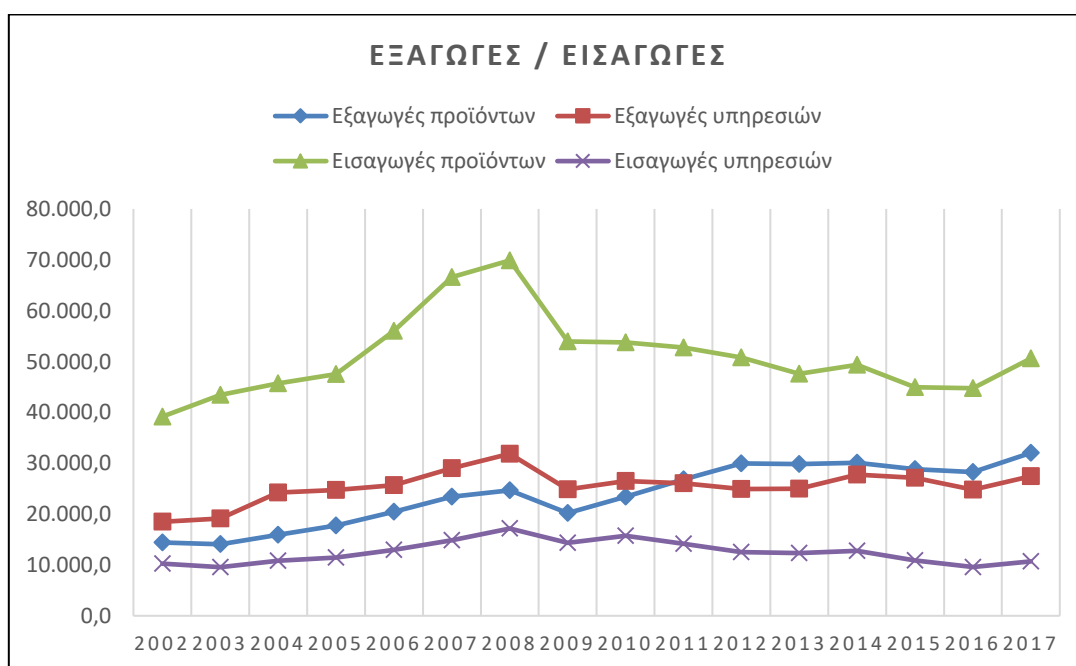
5. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ ΕΕ

5.1. Στατιστικά δεδομένα για την Ελλάδα και ανάλυση αυτών

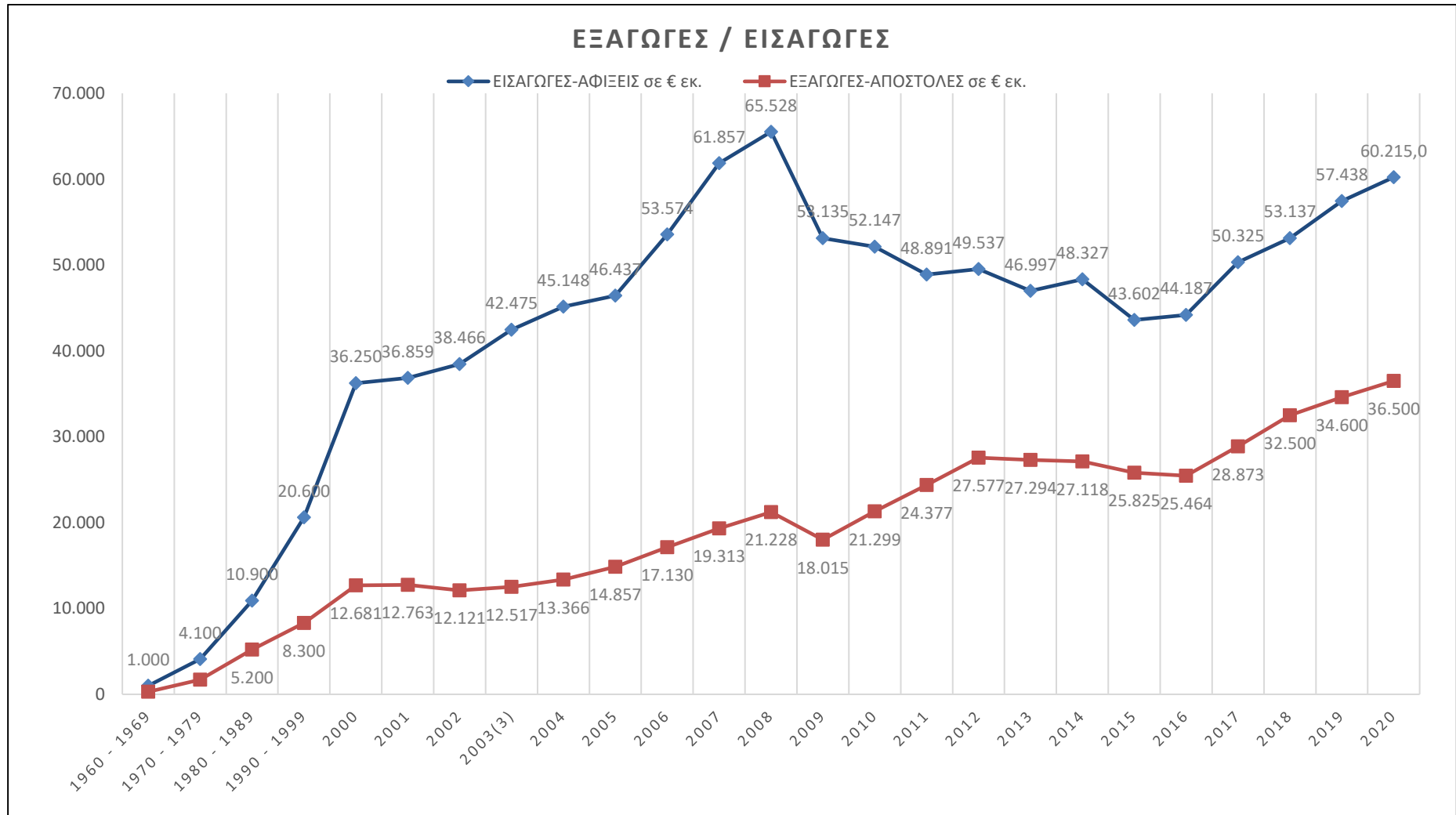
Στο παρόν κεφάλαιο της εργασίας θα παρουσιαστούν στατιστικά δεδομένα και δείκτες σχετικά με την εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας, όσον αφορά την εξαγωγική της δραστηριότητα. Ωστόσο θα παρουσιαστούν και στοιχεία εισαγωγών, προκειμένου να αναδειχθεί το χρόνια ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας.

5.1.1. Διαχρονική πορεία εξαγωγών, εισαγωγών, εμπορικό ισοζύγιο

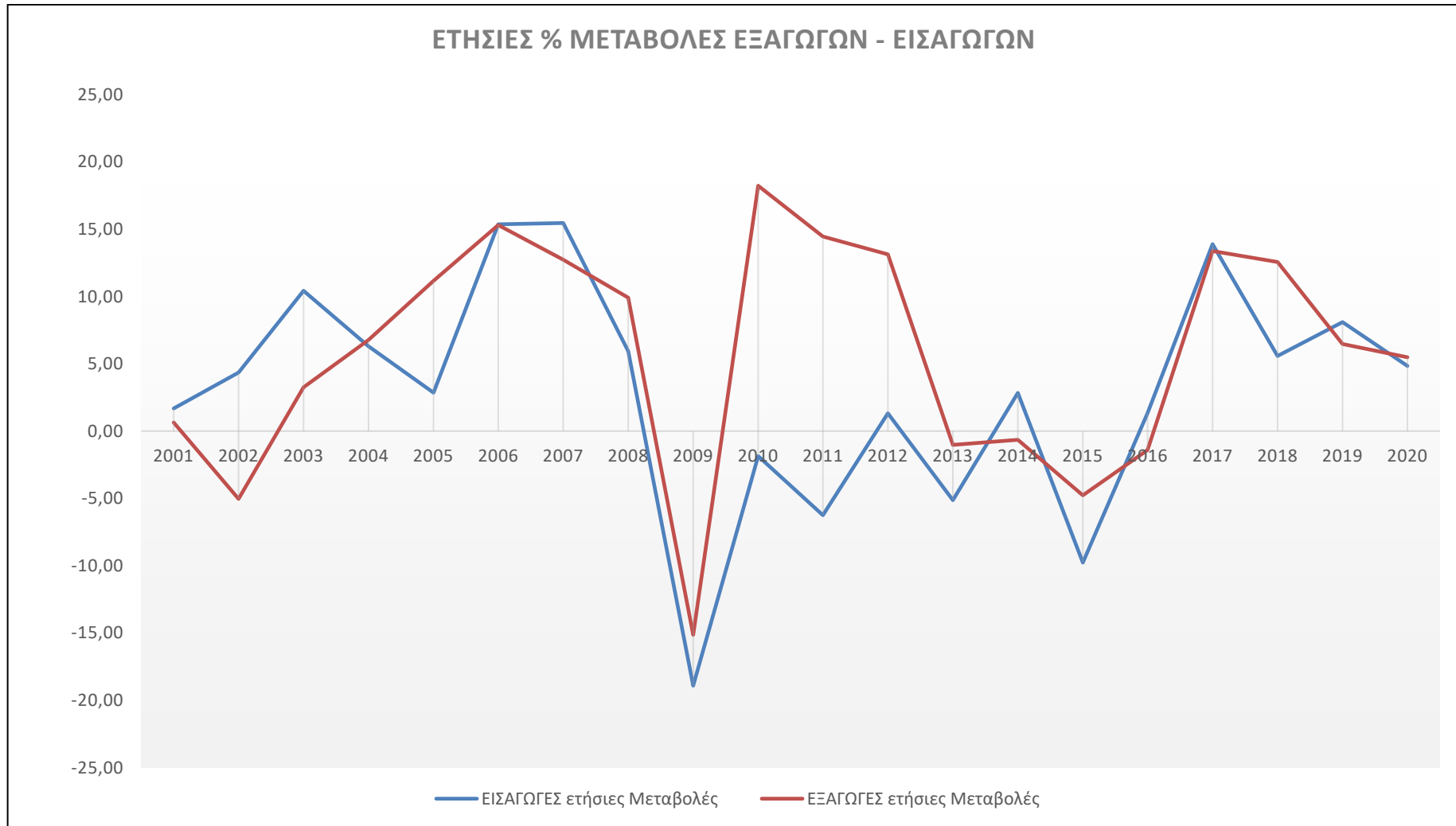
Στο Διάγραμμα 9 παρουσιάζονται τόσο οι εξαγωγές όσο και οι εισαγωγές προϊόντων από το 1960 έως και το 2020 (τα έτη 2018 – 2020 αποτελούν εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής). Τόσο οι εξαγωγές όσο και εξαγωγές καταγράφουν από το 1960 μέχρι και το 2008, αρχή της οικονομικής κρίσης, ανοδική πορεία, με τις εισαγωγές να υπερτερούν των εξαγωγών. Ακολούθως σημειώνεται μεγάλη πτώση στις εισαγωγές, λόγω της ύφεσης, οι οποίες σταδιακά αναπτύσσονται εκ νέου με αύξοντα ρυθμό από το 2016, ενώ οι εξαγωγές με εξαίρεση τα έτη 2009 και 2015-2016, ανακάμπτουν επίσης σημαντικά, με πρόβλεψη το 2020 να ανέλθουν στα 36,5 € δις. Στο Διάγραμμα 10 παρουσιάζονται οι ποσοστιαίες ετήσιες μεταβολές.

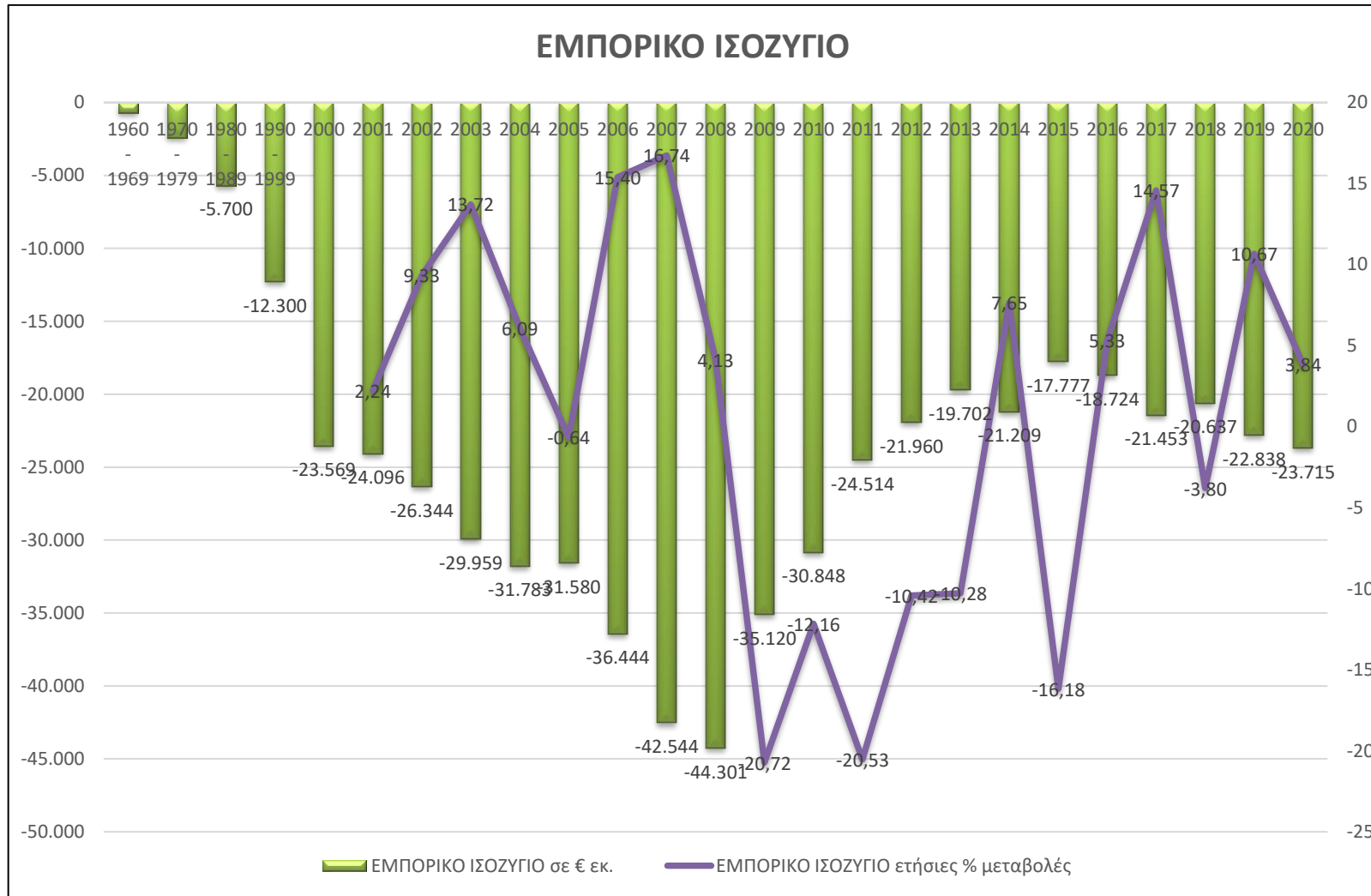
Διάγραμμα 8: Εξαγωγές / Εισαγωγές, διάκριση προϊόντων και υπηρεσιών (Eurostat, 2018)

Διάγραμμα 9: Εισαγωγές / Εξαγωγές Ελλάδας, διαχρονικά σε € εκ.
 (ΕΛΣΤΑΤ, 2018α), (European Commission, 2018α)

Διάγραμμα 10: Ετήσιες % μεταβολές εξαγωγών - εισαγωγών
(ΕΛΣΤΑΤ, 2018a), (European Commission, 2018a)

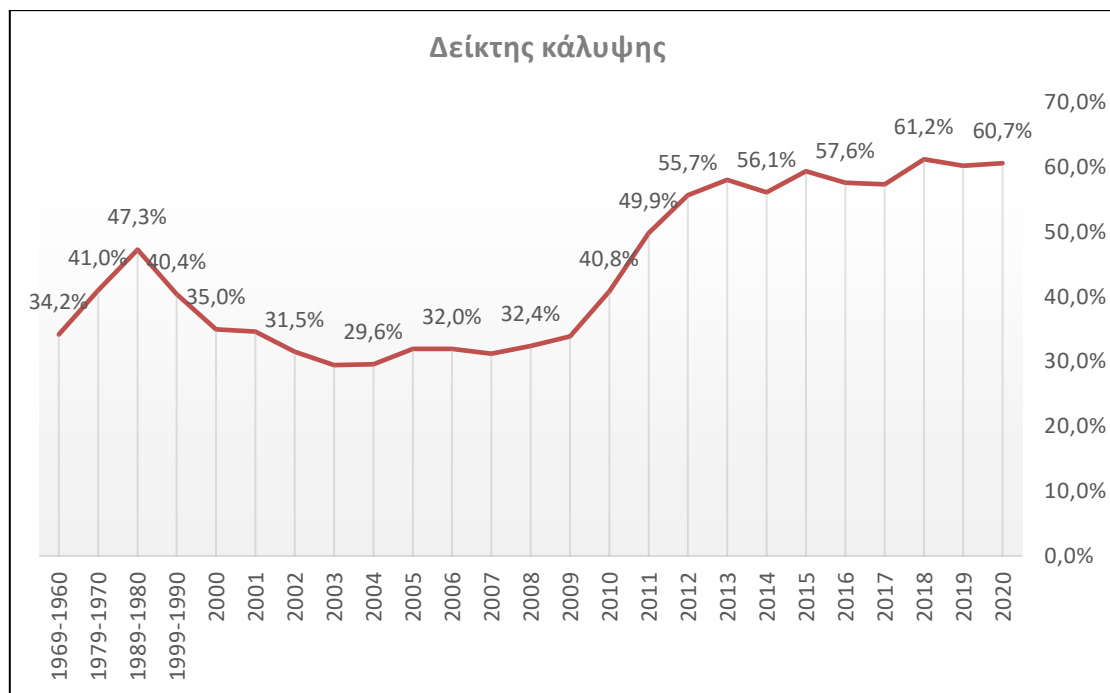
*Διάγραμμα 11: Εμπορικό Ισοζύγιο Ελλάδας, διαχρονικά σε € εκ
(ΕΛΣΤΑΤ, 2018α), (European Commission, 2018α)*

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, η ταχεία ανάπτυξη των εξαγωγών, όπως και η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου εκτός καυσίμων είναι: *“αποτέλεσμα της ύφεσης της ελληνικής οικονομίας και της μείωσης της εγχώριας ζήτησης, λόγω περιορισμού της κατανάλωσης και της επενδυτικής και παραγωγικής δραστηριότητας. Έτσι, οι ελληνικές επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να στραφούν στις αγορές του εξωτερικού”* (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013a: 129).

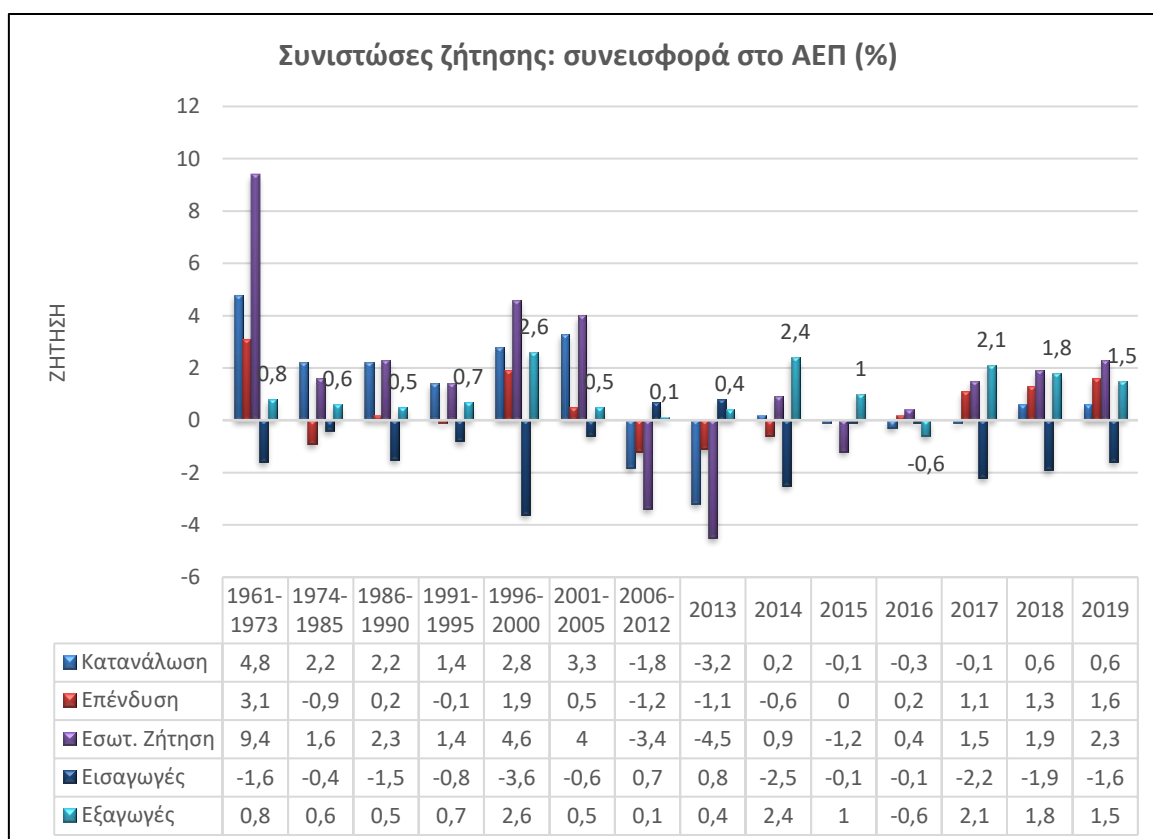
Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος 8 το ισοζύγιο προϊόντων είναι ελλειμματικό (εξαγωγές < εισαγωγών), ενώ όσον αφορά το ισοζύγιο των υπηρεσιών, αυτό είναι πλεονασματικό (εξαγωγές > εισαγωγών). Η ποιοτική διαφορά εντοπίζεται στο ότι στην περίοδο της κρίσης οι εξαγωγές των προϊόντων υπερκαλύπτουν τις εξαγωγές των υπηρεσιών για πρώτη φορά από το 2002 (Διάγραμμα 8). Η εξέλιξη της αύξησης των εξαγωγών σε σχέση με τις εισαγωγές αποτυπώνεται και από το λόγο εξαγωγών / εισαγωγών, ο δείκτης κάλυψης του Διαγράμματος 12, που από το 32,4% το 2008 θα ανέρχεται πλέον σε 60,7% το 2020.

Δεδομένα σχετικά με το εμπορικό ισοζύγιο παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 11 για το έτη 1960 – 2020. Διαχρονικά το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας είναι ελλειμματικό, δηλαδή η αξία των αγαθών που εξάγονται είναι μικρότερη από την αξία των αγαθών που εισάγονται. Έως το 2008 καταγράφεται συνεχής χειροτέρευση της θέσης της ελληνικής οικονομίας με το έτος 2008 να ανέρχεται στα -44.301 € εκ., ενώ με την έλευση της οικονομικής κρίσης και την ύφεση περιορίζονται οι εισαγωγές, αλλά και λόγω της αύξησης των εξαγωγών, φτάνει στα -17.777 € εκ., μείωση σχεδόν -60%, το έτος 2015. Από το 2016 εκ νέου χειροτερεύει και σε κάθε περίπτωση παραμένει, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και το 2020 ελλειμματικό.

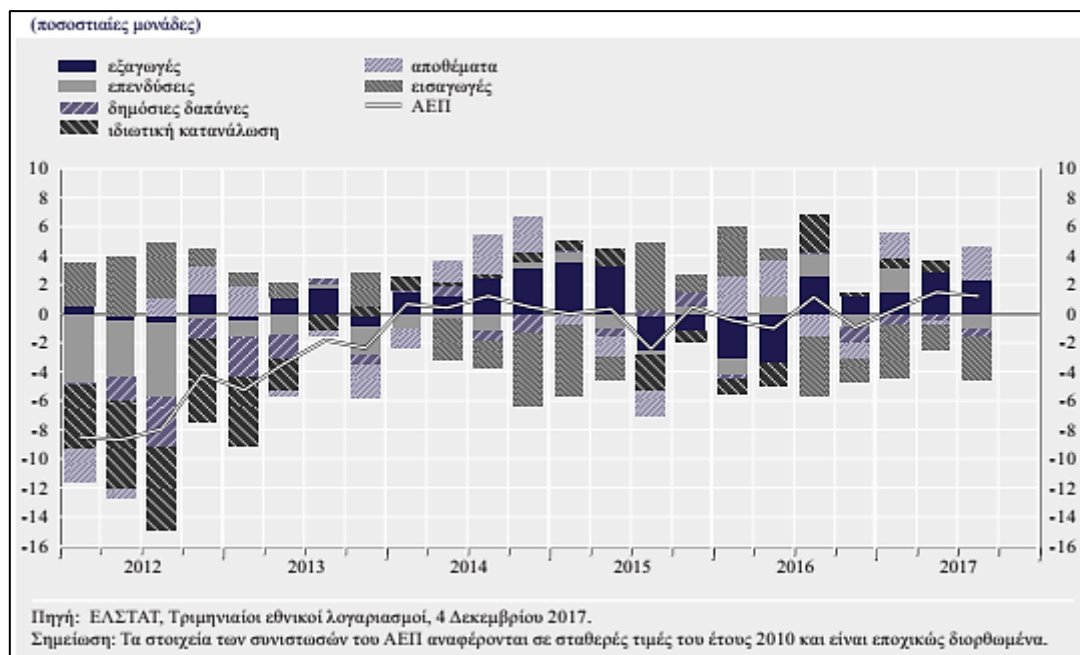
Αναλύοντας τις συνιστώσες στην διαμόρφωση του ΑΕΠ από πλευρά της ζήτησης της ελληνικής οικονομίας, παρατηρείται η μεγάλη συμβολή της καταναλωτικής δαπάνης και της εσωτερικής ζήτησης (με εξαίρεση τα χρόνια της ύφεσης), η αρνητική επίδραση των εισαγωγών διαχρονικά, ενώ οι εξαγωγές από το 2017 συνεισφέρουν στο ΑΕΠ με 2,1%, 1,8% και 1,5% αντίστοιχα (Διαγράμματα 13 και 14).

*Διάγραμμα 12: Δείκτης κάλυψης (Εξαγωγές / Εισαγωγές προϊόντων) 1960 - 2020
(European Commission, 2018a)*

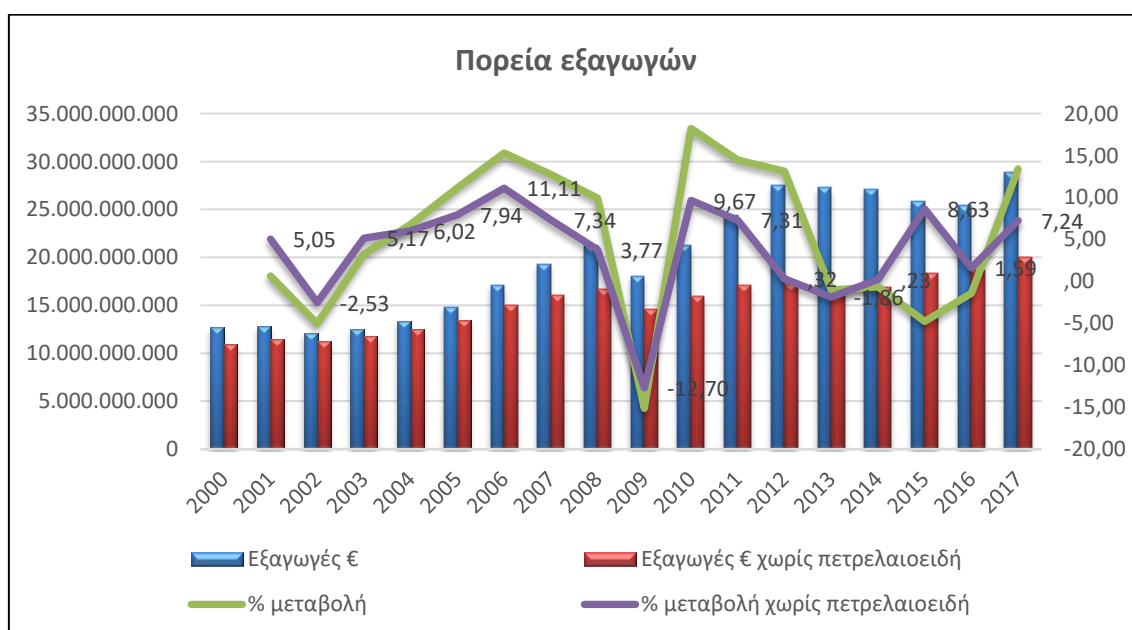

*Διάγραμμα 13: Συνιστώσες ζήτησης: συνεισφορά στο ΑΕΠ (%)
(European Commission, 2018b)*

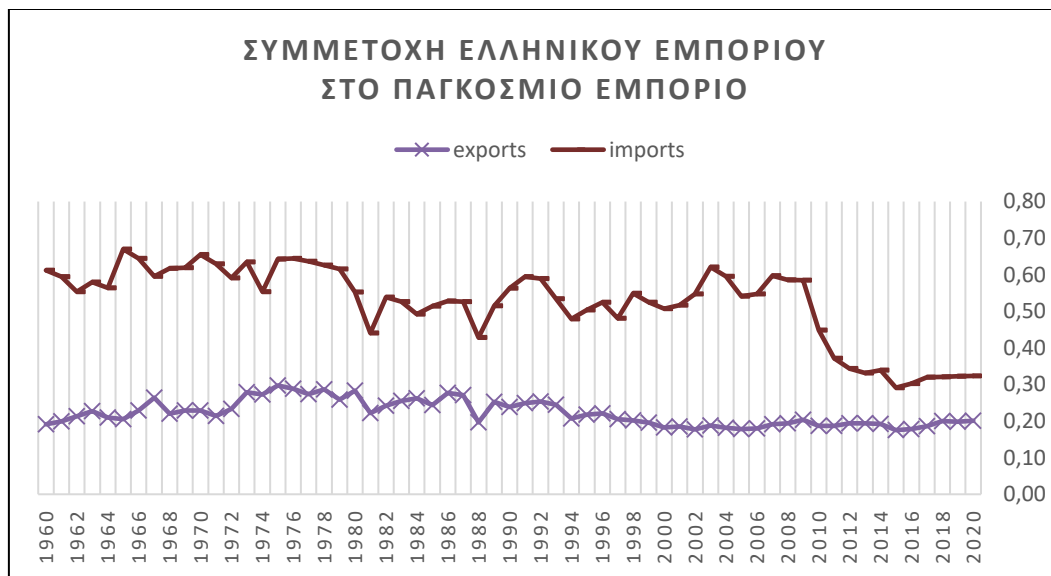
Διάγραμμα 14: Συμβολή στην ετήσια μεταβολή του ΑΕΠ (%)
 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2018, p. 88)

Είναι χρήσιμο να γίνει διάκριση μεταξύ των εξαγωγών με και χωρίς τον κλάδο των πετρελαιοειδών, μιας και αυτός ο κλάδος αποτελεί τις μεγαλύτερες σε αξία εξαγωγές της Ελλάδας. Από το 2000, σύμφωνα με το Διάγραμμα 15, και μέχρι το 2013 η ποσοστιαία μεταβολή των εξαγωγών ακολουθεί περίπου την ίδια πορεία, ωστόσο από το έτος 2014 οι εξαγωγές χωρίς τα πετρελαιοειδή καταγράφουν συνεχή αύξηση.

Διάγραμμα 15: Εξαγωγές σε € με και χωρίς πετρελαιοειδή
 (ΕΛΣΤΑΤ, 2018a)

Τέλος στο Διάγραμμα 16 παρουσιάζεται η πολύ μικρή συμμετοχή του ελληνικού εμπορίου στο παγκόσμιο εμπόριο, για τις εξαγωγές περίπου στο 0,2% ενώ για τις εισαγωγές περίπου στο 0,5% με σημαντική όπως πτώση από το 2008 στο 0,3%.

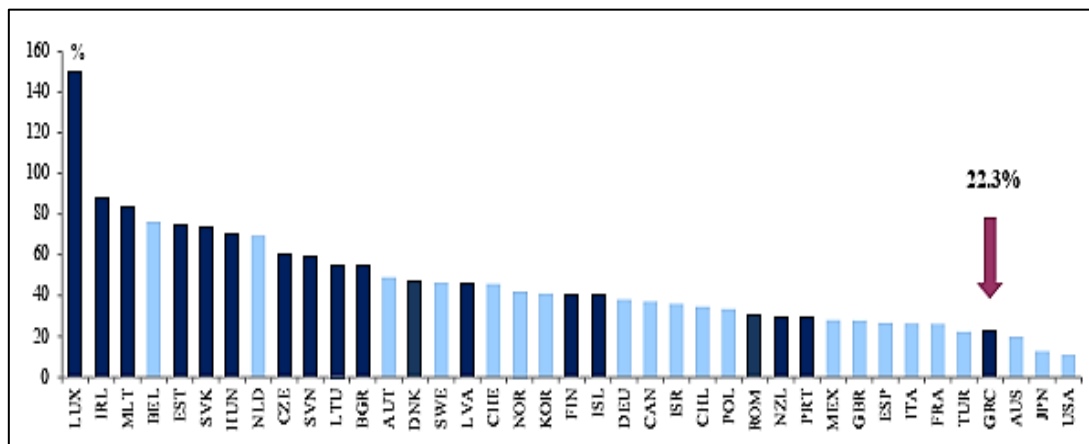
Διάγραμμα 16: Συμμετοχή ελληνικού εμπορίου / παγκόσμιο εμπόριο 1960 - 2020
(European Commission, 2018a)

5.1.2 Εξαγωγές και ΑΕΠ

Η ελληνική οικονομία ορίζεται ως μια μικρή, κλειστή οικονομία σε αντίθεση με τον κανόνα ότι συνήθως οι μικρές οικονομίες είναι και πιο ανοιχτές στο διεθνές εμπόριο. Στο ακόλουθο Διάγραμμα 17 αποτυπώνεται το μέσο ποσοστό εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ από το 1995 - 2012 για επιλεγμένες οικονομίες της ΕΕ και του ΟΟΣΑ. Οι κάτω του ενδιάμεσου μεγέθους οικονομίες είναι γραμμοσκιασμένες με μαύρο χρώμα και εμφανίζουν ένα μεγάλο ποσοστό, ενώ η Ελλάδα (22,3%) καταλαμβάνει την τελευταία θέση (Böwer, et al., 2014).

Το ποσοστό των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών ως προς το ΑΕΠ της Ελλάδος (Διάγραμμα 18) εμφανίζει μεγάλη άνοδο τη δεκαετία του 1970. Από το 1981 καταγράφεται υποχώρηση ενώ ενισχύεται προσωρινά από το 1996 έως και το έτος 2000. Ακολουθεί μια περίοδο μείωσης και επανόδου το 2008 στα πρότερα επίπεδα, ενώ μετά το 2009, όταν, λόγω της οικονομικής διεθνούς κρίσης και της απότομης πτώσης της διεθνούς ζήτησης, το ποσοστό των εξαγωγών της Ελλάδος υποχωρεί στο επίπεδο του 19,3% του ΑΕΠ. Η εμφανιζόμενη μεγάλη άνοδος από το 2010 και μέχρι σήμερα

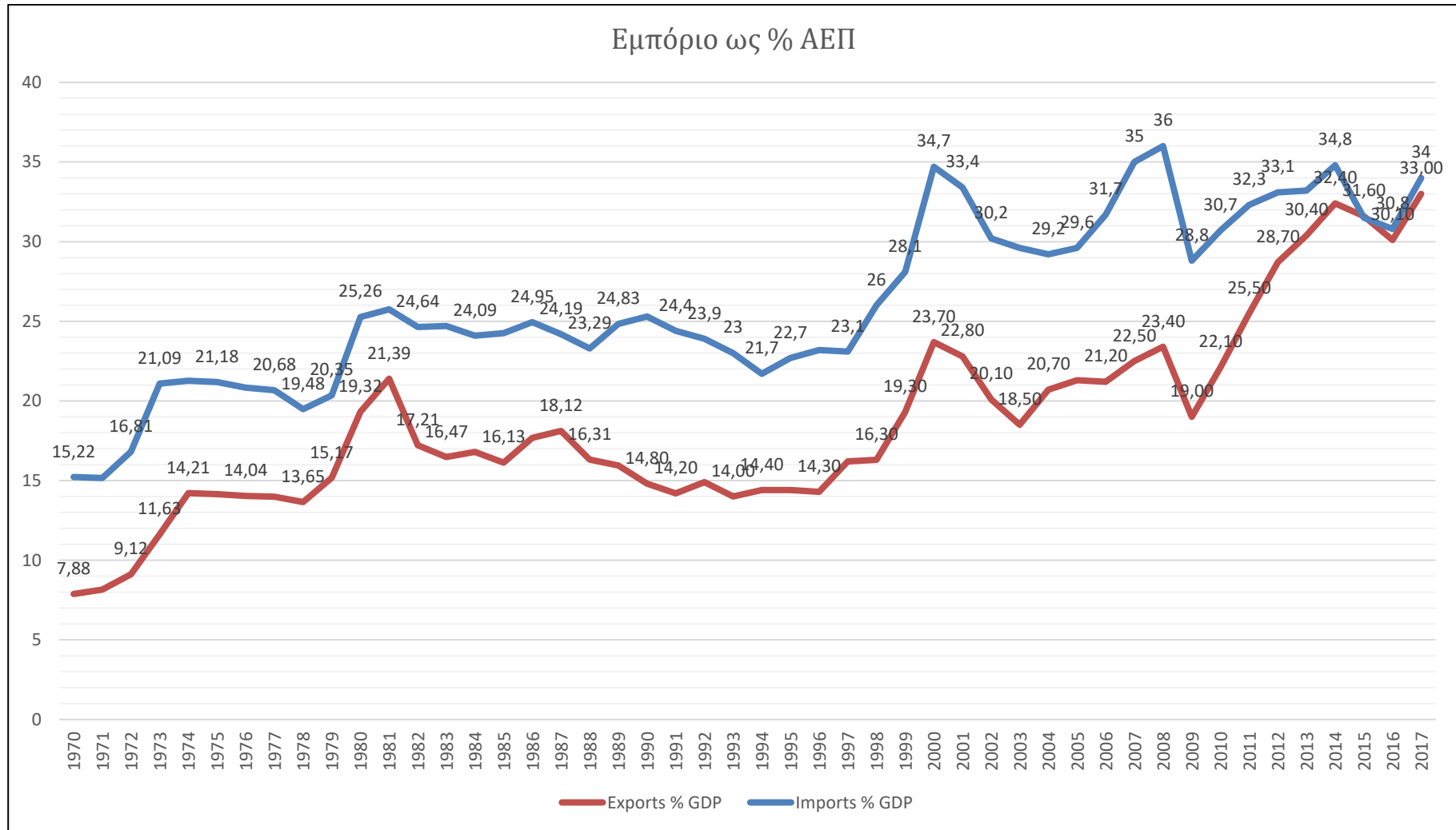
οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πολύ μεγάλη πτώση του ΑΕΠ. Ωστόσο παρατηρείται σύγκλιση των εξαγωγών στα επίπεδα των εισαγωγών, εξέλιξη θετική, αν και όπως θα προκύψει από την σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες ακολούθως, η Ελλάδα παραμένει μια από τις λιγότερο εξωστρεφείς χώρες ανάμεσα στις χώρες-μέλη της ΕΕ-27, με κριτήριο το λόγο της αξίας των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών προς το ΑΕΠ (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013α: 128).

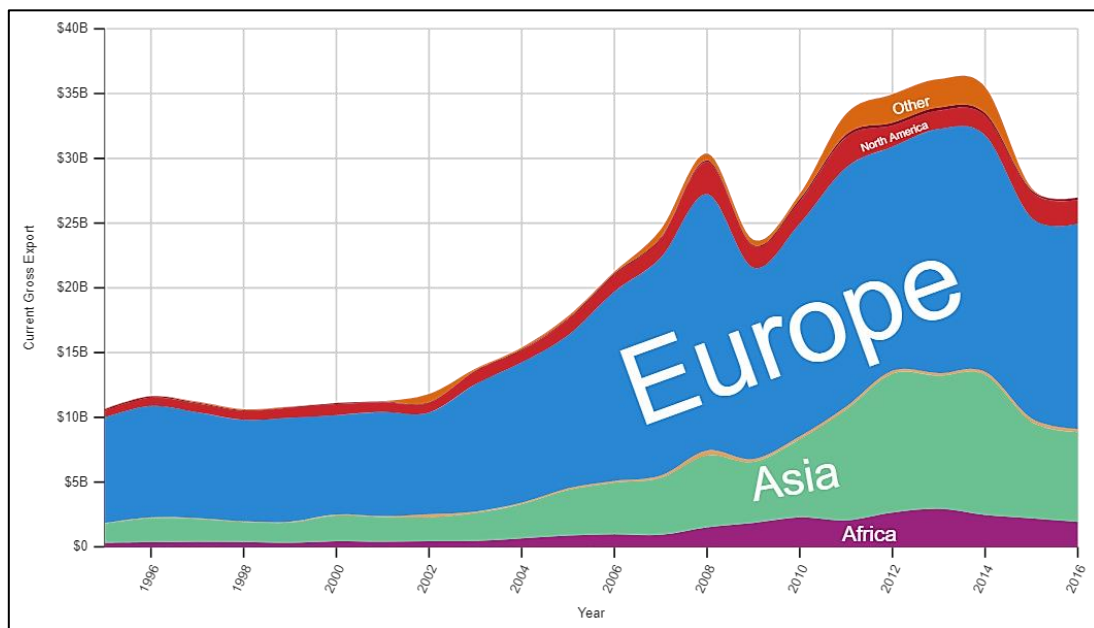
Διάγραμμα 17: Εξαγωγές / πραγματικό ΑΕΠ 1995 - 2012
(Böwer, et al., 2014: 4)

5.1.3 Χώρες προορισμού εξαγωγών

Στην Εικόνα 1, στο Διάγραμμα 19 και στο Παράρτημα Β αποτυπώνονται οι γεωγραφικοί προορισμοί υποδοχής των ελληνικών εξαγωγών. Παραδοσιακά οι χώρες εταίροι της Ελλάδας, κράτη μέλη της ΕΕ, είναι οι μεγαλύτεροι αποδέκτες των ελληνικών προϊόντων, περίπου το ½ της εξαγόμενης αξίας. Ακολουθούν οι Βαλκανικές χώρες, με την άνοδο στα έτη 2012 – 2015 να είναι παροδική, και με ποσοστό 12,3% για το έτος 2017. Από το 2004 παρατηρείται μια επέκταση προς τις αγορές τις Ασίας και της Αφρικής, η οποία γίνεται εντονότερη κατά την περίοδο της κρίσης. Για το έτος 2017 το 16,2 % των ελληνικών εξαγωγών απευθύνεται σε χώρες της Ασίας. Στο Παράρτημα Ε παρουσιάζονται πίνακες με τις 20 πρώτες χώρες προορισμού των ελληνικών εξαγωγών. Η Ιταλία, η Γερμανία, η Τουρκία, η Κύπρος, και η Βουλγαρία αποτελούν την πρώτη πεντάδα. Στο Διάγραμμα 20 αποτυπώνονται οι ποσοστιαίες μεταβολές της αξίας των εξαγωγών ανά γεωγραφική περιοχή για την χρονική περίοδο 2009 – 2017, ενώ στο Διάγραμμα 21 παρουσιάζεται για τα έτη 2011 – 2014 η μείωση του εμπορίου εντός της ΕΕ και η αύξηση του εμπορίου σε τρίτες χώρες.

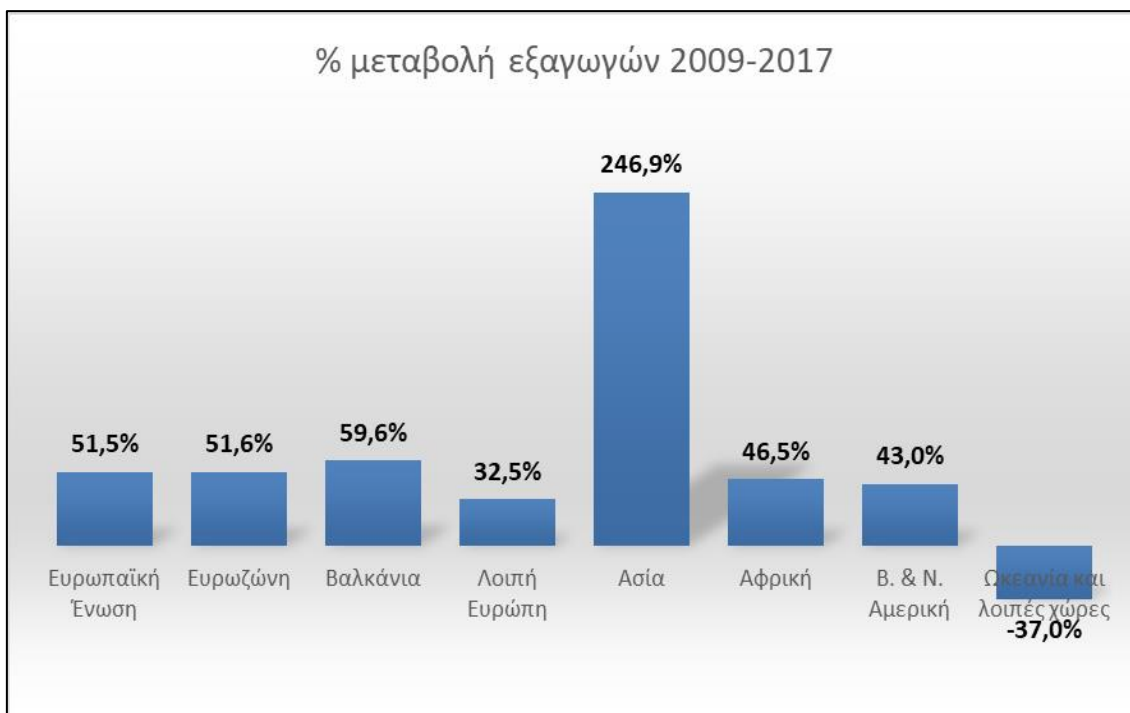
*Διάγραμμα 18: Εξαγωγές και εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών % του ΑΕΠ
(ΟΟΣΑ, 2018)*

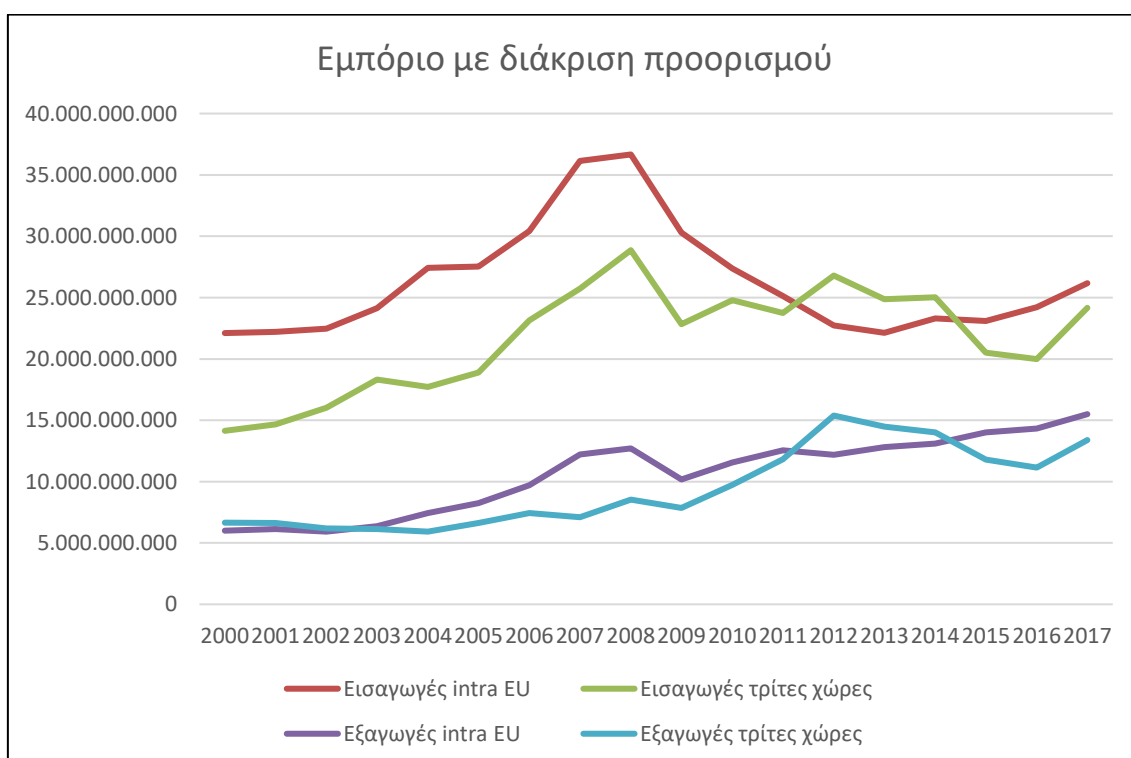
Εικόνα 1: Εξαγωγές Ελλάδας ανά προορισμό 1995 - 2016
Center of international development at Harvard University, 2018

Διάγραμμα 19: Διάρθρωση εξαγωγών Ελλάδας ανά προορισμό %
(Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018c)

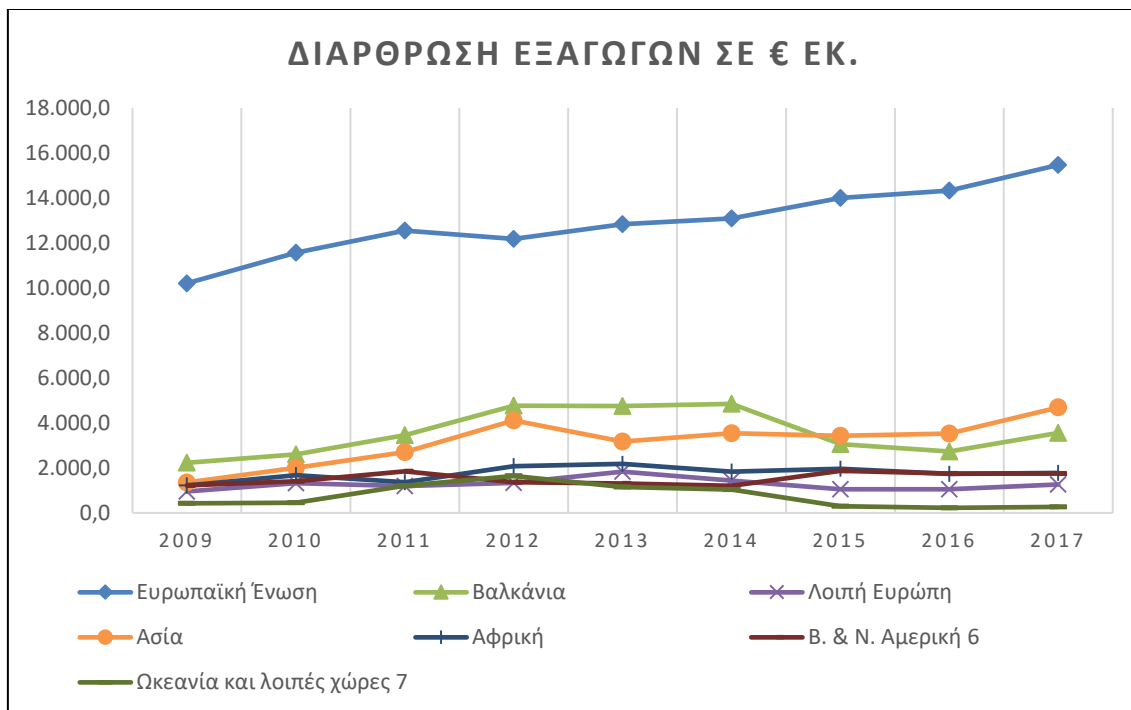

Διάγραμμα 20: Σωρευτική μεταβολή εξαγωγών 2009-2017 ανά προορισμό (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018c)

Διάγραμμα 21: Εμπόριο με διάκριση προορισμού intra EU 2000-2017 (Eurostat, 2018)

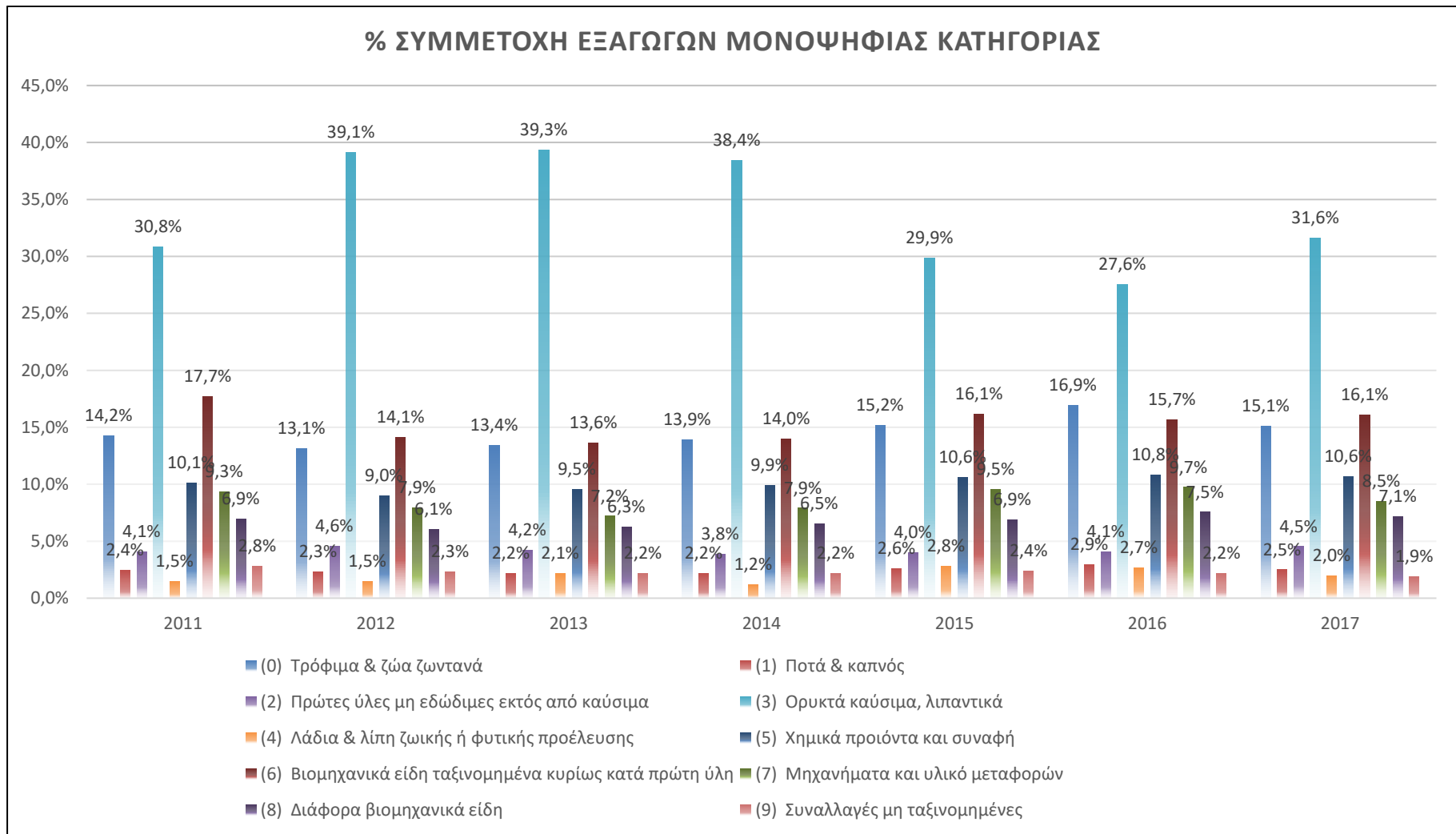
Η κρίση επέφερε μια βελτίωση της διαφοροποίησης των ελληνικών εξαγωγών ως προς το γεωγραφικό τους προσανατολισμό, όπως προκύπτει και από το Διάγραμμα 22, όπου παρουσιάζονται η αξία σε € εκ. των εξαγωγών ανά γεωγραφικό προορισμό.

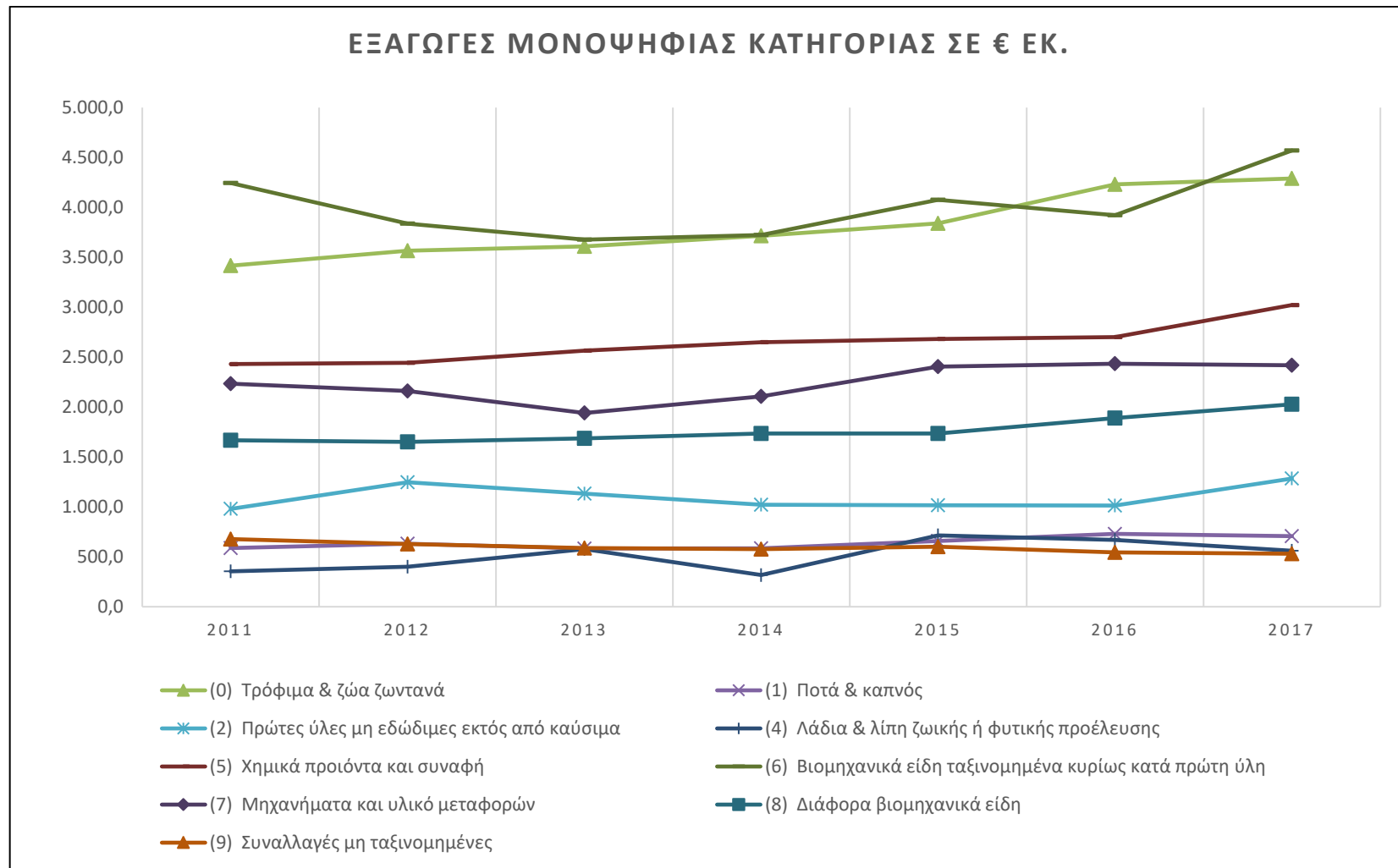
Διάγραμμα 22: Διάρθρωση εξαγωγών 2009-2017 ανά προορισμό σε € εκ. (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018c)

5.1.4 Διάρθρωση εξαγωγών

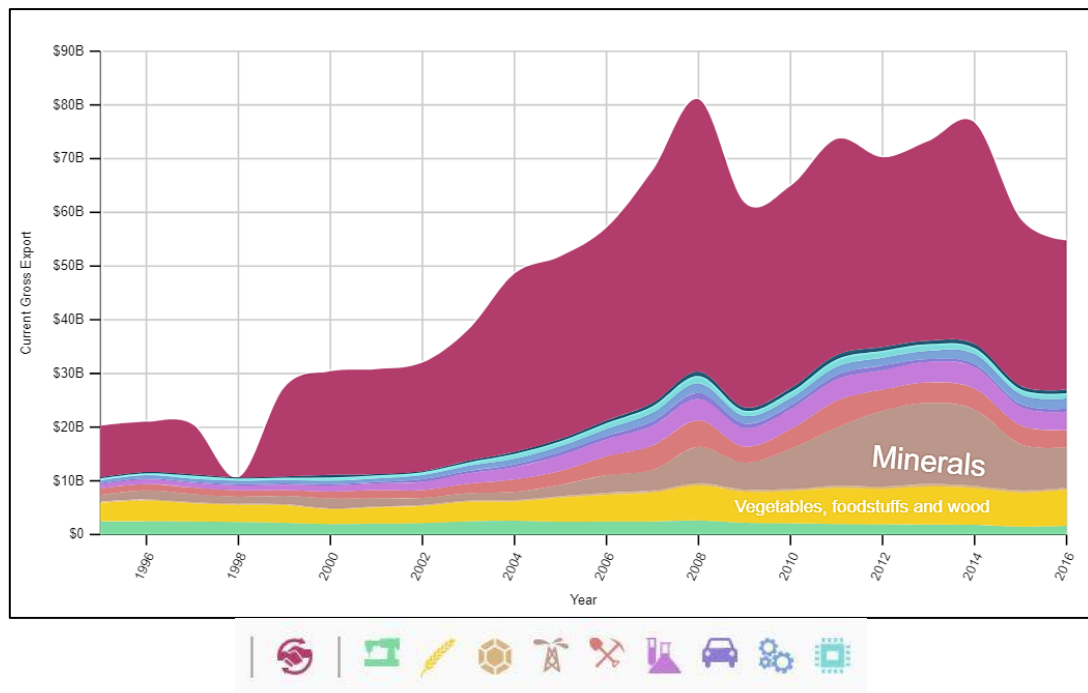
Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζεται η διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών κατά βασικές κατηγορίες προϊόντων. Στην Εικόνα 2 αναπαρίστανται γραφικά η συμμετοχή της κάθε βασικής κατηγορίας στο σύνολο των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών για τα έτη 1995 – 2016, ενώ στα Διαγράμματα 23 και 24 η συμμετοχή της μονοψήφιας κατηγορίας προϊόντων στις εξαγωγές, σε αξία € και σε ποσοστιαία μεταβολή. Το πρώτο εξαγωγίμο προϊόν είναι τα ορυκτά καύσιμα και τα λιπαντικά, ενώ ακολουθούν για το 2017 οι κατηγορίες τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη, τρόφιμα και ζώα ζωντανά, χημικά προϊόντα και συναφή και μηχανήματα και υλικό μεταφορών. Στο Παράρτημα Α παρουσιάζονται τα 100 πρώτα προϊόντα σε επίπεδο κατηγορίας CN6 για το εννεάμηνο 2017 - 2018, ενώ στο Παράρτημα Γ τα 50 πρώτα εξαγωγίμα προϊόντα για τα έτη 2012 - 2017.

*Διάγραμμα 23: % Συμμετοχή εξαγωγών ανά μονοψήφια κατηγορία 2011-2017
(Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018c)*

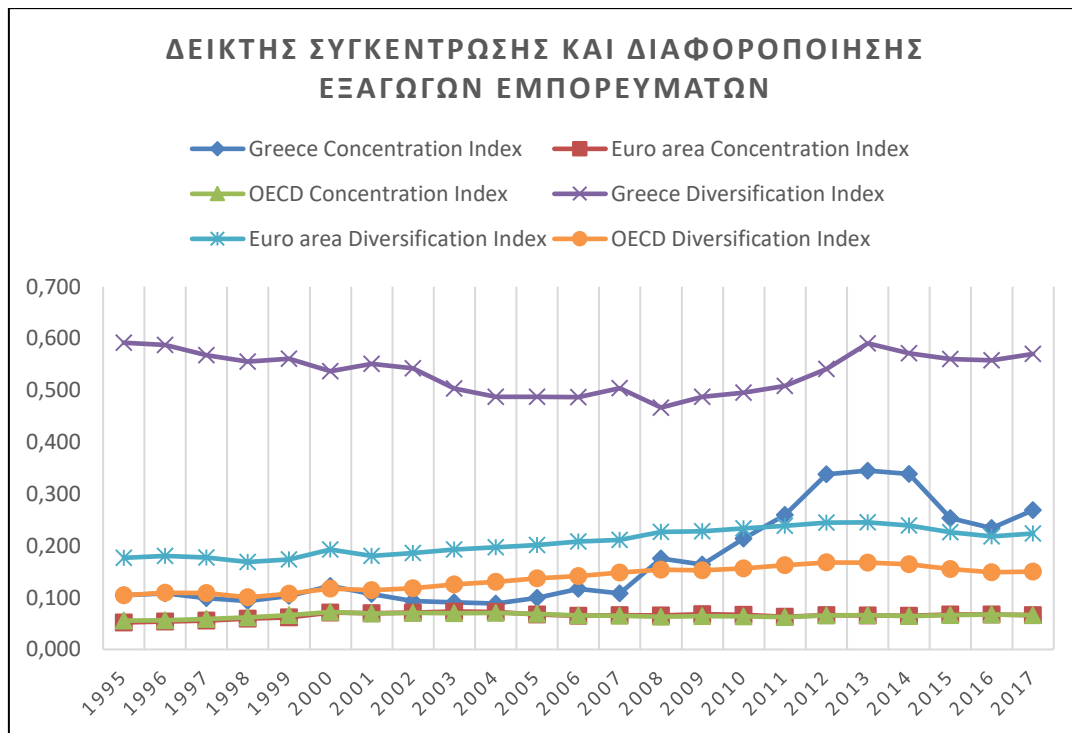
*Διάγραμμα 24: Εξαγωγές μονοψήφιας σε € εκ. 2011-2017 χωρίς πετρελαιοειδή
(Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018c)*

Εικόνα 2: Εξαγωγές ανά κλάδο Ελλάδα 1995 – 2016
Center of international development at Harvard University, 2018

Αναλύοντας τον δείκτη αποκαλυπτόμενου συγκριτικού πλεονεκτήματος, τα στοιχεία παρουσιάζονται στο Παράρτημα Ζ, ο οποίος αντιστοιχεί στον λόγο του μεριδίου των εξαγωγών ενός προϊόντος ως ποσοστό του συνόλου των εξαγωγών μιας χώρας προς τον αντίστοιχο λόγο ενός εμπορικού εταίρου, το συγκριτικό πλεονέκτημα (δείκτης > 1) της Ελλάδας εντοπίζεται σε παραδοσιακούς κλάδους της μεταποίησης, χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου, στα φρούτα και στα λαχανικά, στα τρόφιμα και στα μεταλλεύματα. Αξιοσημείωτη είναι η πτώση του συγκριτικού πλεονεκτήματος στα υφάσματα και τον έτοιμο ρουχισμό καθώς και η άνοδος στα καύσιμα και στα πλαστικά.

Σύμφωνα δε με τον δείκτη συγκέντρωσης Herfindahl – Hirschman (Διάγραμμα 25), ως μέτρο του βαθμού συγκέντρωσης της αγοράς (τιμές από 0 – 1), δηλαδή εάν οι εξαγωγές συγκεντρώνονται σε ορισμένα προϊόντα ή εάν διανέμονται ανάμεσα σε μια σειρά από προϊόντα, στην περίοδο της κρίσης παρατηρείται σημαντική άνοδος της συγκέντρωσης των ελληνικών εξαγωγών. Όσον αφορά το δείκτη διαφοροποίησης των εξαγωγών εμπορεύσιμων της Ελλάδας σε σχέση με το πρότυπο του παγκόσμιου εμπορίου παρατηρείται διαφοροποίηση σε σχέση με τις λοιπές χώρες της Ευρωζώνης και των χωρών μέλη του ΟΟΣΑ.

Διάγραμμα 25: Δείκτης συγκέντρωσης και διαφοροποίησης εξαγωγών εμπορευμάτων (UNCTAD, 2018)

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται τα 20 κυριότερα εξαγωγίμα προϊόντα για το εννεάμηνο του 2018, τα οποία περιλαμβάνουν πετρελαιοειδή, αργίλιο, φάρμακα, φρούτα, έλαια, αυτόματες μηχανές εγγραφής λαχανικά, χαλκό, τυρί, προϊόντα χάλυβα και σιδήρου, πλαστικές ύλες, σκευάσματα τροφής κ.λπ.. Αυτά τα προϊόντα αποτελούν το 65% του συνόλου των εξαγωγών, με αξία αφαιρώντας τα πετρελαιοειδή περίπου τα 6,5 € δις.

Ειδικότερα όσον αφορά την εξαγωγική επίδοση στον μεταποιητικό κλάδο, συγκριτικά με την δεκαετία 2000 - 2009 καταγράφεται σημαντική αύξηση, ως ποσοστό της ακαθάριστης αξίας παραγωγής (Διάγραμμα 26), των εξαγωγών αυτού του κλάδου για την περίοδο 2010-2016. Εν μέσω οικονομικής κρίσης αυξήθηκαν σημαντικά οι εξαγωγές φαρμάκων, μεταφορικών μέσων, λοιπών προϊόντων μεταποίησης και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, αποτελώντας το 40% αυτής της ακαθάριστης αξίας παραγωγής με ποσοστιαία αύξηση περίπου 35%. Και στο Διάγραμμα 27 καταγράφεται το μερίδιο προϊόντων μεταποίησης και προϊόντων υψηλού τεχνολογικού περιεχομένου στο σύνολο των εξαγωγών, το οποίο βαίνει αυξητικά, ευρισκόμενο το 2016 στο υψηλότερο επίπεδό του από το 2005. Ωστόσο μόλις το 4% το σύνολο των εξαγωγών αφορά προϊόντα υψηλού τεχνολογικού περιεχομένου.

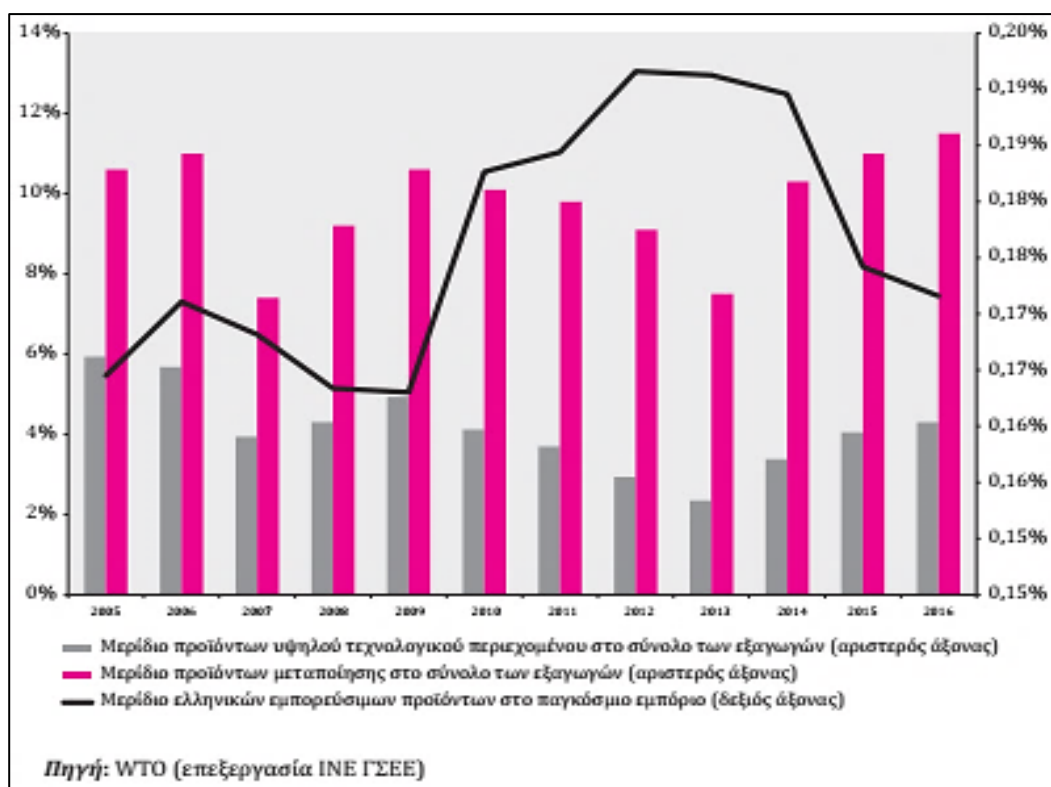
ΤΑ 20 ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΞΑΓΩΓΙΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΛΙΟΣ 2018				
α/α	3Ψήφιος κωδ. Της ΤΤΑΕ	Περιγραφή των προϊόντων	αξία σε ευρώ	μερίδιο συμμετοχής (%) στο σύνολο των εξαγωγών
1	334	ΕΛΑΙΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΛΕΦΑΛΤΩΔΩΝ ΟΡΥΚΤΩΝ, ΑΛΛΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΑΤΕΡΓΑΣΤΑ	6.073.391.285	31,32%
2	684	ΑΡΓΙΛΙΟ	948.526.117	4,89%
3	542	ΦΑΡΜΑΚΑ (ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ)	805.122.051	4,15%
4	057	ΦΡΟΥΤΑ ΚΑΙ ΚΑΡΠΟΙ, ΝΩΠΑ Η' ΑΠΟΞΕΡΑΜΕΝΑ	468.873.896	2,42%
5	421	ΕΛΑΙΑ ΚΑΙ ΛΙΠΗ ΦΥΤΙΚΑ, ΣΤΑΘΕΡΑ, ΜΑΛΑΚΑ, ΑΚΑΤΕΡΓΑΣΤΑ ΚΑΠ	438.376.135	2,26%
6	752	ΑΥΤΟΜΑΤΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝ	403.277.904	2,08%
7	056	ΛΑΧΑΝΙΚΑ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΑ Η' ΔΙΑΤΗΡΗΜΕΝΑ	386.944.346	2,00%
8	682	ΧΑΛΚΟΣ	376.629.862	1,94%
9	034	ΨΑΡΙΑ ΝΩΠΑ Η' ΚΑΤΕΨΥΓΜΕΝΑ	339.159.686	1,75%
10	999	ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ	287.900.806	1,48%
11	024	ΤΥΡΙ ΚΑΙ ΠΗΓΜΕΝΟ ΓΑΛΑ ΓΙΑ ΤΥΡΙ	283.239.075	1,46%
12	676	ΡΑΒΔΟΙ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΚΑΘΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΑΠΟ ΣΙΔΗΡΟ Η' ΧΑΛΥΒΑ	255.722.274	1,32%
13	679	ΣΩΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΣΩΛΗΝΩΣΕΩΝ ΑΠΟ ΣΙΔΗΡΟ Η' ΧΑΛΥΒΑ	227.070.909	1,17%
14	058	ΦΡΟΥΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΑ Η' ΔΙΑΤΗΡΗΜΕΝΑ	226.351.400	1,17%
15	661	ΑΣΒΕΣΤΗΣ, ΤΣΙΜΕΝΤΟ ΚΑΙ ΕΤΟΙΜΑ ΥΛΙΚΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ	203.064.790	1,05%
16	335	ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΩΝ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ, Κ.Α.Π.	186.098.102	0,96%
17	893	ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ, Μ.Α.Κ.	178.521.951	0,92%
18	582	ΠΛΑΚΕΣ, ΦΥΛΛΑ, ΤΑΙΝΙΕΣ ΚΑΠ. ΑΠΟ ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ	176.889.864	0,91%
19	273	ΠΕΤΡΕΣ, ΑΜΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΛΙΚΑ	170.545.883	0,88%
20	098	ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ	169.719.454	0,88%
1. Το σύνολο των 20 κυριότερων προϊόντων			12.605.425.790	65,00%
2. Το σύνολο των υπολοίπων προϊόντων			6.416.001.447	33,08%
3. Εξαγωγές της Ελλάδας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση που δεν έχουν ταξινομηθεί σε			246.659.093	1,27%
4. Εξαγωγές πλοίων			125.228.437	
Το σύνολο εξαγωγών (1+2+3+4)			19.393.314.767	100,00%

Πίνακας 4: 20 πρώτα εξαγώγιμα ελληνικά προϊόντα επτάμηνο 2018
(Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018c)

Διάγραμμα 26: Εξαγωγική επίδοση στην μεταποίηση.
(Τράπεζα της Ελλάδος, 2017: 127)

Η περιορισμένη ικανότητα της ελληνικής οικονομίας να παράγει προϊόντα εξειδικευμένα, τα οποία ενσωματώνουν υψηλή τεχνολογία και καινοτομία σε συνδυασμό με την ικανότητα διαφοροποίησης ως προς τα εξαγόμενα προϊόντα αποτυπώνεται και στον δείκτη economic complexity index, οποίος υπολογίζεται σύμφωνα με τη διαφοροποίηση των προϊόντων των εξαγωγών σε συνδυασμό με την ικανότητα των άλλων χωρών να τα παράγουν. Από το Διάγραμμα 37 προκύπτει ότι η Ελλάδα καταλαμβάνει για τα εξεταζόμενα τελευταία χρόνια την τελευταία θέση σε σχέση με τις λοιπές συγκρινόμενες χώρες.

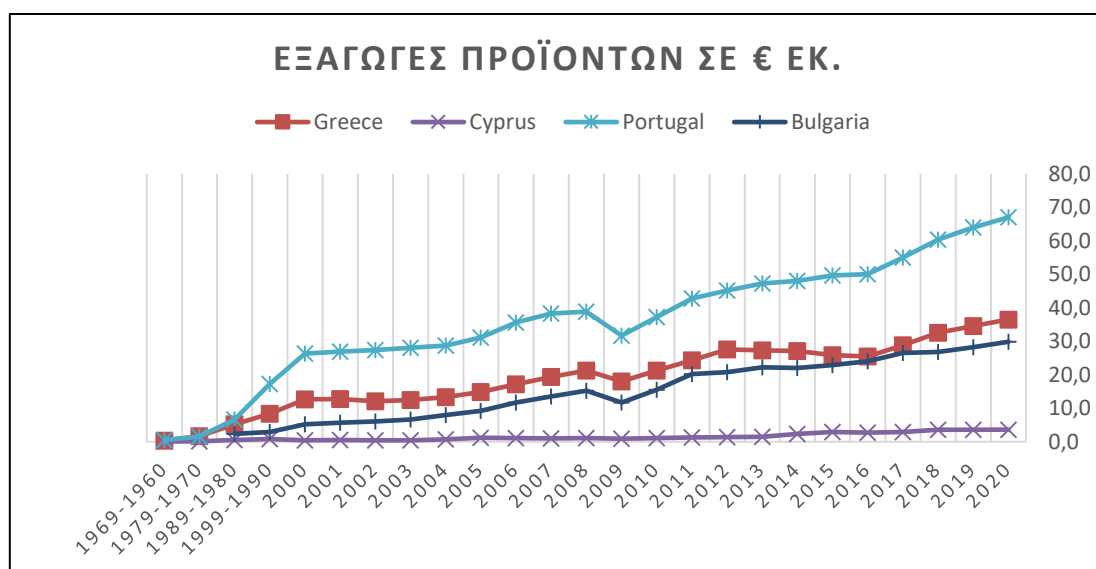
Διάγραμμα 27: Μερίδιο προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών
(INE ΓΣΕΕ, 2018: 73)

5.2 Σύγκριση δεδομένων ελληνικών εξαγωγών με επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες

Τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν πρόσβαση σε μηχανισμούς χρηματοδοτικής υποστήριξης, όταν αντιμετωπίζουν χρηματοοικονομικές δυσκολίες, προκειμένου να λάβουν δάνεια υπό προϋποθέσεις, δηλαδή την εφαρμογή προγραμμάτων και τη λήψη μέτρων αντιμετώπισης των οικονομικών προβλημάτων τους. Πέραν της Ελλάδας, η Κύπρος, η Ισπανία, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Λετονία έχουν λάβει χρηματοοικονομική βοήθεια, εκ των οποίων οι πέντε πρώτες εφάρμοσαν προγράμματα

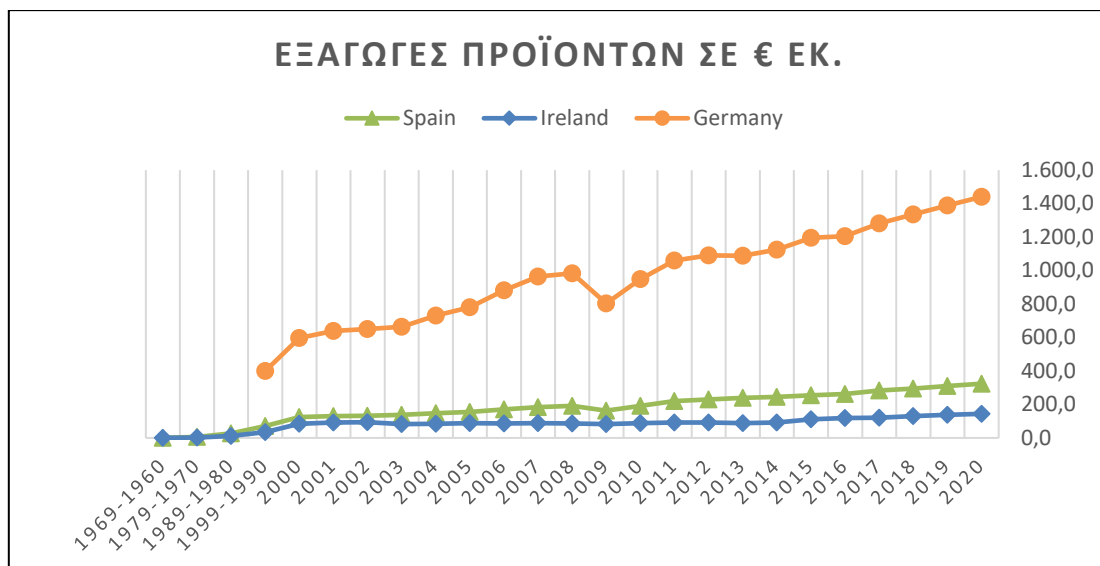
οικονομικής προσαρμογής, και βρίσκονται σε κάποια μορφή επιτήρησης. Στο Παράρτημα ΣΤ παρατίθενται τα βασικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής αυτών των χωρών.

Η σύγκριση της Ελλάδας στο παρόν κεφάλαιο, σχετικά με την εξαγωγική της δραστηριότητα, θα γίνει μεταξύ αυτών των χωρών και επιπλέον της Βουλγαρίας, ως μια γειτονική χώρα και οικονομία σε μετάβαση, και της Γερμανίας, ως μια ευρωπαϊκή οικονομία, η οποία βρίσκεται στις πρώτες θέσεις των οικονομικών - εμπορικών επιδόσεων των κρατών μελών της ΕΕ, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι εξαγωγικές επιδόσεις αυτών των χωρών ακολουθούν μια σταθερή ανοδική πορεία (Διαγράμματα 28 και 29), με εξαίρεση την περίοδο της οικονομικής κρίσης 2009-2010, ωστόσο έχουν πλέον ανακάμψει και κατακτήσει νέα ιστορικά υψηλά.

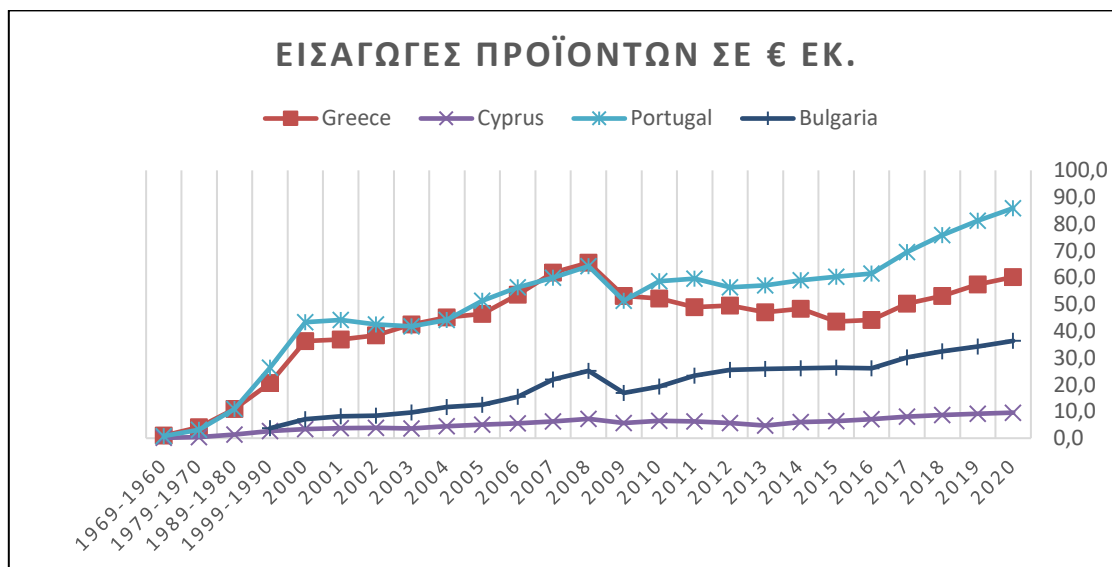

Διάγραμμα 28: Εξαγωγές προϊόντων (€ εκ.) Ελλάδα, Κύπρος, Πορτογαλία, Βουλγαρία (European Commission, 2018a)

Η οικονομική κρίση έπληξε δυσανάλογα αυτές τις χώρες, λόγω των διαφορετικών δομικών χαρακτηριστικών των οικονομιών και των λοιπών οικονομικών προβλημάτων που είχαν τόσο σε χρονική διάρκεια όσο και σε ένταση. Η Ιρλανδία και η Ισπανία αντιμετώπισαν μια τραπεζική κρίση λόγω της κατάρρευσης της αγοράς ακινήτων, η Κύπρος επίσης είχε προβλήματα στον τραπεζικό της τομέα, ενώ η Πορτογαλία και η Ελλάδα είχαν πολλά κοινά χαρακτηριστικά ανταγωνιστικότητας και δημοσιονομικής προσαρμογής.

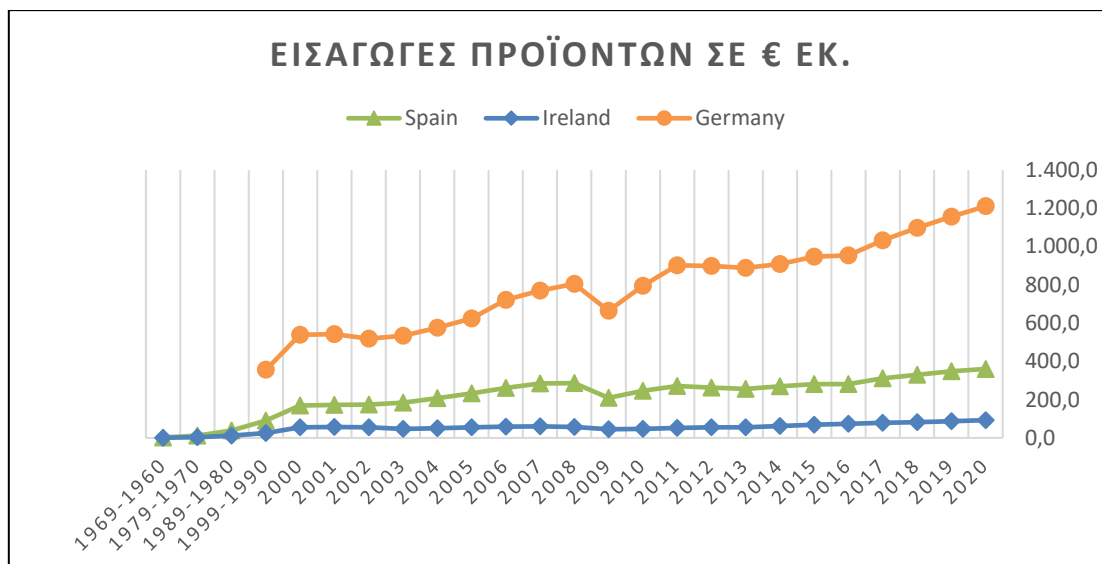

Διάγραμμα 29: Εξαγωγές προϊόντων σε € εκ. Ισπανία, Ιρλανδία, Γερμανία (European Commission, 2018a)

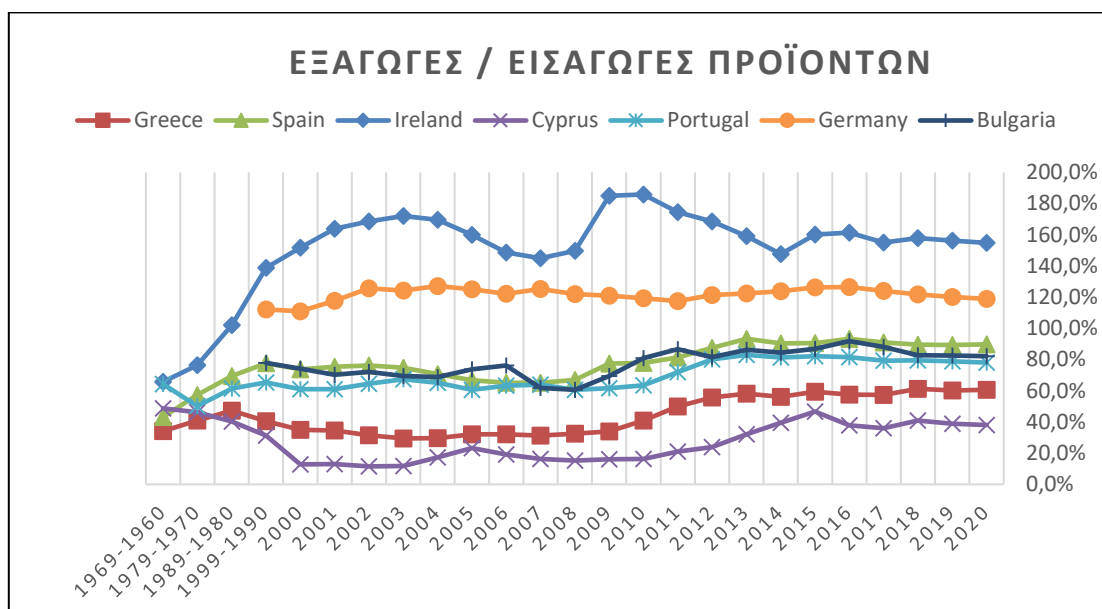

Διάγραμμα 30: Εισαγωγές προϊόντων (€ εκ) Ελλάδα, Κύπρος, Πορτογαλία, Βουλγαρία (European Commission, 2018a)

Η Ελλάδα απώλεσε το ¼ του εθνικού της εισοδήματος, εξέλιξη που αντικατοπτρίζει την μεγάλη μείωση και στις εισαγωγές προϊόντων, ενώ για τις λοιπές χώρες, από το 2010, συνεχίστηκε η ανοδική πορεία των εισαγωγών τους (Διαγράμματα 30 και 31). Η Ελλάδα καταγράφει, μετά την Κύπρο, στο εμπόριο προϊόντων τη χαμηλότερη θέση μεταξύ των αναπτυγμένων οικονομιών σε χρηματική αξία, καθώς και ως προς τον λόγο εξαγωγών προς εισαγωγές (Διάγραμμα 32).

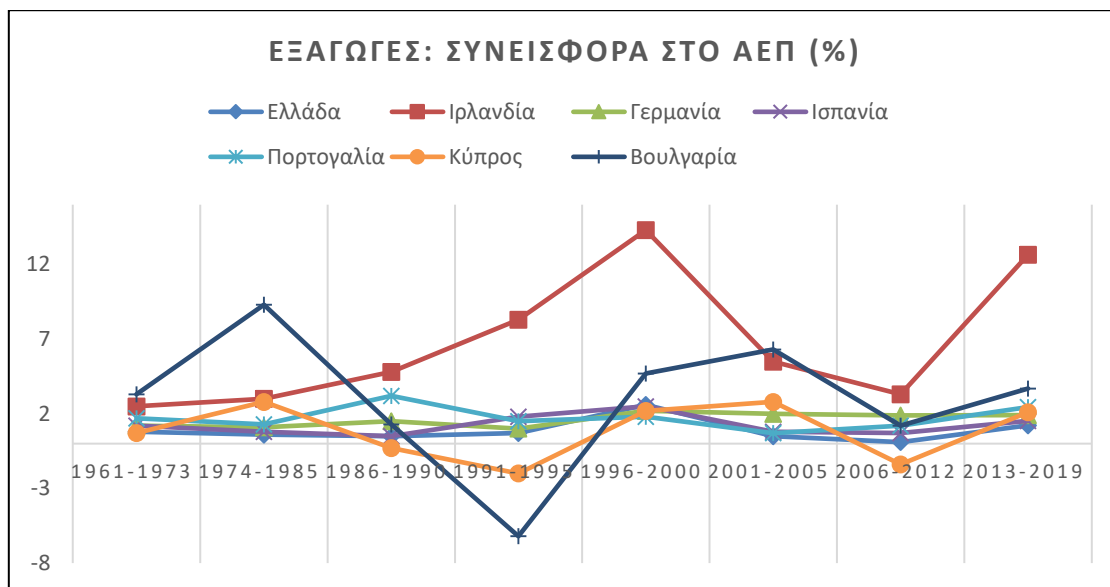
*Διάγραμμα 31: Εισαγωγές προϊόντων σε € εκ. Ισπανία, Ιρλανδία, Γερμανία
(European Commission, 2018a)*

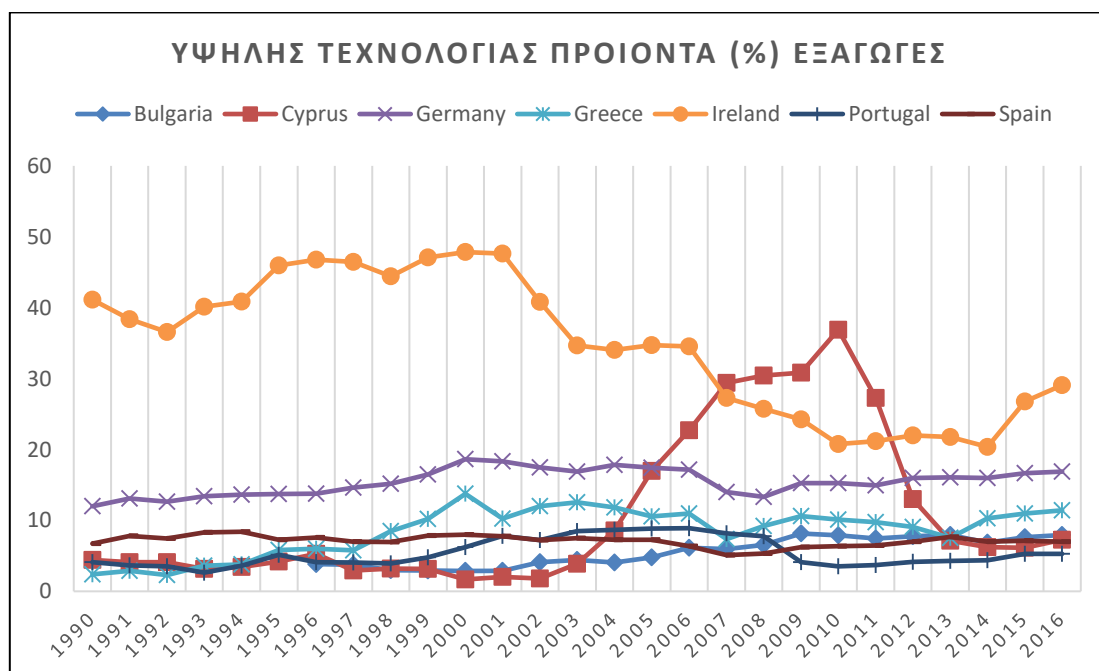
*Διάγραμμα 32: Εξαγωγές / εισαγωγές προϊόντων
(European Commission, 2018a)*

Στο Διάγραμμα 35 παρουσιάζονται οι εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών ως εκατοστιαίο ποσοστό του ΑΕΠ. Την εντονότερη μεταβλητότητα στην πορεία από το 1960 την έχουν οι χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά, δηλαδή η Ιρλανδία, η Βουλγαρία, και η Κύπρος, ενώ η Ελλάδα καταγράφει τις χειρότερες επιδόσεις διαχρονικά με μόλις 33,22% για το έτος 2017. Θετική εξέλιξη ήταν ωστόσο η σημαντική άνοδος που σημειώθηκε από το 2009. Η Ελλάδα καταγράφει μαζί με την Κύπρο τις χειρότερες επιδόσεις όσον αφορά τη συμμετοχή των εξαγωγών στο ΑΕΠ της χώρας σε σχέση με τις συγκρινόμενες χώρες, στο Διάγραμμα 33, το οποίο παρουσιάζει τη συνεισφορά των

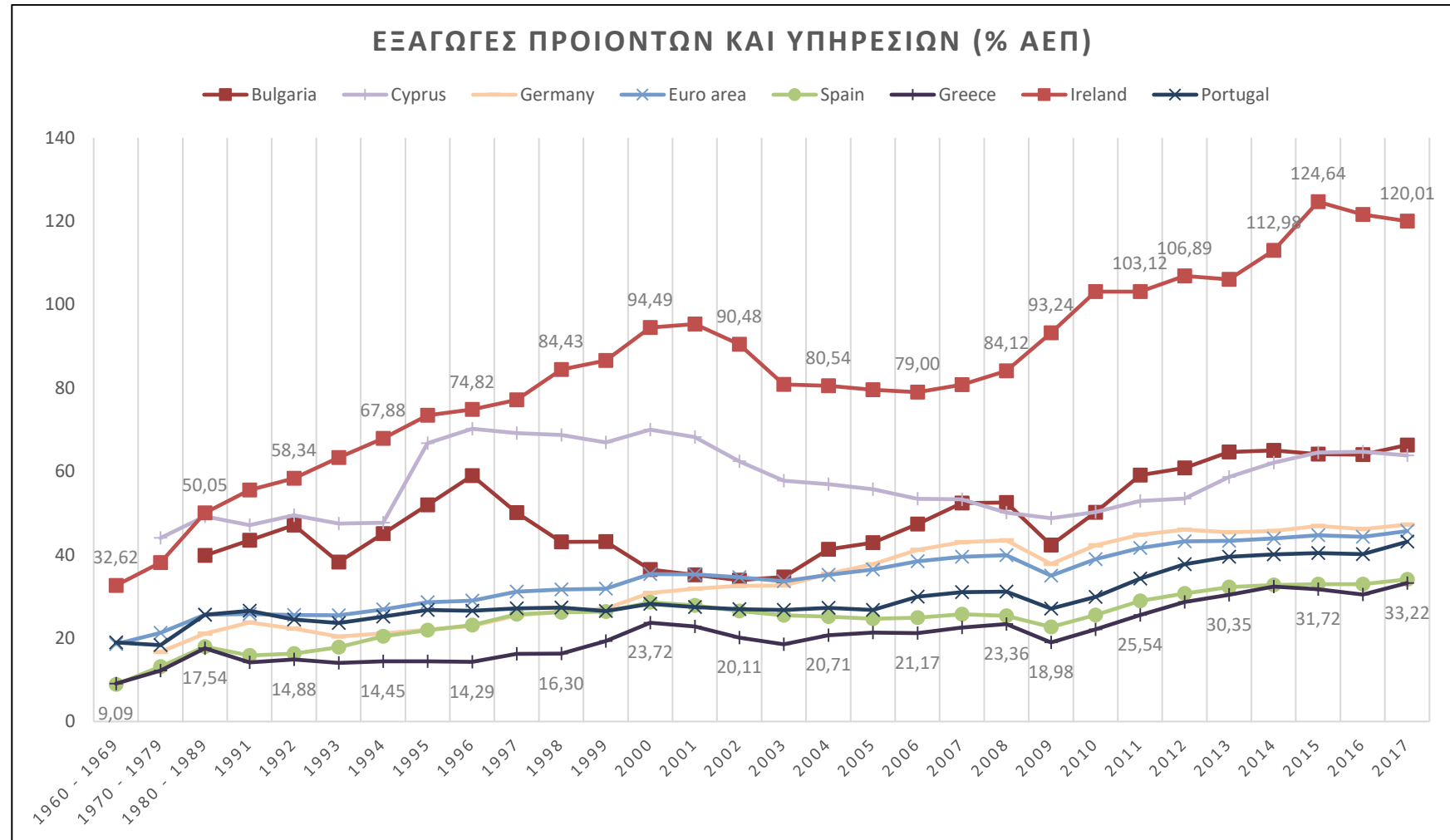
εξαγωγών στο ΑΕΠ (από την πλευρά της ζήτησης) της χώρας, ενώ στο Διάγραμμα 34 την επίσης κακή επίδοση, ωστόσο στο μέσο των επιδόσεων των λοιπών εξεταζόμενων χωρών, όσον αφορά το ποσοστό των υψηλής τεχνολογίας προϊόντων στο σύνολο της μεταποίησης, κυρίως λόγω των φαρμακευτικών προϊόντων.

Διάγραμμα 33: Εξαγωγές: Συνεισφορά στο ΑΕΠ (%)
(European Commission, 2018b)

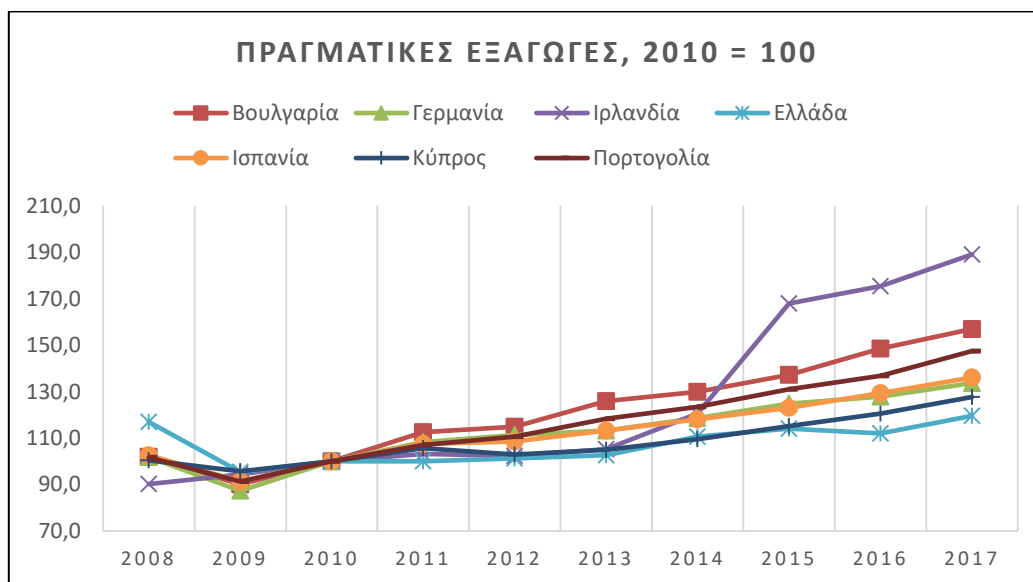

Διάγραμμα 34: Εξαγωγές προϊόντων υψηλής τεχνολογίας (%)
(The World Bank, 2018a)

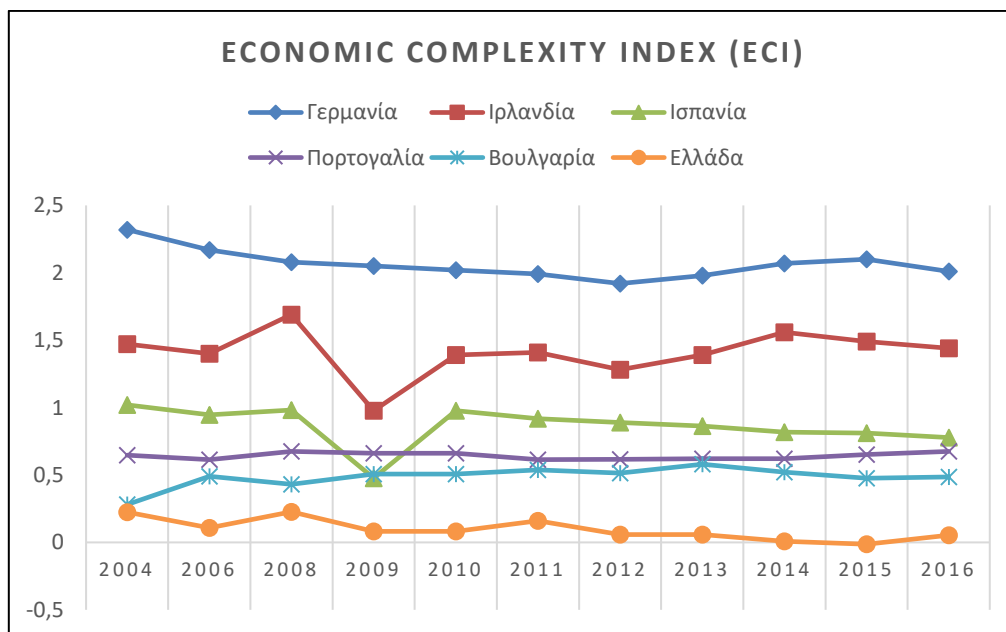

Διάγραμμα 35: Εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών (% ΑΕΠ) ευρωπαϊκών χωρών
(Eurostat, 2018), (The World Bank, 2018a)

Στο Διάγραμμα 36 αποτυπώνεται χαρακτηριστικά σε όρους πραγματικών εξαγωγών με έτος βάσης το 2010 η υστέρηση της Ελλάδας, παρά την αύξηση των εξαγωγών της, σε σχέση με τις λοιπές χώρες, η οποίες κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και μετά το πέρας αυτής πέτυχαν συγκριτικά μεγαλύτερη αύξηση της εξωστρέφειας της οικονομίας τους.

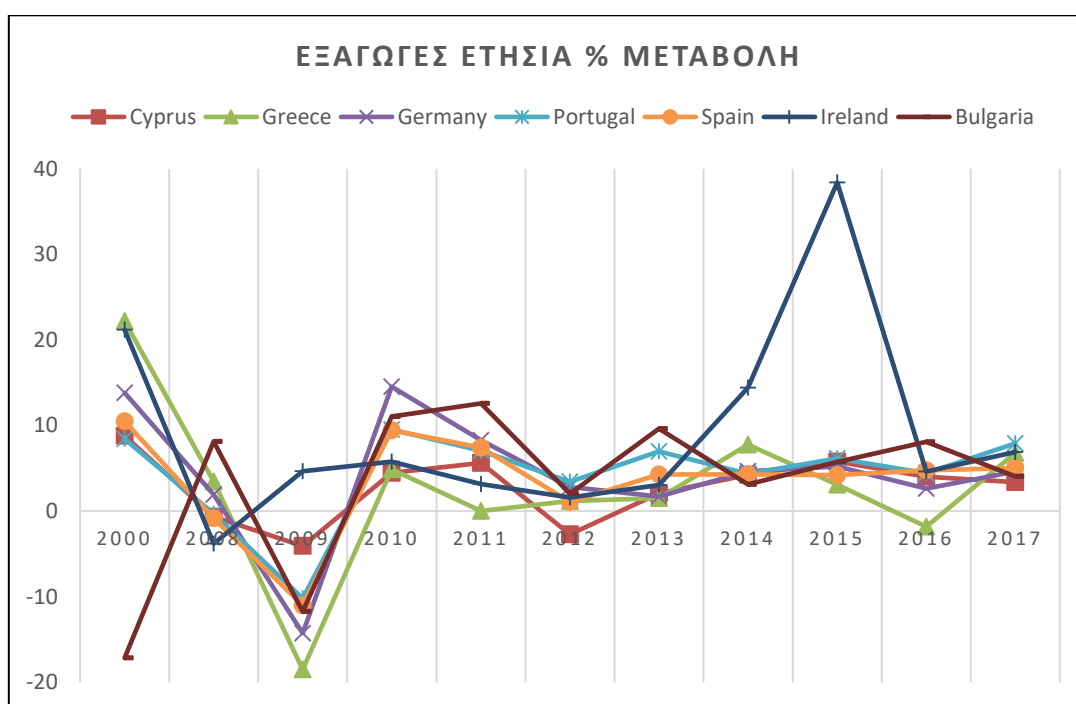
Διάγραμμα 36: Πραγματικές εξαγωγές (chain linked), 2010 = 100
(Eurostat, 2018)

Διάγραμμα 37: Economic Complexity Index (ECI)
Center of international development at Harvard University, 2018

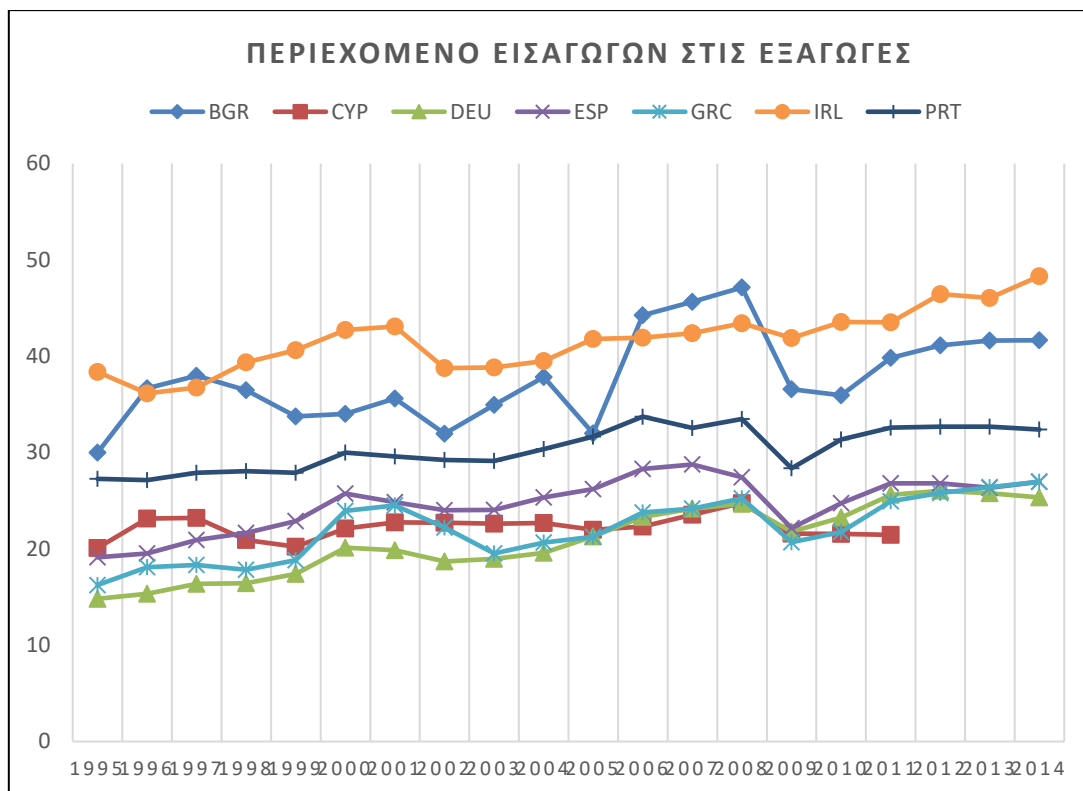
Άλλωστε και στον δείκτη economic complexity index (Διάγραμμα 37), ο οποίος εκφράζει την παραγωγική ικανότητα μιας οικονομίας με γνώση για παραγωγή μοναδικών και διαφοροποιημένων προϊόντων, η Ελλάδα έχει την χαμηλότερη θέση.

Η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή των εξαγωγών παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 38, ενώ στο Διάγραμμα 39, η χαμηλή θέση της Ελλάδας στο ποσοστό των εισαγωγών της στις εξαγωγές, ως μέτρο του ξένου μεριδίου προστιθέμενης αξίας στις ακαθάριστες ελληνικές εξαγωγές, φανερώνει την χαμηλή διασύνδεση της οικονομίας της στην παγκόσμια αλυσίδα αξίας.

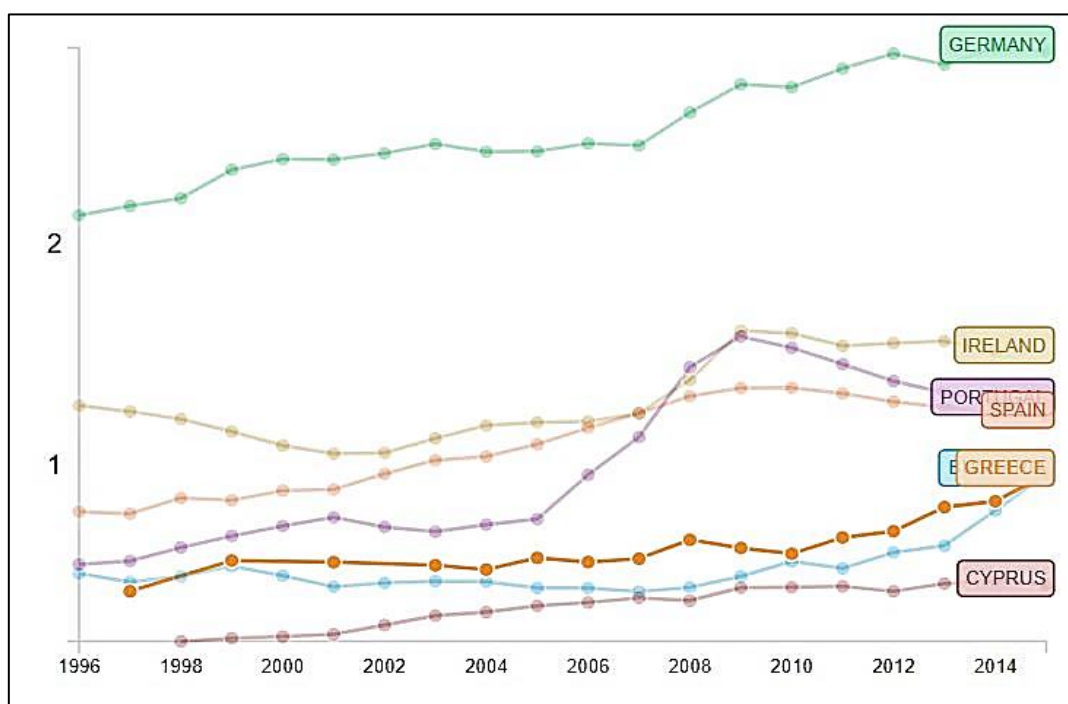

*Διάγραμμα 38: Εξαγωγές ετήσια % μεταβολή
(The World Bank, 2018a)*

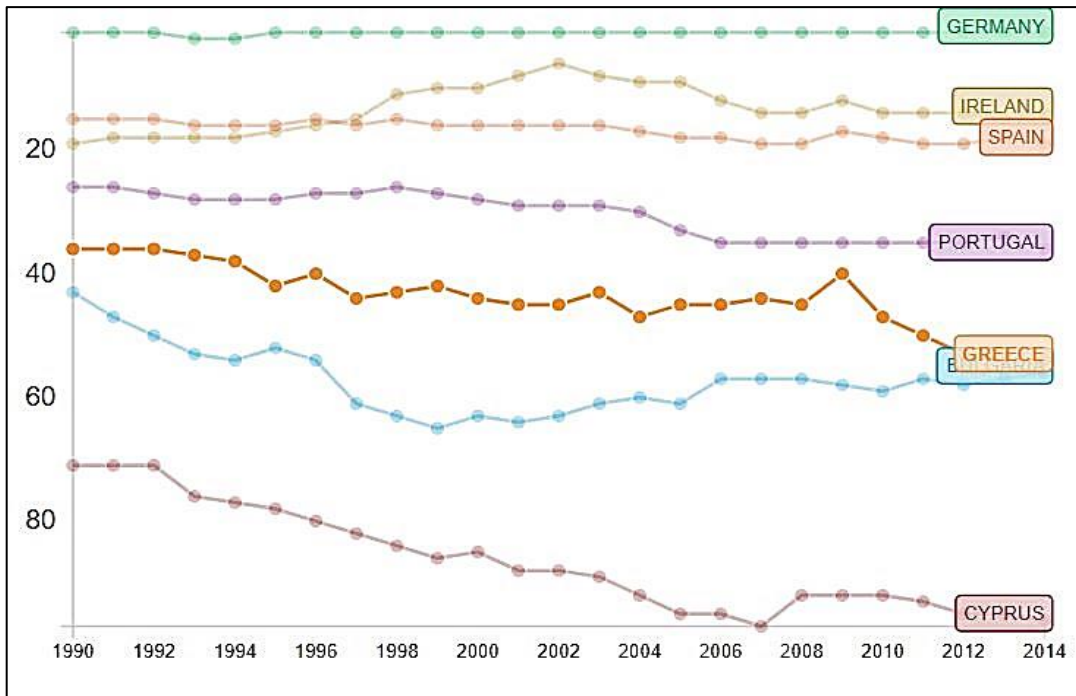
Τα ακόλουθα Διαγράμματα 40 - 43 σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Η Ελλάδα είναι διαχρονικά, σε σχέση με τις εξεταζόμενες χώρες, ουραγός στις δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης (μεγάλη άνοδος για την Ιρλανδία και την Πορτογαλία), στον δείκτη της ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας (competitive industrial performance rank), δηλαδή της παραγωγικής της ικανότητας, της έντασης του επιπέδου της βιομηχανοποίησης και της επίπτωσης της στην παγκόσμια αγορά, στον δείκτη της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητάς και στην εφαρμογή εμπορικών σημάτων.

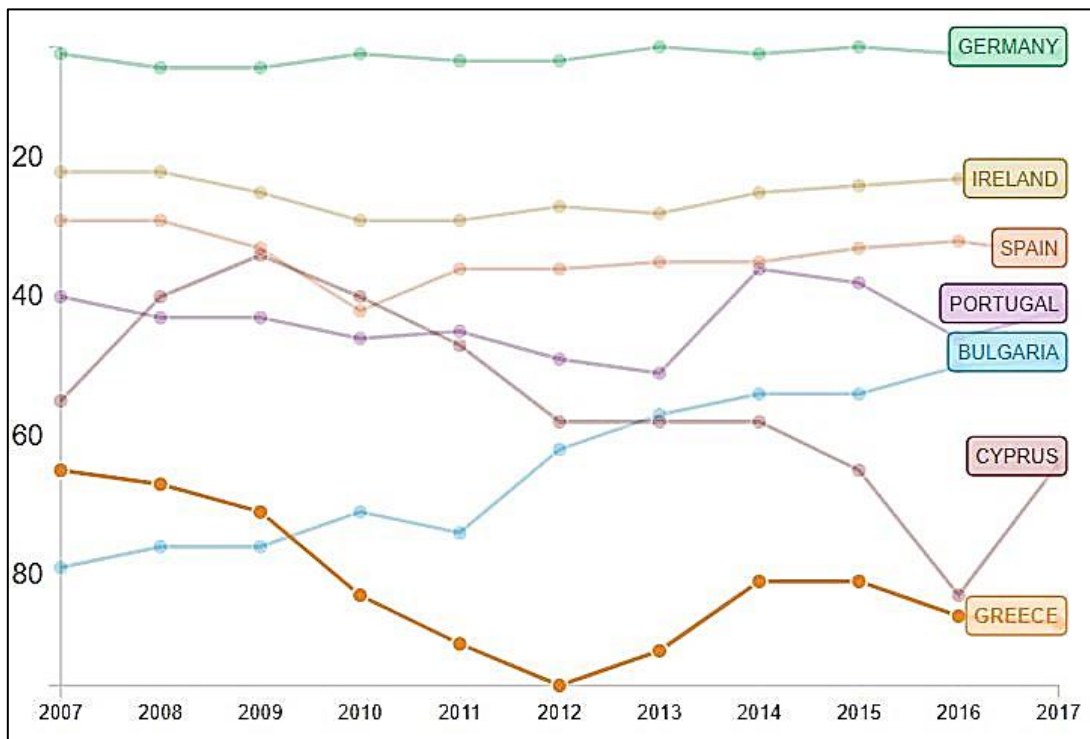
Διάγραμμα 39: Περιεχόμενο εισαγωγών στις εξαγωγές
(ΟΟΣΑ, 2018)

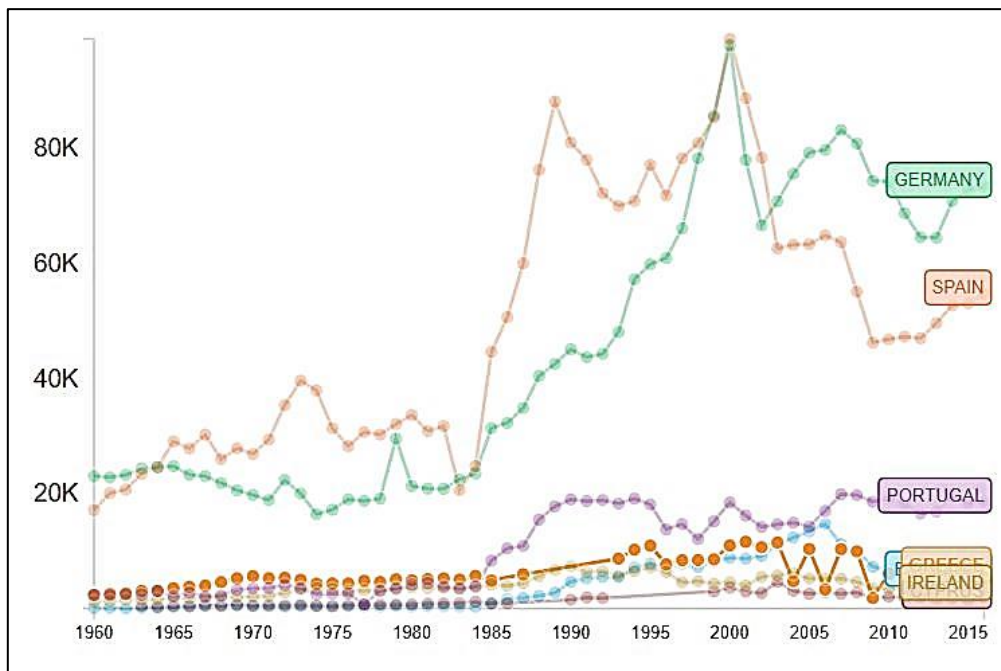
Διάγραμμα 40: Δαπάνες έρευνας & ανάπτυξης ως % ΑΕΠ
(The World Bank, 2018c)

Διάγραμμα 41: Δείκτης ανταγωνιστικής βιομηχανίας
(The World Bank, 2018c)

Διάγραμμα 42: Δείκτης παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας
(The World Bank, 2018c)

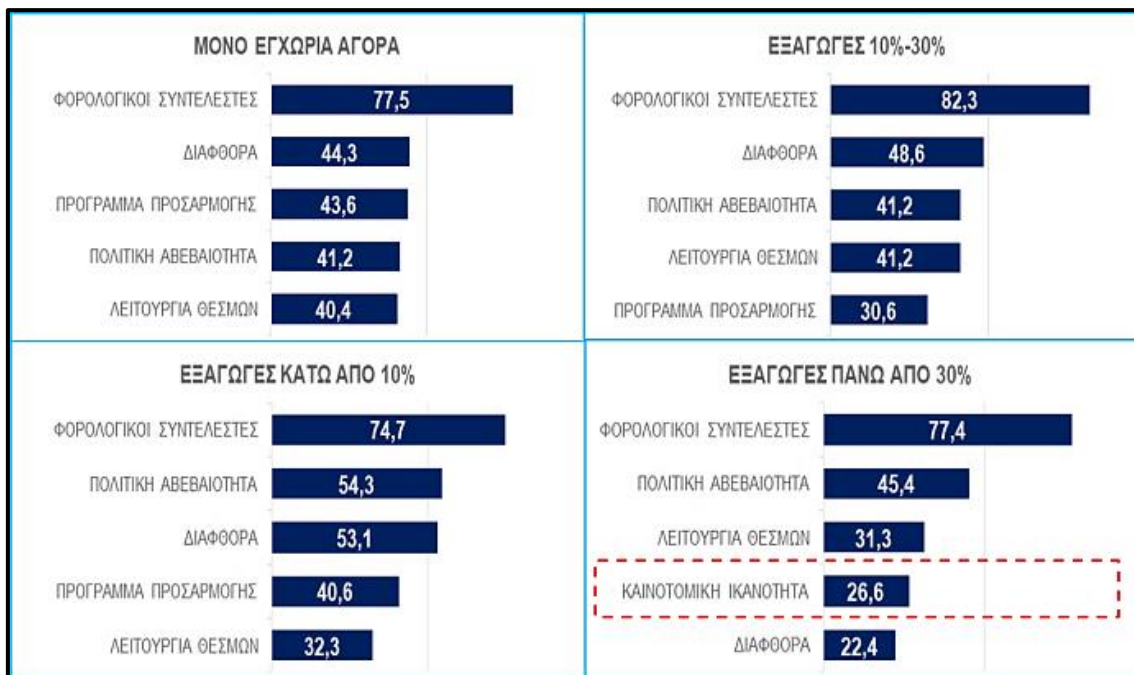

Διάγραμμα 43: Εφαρμογές εμπορικών σημάτων
(The World Bank, 2018c)

Τέλος στο Παράρτημα Δ, όπου αναφέρονται οι επιδόσεις των χωρών, από το 2010 έως και σήμερα στην έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας σχετικά με την διευκόλυνση της επιχειρηματικότητας (δείκτης Doing Business) η Ελλάδα καταγράφει την χαμηλότερη επίδοση, ακολουθούμενη από την Βουλγαρία, την Κύπρο, την Πορτογαλία και την Ισπανία.

5.3 Εμπόδια στην εξαγωγική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων

Τα εμπόδια στην εξαγωγική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων απασχολούν εδώ και δεκαετίες την επιστημονική κοινότητα. Έρευνα του ΚΕΠΕ εντοπίζει και εντάσσει ήδη από το 1992 εμπόδια σε τρεις άξονες: (α) ζήτημα της οικονομικής πολιτικής, δηλαδή υπερτιμημένο νόμισμα (δραχμή), χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης θεσμικού και οργανωτικού πλαισίου, μεροληψία της εμπορικής πολιτικής εις βάρος των εξαγωγών, (β) διαρθρωτικές αδυναμίες, επενδυτική καχεξία, έλλειψη εκσυγχρονισμού, υψηλές αμοιβές και κόστος παραγωγής, χαμηλή ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα και (γ) λόγω της συμμόρφωσης της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή νομοθεσία, κατάργηση εξαγωγικών επιδοτήσεων και μέτρων προστασίας (Μαρούλης, 1992: 95-96).

Εικόνα 3: Αξιολόγηση δυσκολιών εξαγωγικών επιχειρήσεων (ΣΕΒ, 2018α)

Στην πιο πρόσφατη έρευνα με τίτλο “Ο σφυγμός του επιχειρείν”, η ετήσια έρευνα που πραγματοποιεί το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος του ΣΕΒ, εντοπίζονται για τις επιχειρήσεις που εξάγουν πάνω από το 30% του κύκλου εργασιών τους (Εικόνα 3) δυσκολίες - εμπόδια τα οποία είναι:

(α) οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, (β) η πολιτική αβεβαιότητα, (γ) η λειτουργία των θεσμών, (δ) η χαμηλή καινοτομική ικανότητα – εμπόδιο που δεν αναφέρεται από τους λοιπές επιχειρήσεις με χαμηλότερη εξαγωγική δραστηριότητα και (ε) το ζήτημα της διαφοράς, που για τις έντονα εξαγωγικές επιχειρήσεις ιεραρχείται χαμηλά, (είτε λόγω του χαμηλού βαθμού έκθεσής τους στην ελληνική αγορά, είτε από την ανάπτυξη εταιρικών πολιτικών πρόληψης της διαφοράς, ως προαπαιτούμενο για τη δραστηριοποίηση σε ανταγωνιστικές ξένες αγορές) (ΣΕΒ, 2018α).

Στις πάγιες θέσεις του ΣΕΒ είναι η άρση των εμποδίων της εξαγωγικής δραστηριότητας και η κατάργηση των αντικινήτρων με την διαμόρφωση ενός σταθερού πλαισίου κανόνων, τα οποία αναφέρονται στα κόστη (μισθολογικό, ενεργειακό, κόστος χρήματος, γραφειοκρατία) που καθιστούν τα ελληνικά προϊόντα λιγότερο ανταγωνιστικά, στους υφιστάμενους περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων, στην, λόγω της έλλειψης οικονομικών κλίμακας, αδυναμία εξυπηρέτησης μεγάλων πελατών και

εισόδου σε ανταγωνιστικές αγορές, στην έλλειψη αναγνωρίσιμων εμπορικών σημάτων (brands) και τέλος στην χαμηλή προστιθέμενη αξία πολλών εξαγωγίμων προϊόντων με συνέπεια την αδυναμία επενδύσεων σε έρευνα και δημιουργία νέων προϊόντων (ΣΕΒ, 2018b).

Παρόμοια ευρήματα παρουσιάζει και η έρευνα του IOBE / (GEM «Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα», με τις απόψεις διακεκριμένων εμπειρογνομόνων που συμμετείχαν στην έρευνα του 2018 να επισημαίνουν ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες που δυσχεραίνουν την προώθηση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι τα θέματα φορολογίας των νέων επιχειρήσεων, η γραφειοκρατία, το κανονιστικό πλαίσιο, η αναποτελεσματική λειτουργία των δημόσιων φορέων, το ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον και τα προβλήματα χρηματοδοτικής στήριξης (Τσακανίκας, et al., 2018: 95).

Η πρόσφατη έρευνα που διεξήγαγε ο ΣΕΒ (ΣΕΒ, 2018d) για τις εξαγωγές, ανέδειξε το κόστος προώθησης και προβολής στις αγορές του εξωτερικού ως το σημαντικότερο εμπόδιο που έχουν οι ελληνικές επιχειρήσεις στην επιδίωξή τους να αυξήσουν την εξαγωγική τους δραστηριότητα (Πίνακας 5).

Εμπόδια στις Εξαγωγές	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ
Περιορισμένος Όγκος Παραγωγής	55%	29%	9%	6%
Προδιαγραφές που θέτουν οι αρχές αγορών-στόχων	41%	36%	18%	5%
Κόστος Προώθησης και Προβολής	22%	34%	36%	9%
Ελληνικές Τελωνειακές Αρχές	57%	28%	11%	4%
Τελωνειακές Αρχές στις Αγορές του Εξωτερικού	43%	40%	15%	2%
Εύρεση επαρκούς χρηματοδότησης	34%	32%	22%	12%
Κόστος Ασφάλισης Εξαγωγών	50%	23%	25%	3%
Δυσκολίες Είσπραξης από πελάτη στο εξωτερικό	38%	45%	17%	1%
Βίζες, άδειες, εισόδου κλπ.	66%	27%	6%	1%
Απουσία Διμερών Συμφωνιών με χώρες-στόχους	45%	35%	15%	5%
Πολιτισμικές Διαφορές και Θέματα Κατανόησης Γλώσσας	42%	46%	10%	1%
Γραφειοκρατία και Διαφθορά	30%	45%	24%	2%

Πίνακας 5: Εμπόδια στις εξαγωγές (ΣΕΒ, 2018d)

Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα, ότι το κόστος προώθησης και προβολής θεωρείται ως σημαντικό εμπόδιο από το 45% των επιχειρήσεων ενώ έπονται, η εύρεση επαρκούς χρηματοδότησης (34%), το κόστος ασφάλισης εξαγωγών (28%), η γραφειοκρατία και διαφθορά στις αγορές-στόχους (26%), η απουσία διμερών συμφωνιών με χώρες-στόχους (20%), οι δυσκολίες είσπραξης από πελάτες στο εξωτερικό (18%), οι τελωνειακές διαδικασίες σε εξωτερικό (17%) και σε Ελλάδα (15%), ο περιορισμένος όγκος παραγωγής (15%), οι πολιτισμικές διαφορές (11%) και οι διαδικασίες για βίζες και άδειες εισόδου (7%).

(σε ποσοστά %)						
Εμπόδια στην εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων	Ανέπαφο ή μικρό εμπόδιο (1, 2)		Μέτριο εμπόδιο (3)		Σημαντικό ή πολύ μεγάλο εμπόδιο (4, 5)	
	Εγχώρια	Εξαγωγική	Εγχώρια	Εξαγωγική	Εγχώρια	Εξαγωγική
Πολιτική αβεβαιότητα	6	5	7	6	86	89
Φορολογικοί συντελεστές	4	5	8	11	87	84
Φορολογική διαχείριση	2	9	11	18	64	72
Διαφθορά	21	23	13	15	62	58
Ρυθμιστικό πλαίσιο αγοράς εργασίας	44	38	21	14	34	47
Πρόσβαση σε χρηματοδότηση	46	36	17	17	37	46
Τηλεπικοινωνίες	52	48	5	10	42	42
Μεταφορές	56	53	11	10	32	37
Επάρκεια ενέργειας - Ηλεκτρισμός	52	58	10	5	38	37
Σκιώδης ανταγωνισμός	38	28	10	14	43	36
Εγκληματικότητα	64	58	10	5	25	35
Εμπορικές και τελωνειακές ρυθμίσεις	65	47	9	21	23	32
Ανεπαρκής εκπαίδευση εργατικού δυναμικού	59	46	10	17	29	31
Απονομή δικαιοσύνης	47	57	17	13	31	28
Αδειοδότηση επιχειρήσεων και εκχώρηση δικαιωμάτων εκμετάλλευσης	64	58	11	29	21	27
Κατοχύρωση ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων	65	64	11	11	13	21

Πηγή: Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS).
 Σημείωση: Σε κάθε κατηγορία τα ποσοστά μπορεί να μην αθροίζουν σε 100 λόγω της μη εμφάνισης των απαντήσεων "δεν ξέρω" ή/και "δεν αφορά την επιχείρηση".

Πίνακας 6: Αξιολόγηση δυνητικών εμποδίων από εξαγωγικές και μη επιχειρήσεις (Τράπεζα της Ελλάδος, 2018: 130)

Πρόσφατη έρευνα του ΟΟΣΑ ισχυρίζεται ότι, αν και έχει εν μέρει ανακτηθεί η ανταγωνιστικότητα κόστους, λόγω της μείωσης του μισθολογικού κόστους, η απόκριση των εξαγωγών είναι υποτονική, λόγω σημαντικών εμποδίων που σχετίζονται με την έλλειψη ρευστότητας των εξαγωγέων, την απουσία επενδύσεων σε εξαγωγικές βιομηχανικές μονάδες, και στην μη προσαρμογή των τιμών. Στην Ελλάδα δεσπόζουν οι ΜμΕ, οι οποίες παράγουν χαμηλής τεχνολογίας προϊόντα, τα οποία δύσκολα

ενσωματώνονται στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας. Επιπλέον δομικά προβλήματα στις αγορές προϊόντων, εμπόδια και διοικητικό βάρος επηρεάζουν αρνητικά την ανταγωνιστικότητα και αναχαιτίζουν τις εξαγωγικές επιδόσεις (de la Maisonneuve, 2016: 3).

Επιπλέον, η έρευνα επιχειρηματικού περιβάλλοντος και επιχειρηματικών επιδόσεων (Business Environment and Enterprise Performance Survey - BEEPS), που διεξάγεται από την Παγκόσμια Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD) καταλήγει στα συμπεράσματα (Πίνακας 6) ότι η πολιτική αβεβαιότητα και οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές εμφανίζονται ως τα πιο σημαντικά εμπόδια για το σύνολο των επιχειρήσεων. Οι παράγοντες που ακολουθούν είναι η διαφθορά, η πρόσβαση στη χρηματοδότηση, οι τηλεπικοινωνίες, οι μεταφορές και η ενέργεια (Τράπεζα της Ελλάδος, 2018: 128-130).

Ως το σημαντικότερο μέτρο για την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής επιχειρηματικότητας αποτελεί η βελτίωση της ποιότητας των θεσμικών οργάνων. Τουλάχιστον μια βελτίωση στο μέσο επίπεδο των χωρών της ΕΕ / ΟΟΣΑ θα μείωνε το χάσμα της ανταγωνιστικότητας μεταξύ 54% και 78%, δίνοντας απάντηση στον γρίφο των χαμένων ελληνικών εξαγωγών (Böwer, et al., 2014: 20).

Τέλος είναι χρήσιμη η συνοπτική παρουσίαση κατάταξης του επιχειρηματικού κλίματος και της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας, σύμφωνα με δυο διεθνείς ετήσιες έρευνες.

(α) παγκόσμια ανταγωνιστικότητα του οργανισμού WEF (Διάγραμμα 44). Η έρευνα παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας του WEF 2017-2018 τοποθετεί την Ελλάδα στην 87^η θέση ανάμεσα σε 137 χώρες.

(β) "Doing Business 2018" της Παγκόσμιας Τράπεζας (Διάγραμμα 45). Η έρευνα κατατάσσει την Ελλάδα στην 72 θέση σε σύνολο 190 χωρών.

Τα αντικίνητρα στην επιχειρηματική δραστηριότητα που εντοπίζονται αμφοτέρωστε στις έρευνες, συμβαδίζουν σε γενικές γραμμές με τα προαναφερθέντα.

Διάγραμμα 44: Παράγοντες, οι οποίοι εμποδίζουν την ελληνική επιχειρηματικότητα (World Economic Forum, 2018: 130)

Στο Παράρτημα Δ συγκρίνεται η θέση της Ελλάδας στην έρευνα “Doing Business” με λοιπές ευρωπαϊκές χώρες. Σημειώνεται ότι όσο χαμηλότερη η κατάταξη, τόσο καλλίτερη η θέση της χώρας. Η Ελλάδα βρίσκεται από το 2010 συνεχώς στην χειρότερη θέση, με πρωτοπόρους την Γερμανία και την Ιρλανδία, ενώ ακολουθούν η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Κύπρος και η Βουλγαρία. Η Ελλάδα ωστόσο βελτίωσε τη θέση της κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης έως το 2015 σημαντικά, ενώ από το 2016 εκ νέου απώλεσε έδαφος.

Διάγραμμα 45: Συνιστώσες Doing Business στην Ελλάδα (The World Bank, 2018b)

6. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ

Η εκτεταμένη βιβλιογραφία επισημαίνει την ύπαρξη πολλών θεωρητικών και εμπειρικών ερευνών, οι οποίες αναδεικνύουν τους ενδογενείς αλλά και εξωγενείς παράγοντες που επηρεάζουν την εξαγωγική συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Ωστόσο αυτή η ερευνητική προσπάθεια χαρακτηρίζεται από την απουσία *“συνεκτικών εννοιολογικών, θεωρητικών και μεθοδολογικών πλαισίων καθιστούν σχετικά δύσκολη την εξαγωγή και γενίκευση συμπερασμάτων αναφορικά με την μέτρηση της εξαγωγικής επίδοσης των επιχειρήσεων και τον εντοπισμό παραγόντων που την επηρεάζουν”* (Τσακανίκας, et al., 2017), (Liargovas & Skandalis, 2008a: 228).

6.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την εξαγωγική συμπεριφορά των επιχειρήσεων: βιβλιογραφική ανασκόπηση

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εξαγωγική συμπεριφορά των επιχειρήσεων κατατάσσονται σε δυο μεγάλες κατηγορίες (Liargovas & Skandalis, 2008a: 230), (Liargovas & Skandalis, 2008b: 379-380) (Yunus & Craig, 2009: 419-420), (Zafar U. Ahmed, 2006: 661-662), (Stenrad, et al., 2013: 12), (Ramaseshan & Geoffrey, 1996: 54-55):

(α) **εξωγενείς παράγοντες**, είναι οι παράγοντες σχετικοί με το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, τόσο της χώρας προέλευσης όσο και της χώρας στόχου των εξαγωγών. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονται:

- οι δασμοί και οι ποσοτώσεις που επιβάλλουν τα κράτη στην εμπορική δραστηριότητα, δηλαδή η κρατική παρέμβαση καθιστώντας την οικονομία σε καθεστώς προστατευτισμού της εγχώριας παραγωγής.
- η ισχύουσα νομισματική ισοτιμία, η οποία επηρεάζει την τιμή των αγαθών και κατά επέκταση την ανταγωνιστικότητά τους.
- η ευκολία πρόσβασης σε χρηματοδότηση - δανεισμό, προκειμένου να στηριχθούν οι επιχειρήσεις με τα αναγκαία κεφάλαια, σε εφικτό κόστος, για να χρηματοδοτήσουν την εξαγωγική τους δραστηριότητα και το ρίσκο που θα αντιμετωπίσουν στις ξένες αγορές.
- η αναμενόμενη κερδοφορία από τις πωλήσεις των εξαγωγικών προϊόντων, ιδιαίτερα όταν το περιθώριο κέρδους είναι μεγαλύτερο σε σχέση με αυτό της εγχώριας αγοράς, οι εξαγωγές ενισχύονται σημαντικά.

- το νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο, δηλαδή η ποιότητα των γραφειοκρατικών διαδικασιών σε κόστος και χρόνο (εκτελωνισμός, μεταφορά, έκδοση απαραίτητων συνοδευτικών εγγράφων, πιστοποιητικά κ.λπ.), η ποιότητα των παρεχόμενων δημόσιων υπηρεσιών και επιχειρηματικών φορέων, το δικαστικό σύστημα, διαδικασίες διαμεσολάβησης και θεσμικής διαιτησίας κ.λπ..
- η αρωγή από το κράτος σε μορφή κινήτρων και επιδοτήσεων, όπως η ύπαρξη αναπτυξιακών προγραμμάτων ενίσχυσης εξωστρεφών επιχειρήσεων, η εξασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων, η οργάνωση και χρηματοδότηση εμπορικών αποστολών και συμμετοχών σε διεθνείς εκθέσεις.
- τα χαρακτηριστικά της αγοράς στόχου αλλά και της αγοράς προέλευσης, όπως οι συνθήκες ανταγωνισμού, το μέγεθος, η εξέλιξη και οι προοπτικές των πωλήσεις.
- η γεωγραφική γειτνίαση των κρατών, η οποία συνήθως διευκολύνει κατά πολύ την εμπορική δραστηριότητα, λόγω άμεσης πρόσβασης στην αγορά, κοινών ή παρεμφερών πολιτιστικών προτύπων, στοιχείων ιστορίας, θρησκείας, γλώσσας, ανθρωπογεωγραφίας κ.λπ..
- η ευκολία αποστολής καθώς και το κόστος των μεταφορών.
- οι μειωμένες προοπτικές ανάπτυξης και οι αντίξοες οικονομικές συνθήκες στη χώρα προέλευσης, οι οποίες ωθούν τις επιχειρήσεις να εισχωρήσουν σε ξένες αγορές αντισταθμίζοντας την όποια απώλεια στον κύκλο εργασιών τους και στο πλάνο ανάπτυξη τους.
- η προοπτική ανάπτυξης της αγοράς στόχου.
- η ύπαρξη και η πρόσβαση σε νέες τεχνολογίες και τεχνογνωσία, μιας και οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται πλέον σε ένα νέο περιβάλλον, αλληλοεπιδρούν με ξένους ανταγωνιστές και αναγκαστικά προσαρμόζονται και υιοθετούν νέα πρότυπα στην παραγωγή, στον σχεδιασμό, στη λειτουργία τους αλλά ακόμη και στον τρόπο διοίκησης τους.
- οι πρόσκαιρες ευκαιρίες κέρδους, οι οποίες συμβάλλουν σε γρήγορες επιχειρηματικές αποφάσεις για την κάλυψη των ξένων αγορών με αγαθά, ωστόσο εν δυνάμει εξελίσσονται σε σταθερές και μόνιμες εξαγωγικές δραστηριότητες.
- η γενικότερη ύπαρξη και η ευκολία πρόσβασης σε πληροφόρηση για όλους τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις.

(β) **ενδογενείς παράγοντες**, είναι οι παράγοντες σχετικοί με την ίδια την επιχείρηση. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονται:

- το είδος των προϊόντων που παράγει.
- η τιμολόγηση τους.
- η ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης πέραν της τιμής (τεχνολογία και καινοτομία).
- τα χαρακτηριστικά ποιότητας των προϊόντων.
- οι συνθήκες του κόστους της εργασίας και των α' υλών.
- η αξιοποίηση της υφιστάμενης περίσσιας παραγωγικής δυναμικότητας.
- η μείωση των διατηρούμενων αποθεμάτων.
- η δυνατότητα προσαρμογής των προϊόντων στην νέα αγορά στόχο.
- η παράταση του κύκλου του χρόνου ζωής των προϊόντων.
- η θέση της διοίκησης σχετικά με την αξία των εξαγωγών και η σχετική της εμπειρία και τεχνογνωσία.
- η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης.
- η διασπορά του κινδύνου και η σταθεροποίηση της μεταβλητότητας των εσόδων.
- οι οικονομίες κλίμακας που δύναται να δημιουργηθούν, λόγω του εμπορίου, ακριβώς λόγω αύξησης της παραγωγής.

Τέλος η ηλικία της επιχείρησης αποτελεί μια βασική μεταβλητή που συνδέεται με την επιχειρηματική εξωστρέφεια, με σχετικές μελέτες να επιβεβαιώνουν την ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ ηλικίας και εξωστρέφειας των επιχειρήσεων (Τσακανίκας, et al., 2017: 103).

Ακολούθως θα συζητηθούν ειδικότερα δυο σημαντικοί παράγοντες ανάπτυξης των εξαγωγών, η αρωγή του κράτους και η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

6.1.1 Η αρωγή του κράτους: στρατηγική ενίσχυσης των εξαγωγών

Το κράτος με την υποστήριξη και την ενίσχυση που παρέχει σε εξαγωγικές επιχειρήσεις συμβάλλει στην επιτυχή διεθνοποίηση τους. Κρατικοί φορείς αλλά και οργανισμοί όπως επιμελητήρια και επιχειρηματικοί σύνδεσμοι οφείλουν να διευκολύνουν τις εξαγωγικές προσπάθειες των επιχειρήσεων μέσω μιας συνολικής στρατηγικής ανάπτυξης και προώθησης των εξαγωγών. Επιπλέον η συμμετοχή σε ζώνες ελεύθερου εμπορίου φιλελευθεροποιούν σταδιακά το διεθνές εμπόριο προωθώντας την περιφερειακή ενοποίηση και συνεργασία (Yunus & Craig, 2009).

Ειδικότερα, *“το είδος και η έκταση των δημοσίων παρεμβάσεων στο πλαίσιο της εξαγωγικής πολιτικής συναρτώνται με τα μακροοικονομικά μεγέθη μιας χώρας, τον βαθμό απασχόλησης του υφιστάμενου παραγωγικού δυναμικού της, τις αναπτυξιακές της δυνατότητες, τις διεθνείς οικονομικές συνθήκες και τεχνολογικές εξελίξεις, τη δυναμικότητα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και την προσαρμοστικότητα της επιχειρηματικότητας στις μεταβολές της ζήτησης σε ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον”* (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2016).

Το υφιστάμενο σχέδιο δράσης για τις εξαγωγές στοχεύει στην ενίσχυση των παραγόντων ανάπτυξης των εξαγωγών (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018b: 29):

- Διαφοροποίηση των εξαγόμενων προϊόντων, με νέα υψηλής προστιθέμενης αξίας, επιπέδου και έντασης γνώσης και τεχνολογίας.
- Υποστήριξη των εξαγωγέων κατά την εξαγωγική διαδικασία.
- Βελτίωση των επιχειρηματικών δεξιοτήτων και ανάδειξη των προϊόντων με καλές εξαγωγικές δυνατότητες.
- Στήριξη των επιχειρήσεων στα εμπόδια εισόδου που αντιμετωπίζουν στις ξένες αγορές.
- Μείωση των γραφειοκρατιών διαδικασιών, οργάνωση και συντονισμός των αρμόδιων σε θέματα εξαγωγών δημόσιων υπηρεσιών.
- Δημιουργία και καθιέρωση του ελληνικού “brand name”, συνεπής και συστηματική προώθηση των ελληνικών προϊόντων.
- Χρήση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης με τη δημιουργία ενιαίου συστήματος πληροφοριών διασύνδεσης των τελωνειακών συστημάτων με τα πληροφοριακά συστήματα άλλων δημόσιων φορέων.

6.1.2 Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013a: 130): *“η αύξηση της εξωστρέφειας των ελληνικών σχετίζεται (α) πρωτίστως με τη σημαντική μείωση της εγχώριας ζήτησης λόγω της ύφεσης και την ανάγκη εύρεσης νέων αγορών ως τρόπου επιβίωσης των επιχειρήσεων και (β) δευτερευόντως με τη σταδιακή βελτίωση ορισμένων δεικτών διεθνούς ανταγωνιστικότητας”*. Η ελληνική οικονομία από το 2010 και μετά

βελτίωσε την ανταγωνιστικότητα της ως προς τις τιμές και το κόστος εργασίας, εξέλιξη που θα βοηθήσει στην βιώσιμη αύξηση των εξαγωγών.

Ωστόσο σε αντίθετη έρευνα επισημαίνεται ότι η εσωτερική υποτίμηση στην Ελλάδα, λόγω του μεγάλου ποσοστού της αυτό-απασχόλησης καθώς και των, σε λογικά πλαίσια, μισθών στους ανταγωνιστικούς κλάδους της ιδιωτικής οικονομίας, δεν συνείσφερε τα αναμενόμενα στη βελτίωση του ανταγωνισμού κόστους. Επιπλέον, όπως εφαρμόστηκε, μεγιστοποίησε την μείωση της φορολογητέας βάσης, ενώ οι δαπάνες του δημόσιου τομέα μειώθηκαν σχετικά πολύ λιγότερο. Τέλος η επιμονή στη αύξηση των φόρων επέσυρε αύξηση και στο κόστος παραγωγής, υποδαυλίζοντας τα όποια κέρδη στην ανταγωνιστικότητα από την εσωτερική υποτίμηση. Κατά συνέπεια των ανωτέρω υπονόμωσε την μέσω των εξαγωγών ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας (Pelagidis & Mitsopoulos, 2017: 212).

Όπως προκύπτει από διάφορες μελέτες, η απώλεια της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, η οποία έχει επιπτώσεις στις εξαγωγές των ελληνικών επιχειρήσεων, αντικατοπτρίζεται στους ακόλουθους παράγοντες (Tsitouras, 2016: 506-507):

- Η αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε σχέση με τους εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας.
- Η ανατίμηση του ευρώ, ειδικά κατά τα πρώτα τρία χρόνια μετά την εισαγωγή του ευρώ.
- Η προσχώρηση της Ελλάδας στην ΟΝΕ με συντελεστή μετατροπής δραχμής / € που δεν ενθάρρυνε την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών.
- Η κυριαρχία στις εξαγωγές της ελληνικής μεταποίησης προϊόντων χαμηλής τεχνολογίας για τα οποία η Ελλάδα δεν μπορεί να ανταγωνιστεί αναδυόμενες οικονομίες, οι οποίες έχουν χαμηλότερο κόστος εργασίας.
- Η σχετική άνοδος της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας.
- Το υψηλό εισαγωγικό στοιχείο των ελληνικών εξαγωγών (δηλαδή σε ποιο βαθμό οι εξαγωγές εξαρτώνται από εισαγωγές, με αύξηση των εξαγωγών να οδηγεί σε παράλληλη αύξηση των εισαγωγών).

- Πολλοί κλάδοι της ελληνικής οικονομίας απολάμβαναν υψηλά περιθώρια κέρδους στην τοπική αγορά, ιδίως μετά το 2000, τα οποία λειτουργούσαν αποτρεπτικά για τις εξαγωγικές δραστηριότητες.
- Η χρηματοοικονομική κρίση και η έλλειψη ρευστότητας.
- Η έλλειψη εξαγωγικής κουλτούρας.

Ο διεθνής ανταγωνισμός εντείνεται συνεχώς και για να αντιμετωπιστεί, έχοντας απωλέσει η χώρα τον μηχανισμό της υποτίμησης του νομίσματος, απαιτείται η δημιουργία μιας οικονομίας υψηλής παραγωγικότητας με εξειδίκευση σε εξωστρεφείς κλάδους (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013α: 131). Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδας, η απώλεια της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας οφείλεται σημαντικά στην μεγάλη επέκταση του τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών.

Η ανακατανομή των πόρων από αυτόν τον τομέα θα επιφέρει σημαντικά οφέλη στην ελληνική οικονομία σε όρους παραγωγικότητας και βιοτικού επιπέδου (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014: 91-92). Συνολικά οι κλάδοι παραγωγής εμπορεύσιμων στην Ελλάδα υπολείπονται σε παραγωγικότητα και συνεπώς σε ανταγωνιστικότητα. Οι κλάδοι με υψηλότερη αρχική παραγωγικότητα τείνουν να επιδεικνύουν υψηλότερη εξαγωγική δραστηριότητα. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην ενίσχυση της παραγωγικότητας των εξαγωγικών επιχειρήσεων είναι το υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο (εξειδίκευση, μόρφωση), η έρευνα και η ανάπτυξη που αποσκοπεί στην βελτίωση της τεχνολογίας, η πρόσβαση σε χρηματοδότηση, η καλή εταιρική διακυβέρνηση και η συμμετοχή σε διεθνείς ομίλους καθώς και το ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο.

Συμπερασματικά η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας (και της παραγωγικότητας) βελτιώνει τις εμπορικές επιδόσεις, με τους άλλους παράγοντες εκτός των τιμών να προσδίδουν μεγαλύτερη διάρκεια και να συνδέονται με την ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας, καθώς και με την ποιότητα του θεσμικού πλαισίου στις αγορές προϊόντων. Η μείωση των εργοδοτικών εισφορών αυξάνει την ανταγωνιστικότητα τιμής καθώς και η αντικατάσταση των εισφορών με έμμεσους φόρους, επιβαρύνοντας τις εισαγωγές, έχει θετική επίπτωση στο εμπορικό ισοζύγιο (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013α: 133-134, 138-139).

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

7.1 Συμπεράσματα

Το διαχρονικό ερευνητικό ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας με πληθώρα θεωριών για το διεθνές εμπόριο, οι οποίες προσπαθούν να το ερμηνεύσουν ήδη από την απαρχή της οικονομικής σκέψης, επιβεβαιώνει την μεγάλη σημασία του στο πλαίσιο των διεθνών οικονομικών σχέσεων των κρατών καθώς και στη διεθνοποίηση των επιχειρήσεων. Αποτελεί μέσο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, βασικό πυλώνα της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης, με την ύπαρξη διεθνών καθεστώτων, στα οποία συμμετέχουν σχεδόν το σύνολο των κρατών, αλλά και απαραίτητη συνιστώσα της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης και της δημιουργίας περιφερειακών οικονομικών ενώσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ΕΕ με την εξέχουσα θέση που έχει η εμπορική πολιτική ως αποκλειστική ενωσιακή αρμοδιότητα αλλά και ως μέσο επίτευξης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στο πολιτικό επίπεδο.

Το διεθνές εμπόριο είναι ένα δυναμικό, εξελισσόμενο φαινόμενο που ακολουθεί την οικονομική σκέψη και τα σχετικά θεωρητικά πρότυπα. Σε περιόδους οικονομικού εθνικισμού με επίκεντρο την οικονομική ισχύ των κρατών αναδείχθηκε ο мерκαντισμός και ο προστατευτισμός, σε πιο φιλελεύθερα πρότυπα οι θεωρίες του διεθνούς εμπορίου ανέλυσαν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των κρατών στην παραγωγή αγαθών καθώς και τον ρόλο της σχετικής αφθονίας σε παραγωγικούς συντελεστές. Το κέντρο ανάλυσης μετατοπίστηκε στην επιχείρηση και στα ανταγωνιστικά της πλεονεκτήματα, στον ρόλο της τεχνολογίας, της γνώσης, του ανθρώπινου δυναμικού, της καινοτομίας και της γενικότερης θεώρησης της εξωστρέφειας ως μέσο στρατηγικής της διεθνοποίησης της.

Τα οφέλη της εξωστρέφειας και των εξαγωγών στην μεγέθυνση της οικονομίας και στην βιωσιμότητα των επιχειρήσεων συζητήθηκαν ανωτέρω. Ειδικότερα μετά από μια βαθιά οικονομική κρίση η εξωστρέφεια αποτελεί μια επιχειρηματική διέξοδο και ένα νέο, βιώσιμο, αναπτυξιακό πρότυπο για την χώρα. Οι ελληνικές επιχειρήσεις, ως επί το πλείστον πολύ μικρές επιχειρήσεις, μη ανταγωνιστικές στις διεθνείς αγορές, με χαμηλή εξαγωγική δραστηριότητα φαίνεται να μην έχουν προσαρμοστεί επαρκώς στις νέες οικονομικές συνθήκες, αν και περισσότερες από ποτέ, από τις πρόσφατα ιδρυθείσες,

εξάγουν σε ποσοστό άνω του 25% του κύκλου εργασιών τους, αυξάνοντας την εξαγωγική βάση της ελληνικής οικονομίας.

Με την πρόσφατη οικονομική κρίση αναδύθηκαν τα πραγματικά, διαχρονικά, μετά την περίοδο της μεταπολίτευσης, προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Η μεταπολιτευτική περίοδος χαρακτηρίζεται από την πολιτική επιλογή της «εύκολης ανάπτυξης», τροφοδοτούμενη από τη δημιουργία ελλειμμάτων και χρέους, μη συνδεδεμένη με δομικές αλλαγές του παραγωγικού συστήματος της χώρας και με επενδυτικές δαπάνες, αλλά κυρίως με μεγέθυνση της κατανάλωσης. Ωστόσο η κρίση ανέδειξε ευκαιρίες, επέβαλε τον αναπροσανατολισμό των ελληνικών επιχειρήσεων προς τις διεθνείς αγορές ενώ τα υλοποιημένα προγράμματα προσαρμογής διόρθωσαν πολλές από τις στρεβλώσεις του παρελθόντος και έθεσαν τις βάσεις για ένα νέο ξεκίνημα.

Είναι γεγονός ότι οι εξαγωγές ενισχύθηκαν σημαντικά, ωστόσο η ανάπτυξη τους δεν ακολούθησε την αναμενόμενη και επιθυμητή πορεία όπως επιτεύχθηκε σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Πορτογαλία και η Ιρλανδία, οι οποίες επηρεάστηκαν από την διεθνή οικονομική κρίση και δέχτηκαν επίσης χρηματοοικονομική βοήθεια από την ΕΕ. Συγκρίνοντας τις επιδόσεις της Ελλάδας σε σχέση με ευρωπαϊκές χώρες αναδεικνύεται η υστέρηση της χώρας σε όλους τους εξεταζόμενους τομείς. Χαμηλή ανταγωνιστικότητα προϊόντων, δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον, διαχρονικό έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, χαμηλό ποσοστό του ελληνικού εμπορίου στο παγκόσμιο εμπόριο αλλά και ως ποσοστό του ΑΕΠ (μικρή και κλειστή οικονομία), χαμηλό ποσοστό δαπανών σε έρευνα και ανάπτυξη.

Η ελληνικές επιχειρήσεις είναι προσανατολισμένες σε μη εμπορεύσιμα αγαθά, η παραγωγική διάρθρωση της εγχώριας οικονομίας είναι αδύναμη στην παραγωγή προϊόντων υψηλής τεχνολογίας και προστιθέμενης αξίας, με το συγκριτικό της πλεονέκτημα να εστιάζεται σε παραδοσιακά μεταποιητικά προϊόντα. Παρατηρείται δε χαμηλός βαθμός διαφοροποίησης και υψηλή συγκέντρωση σε συγκεκριμένα προϊόντα, το δε επίπεδο των εισαγωγών στις εξαγωγές τις χώρες υποδεικνύει, τόσο την μεγάλη εξάρτηση της παραγωγής από εισαγωγές, όσο και την χαμηλή σύνδεση της ελληνικής οικονομίας στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας. Τέλος μια υψηλότερη προσέλευση και

δημιουργία άμεσων ξένων επενδύσεων θα συνεισέφερε εκτός των άλλων και στην αύξηση των εξαγωγών.

Δημοσιευμένες έρευνες για την εξαγωγική δραστηριότητα των επιχειρήσεων στην Ελλάδα συγκλίνουν στα βασικότερα εμπόδια και στους ανασταλτικούς παράγοντες, οι οποίοι εντοπίζονται ενδεικτικά στη γραφειοκρατία, στο ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο, σε θέματα φορολογίας, στην αναποτελεσματική λειτουργία των δημόσιων φορέων, στη διαφθορά, στην έλλειψη καινοτομίας, στο ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον και σε προβλήματα χρηματοδοτικής στήριξης. Στον αντίποδα οι παράγοντες, οι οποίοι ενισχύουν την εξωστρέφεια των επιχειρήσεων κατηγοριοποιούνται σε εξωγενείς και ενδογενείς παράγοντες, όπως αναφέρονται ανωτέρω. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στη στρατηγική του κράτους για την προώθηση των εξαγωγών καθώς και στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Η προηγηθείσα ανάλυση καταλήγει, στο επόμενο κεφάλαιο, στην κατάθεση προτάσεων πολιτικής, οι οποίες στοχεύουν στην ανάπτυξη της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων.

7.2 Προτάσεις πολιτικής

Για την επίτευξη του εθνικού στόχου για ανάπτυξη των εξαγωγών σε ποσοστό τουλάχιστον 50% ως προς το ΑΕΠ το 2025 απαιτείται συνέπεια, συνέχεια και δέσμευση της παρούσας κυβέρνησης αλλά και όλων των επόμενων. Ενδεικτικά, και σε συνέχεια της προηγηθείσας ανάλυσης, προτείνονται οι κάτωθι δημόσιες πολιτικές στους ακόλουθους τρεις άξονες.

Άξονας Α: Εξωστρεφή ανασυγκρότηση της εγχώριας παραγωγής

Προτείνεται η αναδιάρθρωση του παραγωγικού εγχώριου συστήματος με μέτρα βελτίωσης της ποιότητας των προϊόντων, αύξηση της παραγωγικότητας με τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό για την παραγωγή προϊόντων υψηλής και μέσης τεχνολογίας και υψηλής προστιθέμενης αξίας και όχι μόνο με πλεονεκτήματα κόστους. Θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην ποιότητα των προϊόντων, στο σχεδιασμό τους, σε καινοτομικά χαρακτηριστικά και να γίνει μια στροφή σε νέους εμπορεύσιμους

τομείς. Η τεχνογνωσία, τα υφιστάμενα συγκριτικά πλεονεκτήματα και η ιδιαιτερότητα σε προϊόντα άμεσα συνδεδεμένα με την Ελλάδα θα πρέπει να αξιοποιηθούν και να ενισχυθούν, ενώ η πιστοποίηση και οι μέθοδοι ελέγχου της ποιότητας των παραγωγών θα πρέπει να επεκταθούν στο σύνολο των κλάδων.

Μέσα από την ολοκλήρωση του προγράμματος των ιδιωτικοποιήσεων θα εισέλθουν νέα κεφάλαια και τεχνογνωσία ενώ η προσέλκυση ΑΞΕ εξαγωγικών επιχειρήσεων εντάσεως κεφαλαίου θα προσφέρει πέραν της ενίσχυση των εξαγωγών βελτίωση και εκσυγχρονισμό της παραγωγής.

Οι μονάδες έρευνας και ανάπτυξης θα πρέπει να συνδεθούν με την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τους λοιπούς, κρατικούς, σχετικούς φορείς και να στοχεύσουν σε νέα προϊόντα, ή στην ποιοτική αναβάθμιση των υφιστάμενων, προσανατολισμένα σε αγορές που μπορούν να ανταγωνιστούν οι ελληνικές επιχειρήσεις. Με την προώθηση στρατηγικών συνεργασιών μεταξύ ομοειδών επιχειρήσεων θα αυξηθεί το μέγεθος της παραγωγικής ικανότητας, θα δημιουργηθούν οικονομίες κλίμακας, ώστε οι εξαγωγές στις διεθνείς αγορές να καταστούν ευκολότερες.

Άξονας Β: Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας

Κυρίαρχο στόχο της εθνικής στρατηγικής αποτελεί η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, μέσω της άρσης όλων των προαναφερθέντων εμποδίων. Η ίδρυση μιας Γενικής Γραμματείας ενδεχομένως με τον συντονισμό και την παρακολούθηση των σχετικών δράσεων των λοιπών Υπουργείων θα συνέβαλλε στην ταχεία υλοποίηση των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων.

Η απουσία ρευστότητας αποτελεί σημαντικό ανασχετικό παράγοντα για τις εξαγωγές και τις παραγωγικές επενδύσεις. Η ενίσχυση της ρευστότητας και η εξασφάλιση βραχυπρόθεσμων εξαγωγικών πιστώσεων θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της αδειοδότησης ενός νέου τραπεζικού ιδρύματος, το οποίο θα φέρει στην αγορά νέα κεφάλαια για τη χρηματοδότηση νέων επιχειρήσεων. Επίσης η αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων θα διευκολύνει τις υφιστάμενες τράπεζες στην αύξηση της πιστωτικής τους επέκτασης στην ελληνική οικονομία.

Η δημιουργία ενός φιλικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε κλίμα μακροοικονομικής σταθερότητας σε συνδυασμό με την ολοκλήρωση των συμφωνημένων με τους θεσμούς διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις αγορές προϊόντων & υπηρεσιών, την απλοποίηση και την βελτίωση του φορολογικού καθεστώτος καθώς και την άρση των γραφειοκρατικών και λοιπών διοικητικών εξαγωγικών βαρών θα ωθήσει τις επιχειρήσεις να αναλάβουν το ρίσκο για νέες επενδύσεις προς ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας τους.

Οι δαπάνες του κράτους, αλλά και των επιχειρήσεων, σε έρευνα και ανάπτυξη θα πρέπει να αυξηθούν τουλάχιστον στον μέσο όρο της ΕΕ, με κατάλληλα κίνητρα και έμφαση στις επενδύσεις καινοτομίας και στην προώθηση της νεοφυούς επιχειρηματικότητας.

Άξονας Γ: Προώθηση των εξαγωγών ως εθνική στρατηγική ανάπτυξης

Οι εξαγωγές θα πρέπει να αποτελούν από τώρα και στο εξής βασικό και αναπόσπαστο πυλώνα της εκάστοτε εθνικής στρατηγικής ανάπτυξης της χώρας, σε ένα ολιστικό, μακροπρόθεσμο, στοχοθετημένο σχέδιο δράσης ανάπτυξης των εξαγωγών τόσο με τη διεύρυνση σε νέες αγορές καθώς και στο φάσμα των προϊόντων, όσο και με την εμβάθυνση των υφιστάμενων αγορών.

Ο συντονισμός και ο προγραμματισμός των δράσεων θα πρέπει να γίνεται κεντρικά από ένα και μόνο φορέα, αρμόδιο για τις εξαγωγές, με τη συμμετοχή των επιμελητηρίων και των συνδέσμων των επιχειρήσεων. Βαρύτητα πρέπει να δοθεί στην άμεση στελέχωση των γραφείων ΟΕΥ και στη γενικότερη ενίσχυση των δομών της οικονομικής διπλωματίας.

Τα προγράμματα δράσης θα πρέπει να είναι στοχευμένα τόσο σε επιθυμητές αγορές στόχους όσο και σε συγκεκριμένους κλάδους προϊόντων, κατόπιν διαβούλευσης με την ελληνική επιχειρηματική κοινότητα. Νέα προγράμματα παροχής κινήτρων, οικονομικών ενισχύσεων, αναπτυξιακών και επενδυτικών νόμων θα πρέπει να είναι συμβατά με αυτά.

Οι ροές της γνώσης και της πληροφόρησης θα πρέπει να ενισχυθούν με τη χρήση εργαλείων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης ενώ η περαιτέρω ανάπτυξη συμβουλευτικών δομών σε θέματα παραγωγής, τεχνολογίας, μάρκετινγκ κ.λπ. θα κατευθύνει της επιχειρήσεις σε γρήγορα αναπτυσσόμενες αγορές και σε υποσχόμενους, δυναμικούς κλάδους.

Η προώθηση και ολοκλήρωση έργων και υποδομών, όπως σιδηρόδρομος, δρόμοι, λιμάνια, αεροδρόμια, τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνίες, υποδομές εφοδιαστικής, θα βελτιώσουν σημαντικά του όρους, τόσο σε κόστος όσο και σε χρόνο, μεταφοράς και διάθεσης των ελληνικών προϊόντων στις ξένες αγορές.

Τέλος, ο επανασχεδιασμός και η υποστήριξη του brand name Greece στις διεθνείς αγορές, ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων χωρών, θα επιφέρει μεγάλη αναγνωρισιμότητα και προβολή των ελληνικών προϊόντων. Θα πρέπει να επιδιωχθεί η σύνδεση τους με τους υποψήφιους καταναλωτές στις αγορές στόχους καθώς και με τους ταξιδιώτες, οι οποίοι επισκέπτονται την Ελλάδα. Παράλληλα η συνεπής κατοχύρωση των εμπορικών δικαιωμάτων των ελληνικών προϊόντων θα τα αναδείξει και θα τα προστατεύσει από τις αθέμιτες πρακτικές των ανταγωνιστών τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Aspridis, G. M. et. al., 2013, *Economic Crisis and the Extroversion of the Enterprises: An Empirical Approach*. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 10, 2(9), σελ. 696-705.

Begg, D., Vernasca, G., Fisher, S. & Dornbush, R., 2014. *Εισαγωγή στην Οικονομική*. 3η εκδ. Αθήνα Κριτική.

Böwer, U., Michou, V. & Ungerer, C., 2014, *The puzzle of the missing Greek exports*. European Commission. Economic Papers 518, διαθέσιμο σε: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2014/pdf/ecp518_en.pdf, [Προσπελάστηκε: 05 11 2018].

Center of international development at Harvard University, 2018, *Atlas of Economic Complexity*, διαθέσιμο σε: <http://atlas.cid.harvard.edu>, [Προσπελάστηκε: 09 11 2018].

Claessens S., Kose M. A., 2013, *Financial Crises: Explanations, Types and Implications*, International Monetary Fund Working Paper, WP/13/28, διαθέσιμο σε: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1328.pdf>, [Προσπελάστηκε: 05 12 2018].

Cencini A. Rossi S, 2015, *Economic and Financial Crises, a new Macroeconomic Analysis*. Palgrave Macmillan.

Cohn, T. H., 2012, *Global Political Economy*. 6η εκδ. Boston Pearson.

De la Maisonneuve, C., 2016, *How to boost export performance in Greece*. OECD Economics Departments Working Papers, Issue 1299.

European Commission, 2018, *A new chapter for Greece, Timeline of events*, διαθέσιμο σε: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance>, [Προσπελάστηκε: 14 11 2018].

European Commission, 2018a, *Economic and Financial Affairs - AMECO Database*, διαθέσιμο σε: http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm, [Προσπελάστηκε: 11 11 2018].

European Commission, 2018b, *Statistical Annex of European Economy Spring 2018*, διαθέσιμο σε: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files>, [Προσπελάστηκε: 12 11 2018].

European Commission (2018c), *Commission implementing decision of 11.7.2018 on the activation of enhanced surveillance for Greece*. C (2018) 4495 final, 11 July, διαθέσιμο σε . <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files>, [Προσπελάστηκε: 04 11 2018].

Eurostat, 2018, *Eurostat Data Base*, διαθέσιμο σε: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, [Προσπελάστηκε: 04 11 2018].

Feenstra, R. C. & Taylor, A. M., 2012, *International Economics*. 3η εκδ. New York Worth Publishers.

Gandolfo, G., 2014, *International Trade Theory and Policy*. 2η εκδ. Berlin Springer.

Gerber, J., 2018, *International Economics*. 7η εκδ. Essex Pearson.

Gilpin, R., 2007, *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία*. 6η εκδ. Αθήνα Ποιότητα, Β. Γυφτάκη & ΣΙΑ Ο.Ε..

Krugman, P. R., Ostfeld, M. & Melitz, M. J., 2018, *International Trade Theory and Policy*. 11η εκδ. Global Edition Pearson.

Liargovas, P. G. & Skandalis, K. G., 2008a, *Motives and marketing strategies of Greek companies exporting to South East European markets*. South-Eastern Europe Journal of Economics, Τόμος 2, σελ. 227-244.

Liargovas, P. G. & Skandalis, K. S., 2008b, *Motivations and barriers of export performance: Greek exports to the Balkans*. Journal of Southern Europe and the Balkans Online, 10(3).

Pelagidis, T. & Mitsopoulos, M., 2017, *Who's to Blame for Greece. How Austerity and Populism are Destroying a Country with High Potential*. 2η εκδ. Palgrave Macmillan.

Racickas E., Vasiliauskaite A., 2012, *Classification of financial crisis and their occurrence frequency in global financial markets*, Socialiniai tyrimai / Social Research, NR. 4 (29), 32-34, διαθέσιμο σε <http://www.su.lt/bylos>, [Προσπελάστηκε: 05 12 2018].

Ramaseshan, B. & Geoffrey, S., 1996, *Combined effects on incentives and barriers on firms' export decisions*. International Business Review, 5(1), σελ. 53-65.

Stenrad, D., Hoefferer, M. & Haber, G., 2013, *Die Internationalisierungsentscheidung*. Στο: Grundlagen Export und Internationalisierung. Wiesbaden Springer Fachmedien.

The World Bank, 2018a, *Data World Bank*, διαθέσιμο σε: <https://data.worldbank.org>, [Προσπελάστηκε: 08 11 2018].

The World Bank, 2018b, *Doing Business 2019*, διαθέσιμο σε: <http://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/greece>, [Προσπελάστηκε: 01 11 2018].

The World Bank, 2018c, *TCDATA 360*, διαθέσιμο σε: <https://tcdata360.worldbank.org>, [Προσπελάστηκε: 01 11 2018].

Tsitouras, A., 2016, *What can Trigger the Resumption of Economic Growth in a Small Open Economy like Greece: Exports or Inward FDI?* International Economic Journal, 30(4), σελ. 504-526.

UNCTAD, 2018, *UNCTAD Statistics*, διαθέσιμο σε: <http://unctadstat.unctad.org/wds>, [Προσπελάστηκε: 30 6 2018].

World Economic Forum, 2018, *The Global Competitiveness Report 2017-2018*, διαθέσιμο σε: <http://www3.weforum.org/docs>, [Προσπελάστηκε: 05 11 2018].

Yunus, A. & Craig, J. C., 2009, *Incentives to export for Australian export market ventures*. Journal of Small Business and Enterprise Development, 16(3), σελ. 418-431.

Zafar U. Ahmed, et.al., 2006, *Firm internationalisation and export incentives from a Middle Eastern perspective*. Journal of Small Business and Enterprise Development, 13(4), σελ. 660-669.

Zarotiadis, G. & Ozouni, E., 2016, *Extroversion Within a New Economic Paradigm*. Στο: P. Petrakis, επιμ. A New Growth Model for the Greek Economy. New York Palgrave Macmillan, σελ. 141-153.

Αλιβιζάτος, Ν., 2013, *Ποια δημοκρατία για την Ελλάδα μετά την κρίση*. Αθήνα Πόλις.

Αλογοσκούφης, Γ., 2013, *Διεθνής Οικονομική και Παγκόσμια Οικονομία*. Αθήνα Gutenberg.

Βαρσακέλης, Ν. Χ., 2011, *Η οικονομική πολιτική των μεταπολεμικών κυβερνήσεων*. Στο: Α. Μανιτάκης, επιμ. *Η δημοκρατία μεταξύ ουτοπίας και πραγματικότητας*. Αθήνα Σαββάλας.

Γεωργακόπουλος, et. al. , 2007, *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*. Ζ εκδ. Αθήνα Γ. Μπένος.

Γεωργαράκης, Ν., 1994, *Κόμματα και κομματική δημοκρατία. Προϋποθέσεις, ενσωμάτωσης και νομιμοποίησης στη μεταδιδακτορική Ελλάδα*. Στο: Ν. Δεμερτζής, επιμ. *Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα*. Αθήνα Οδυσσέας.

Γιαννίτσης, Τ., 2013, *Η Ελλάδα στην κρίση*. Αθήνα Πόλις.

ΕΛΣΤΑΤ, 2018a, *Εξωτερικό Εμπόριο*, διαθέσιμο σε: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFC02/>, [Προσπελάστηκε: 02 05 2018].

ΕΛΣΤΑΤ, 2018b, *Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων / 2015*, διαθέσιμο σε: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SBR01/>, [Προσπελάστηκε: 26 11 2018].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα, 2012, *Οδηγός εξαγωγών για μικρομεσαίες επιχειρήσεις*, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/greece/node/1480_el, [Προσπελάστηκε: 14 10 2018].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018, *A new chapter for Greece, key indicators and figures*, , διαθέσιμο σε: <https://ec.europa.eu/info/sites>, [Προσπελάστηκε: 14 10 2018].

Η Καθημερινή, 2018, *Η Ελλάδα, τέταρτη στον δείκτη οικονομικής μιζέριας*, διαθέσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/898967/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-ellada-tetarth-ston-deikth-oikonomikhs-mizerias>, [Προσπελάστηκε: 30 10 2018].

ΙΝΕ ΓΣΕΕ, 2018, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2018*, διαθέσιμο σε: <https://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2018-ine-gsee-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholisi/>, [Προσπελάστηκε: 19 11 2018].

- Καλύβας, Σ. Ν., 2015, *Καταστροφές και θρίαμβοι*. 3η επιμ. Αθήνα Παπαδόπουλος.
- Κατσίκας, Δ. et. al., 2014, *Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά από την εκδήλωση της κρίσης*, διαθέσιμο σε: <http://crisisobs.gr>, [Προσπελάστηκε: 30 10 2018].
- Κωνσταντακοπούλου, Ι., 2015, *Ανάλυση του Ελληνικού Εξωτερικού Εμπορίου. Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000 – 2014*, διαθέσιμο σε: <https://www.kepe.gr/index.php/el/erevna/dimosieyσεις/meletes.html>, [Προσπελάστηκε: 04 11 2018].
- Μανιτάκης, Α., 2012, *Το άδοξο τέλος της μεταπολίτευσης και η ανάδυση μιας νέας μεταπολιτευτικής περιόδου, την εποχή της ευρωπαϊκής ενοποίησης σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης*. Στο: Ξ. Κοντιάδης, επιμ. Δημοκρατία, Σύνταγμα, Ευρώπη στην εποχή της κρίσης. Αθήνα Σαββάλας.
- Μαντζούφας, Π., 2012, *Ο λόγος περί διαφθοράς και η ποινική ευθύνη των υπουργών*. Στο: Ξ. Κοντιάδης, επιμ. Δημοκρατία, Σύνταγμα, Ευρώπη στην εποχή της κρίσης. Αθήνα Σαββάλας.
- Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ., 2015, *Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία*. Αθήνα Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Μαρούλης, Δ., 1992, *Προβλήματα και προοπτικές των ελληνικών εξαγωγών: Προϋποθέσεις ανάπτυξης τους στην ενοποιημένη ευρωπαϊκή αγορά*. Αθήνα Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.
- Μπιτζένης, Α., 2009, *Παγκοσμιοποίηση, Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα*. Αθήνα Σταμούλης Α.Ε..
- Μπιτζένης, Α., 2014, *Διεθνής Επιχειρηματικότητα & Επενδύσεις. Σύγχρονο Ελληνικό Επιχειρηματικό Περιβάλλον*. Αθήνα Σταμούλης Α.Ε..
- Μπιτζένης, Α., 2018, *Σημειώσεις Μαθήματος: Προσέλκυση και αξιολόγηση επενδυτικών σχεδίων*, διαθέσιμο σε: <https://eclass.ekdd.gr/esdda/>, [Προσπελάστηκε: 22 06 2018].
- Μυλώνη, Β. & Γεωργόπουλος, Α., 2015, *Διεθνοποίηση και Διεθνικές Επιχειρήσεις*. Αθήνα Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

ΟΟΣΑ, 2018, *OECD DATA*, διαθέσιμο σε: <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm>, [Προσπελάστηκε: 16 11 2018].

Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων, 2018, *Τα 100 πιο εξαγώγιμα ελληνικά προϊόντα*, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <http://www.pse.gr/node/30966>, [Προσπελάστηκε: 25 11 2018].

Παπαθεοδώρου, Χ. & Βλάσης, Μ., 2013, *Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την ΕΕ*, διαθέσιμο σε: <http://ineobservatory.gr>, [Προσπελάστηκε: 01 11 2018].

Πελαγίδης, Θ., 2015, *Ανάλυση της ελληνικής οικονομίας*. Αθήνα Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

ΣΕΒ, 2018a, *Ο σφυγμός του επιχειρείν*, διαθέσιμο σε: <http://www.sev.org.gr>, [Προσπελάστηκε: 07 11 2018].

ΣΕΒ, 2018b, *Τομέας Εξωστρέφειας*, διαθέσιμο σε: <http://www.sev.org.gr>, [Προσπελάστηκε: 07 11 2018].

ΣΕΒ, 2018c, *Οι μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Μέρος Α: Συμβολή στην οικονομία, εξελίξεις και προκλήσεις*, διαθέσιμο σε: <http://www.sev.org.gr>, [Προσπελάστηκε: 13 11 2018].

ΣΕΒ, 2018d, *Χαρακτηριστικά, Στόχοι και Ανάγκες των Επιχειρήσεων στο Εξαγωγικό Εμπόριο*, διαθέσιμο σε: <http://www.sev.org.gr>, [Προσπελάστηκε: 20 11 2018].

Σωτηρόπουλος, Δ. Π., 2013, *Η μετάβαση στη δημοκρατία το 1974: Σχετικοποιώντας μια «τομή»*. Στο: Α. Πασσάς, επιμ. *Οι θεσμοί στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης*. Αθήνα Παπαζήσης.

Σωτηρόπουλος, Δ. Π., 2013, *Πολιτική, κράτος, κοινωνία: Τομές και συνέχειες από την προδικτατορική στη μεταπολιτευτική Ελλάδα*. Στο: Α. Πασσάς, επιμ. *Οι θεσμοί στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης*. Αθήνα, Παπαζήσης.

Τράπεζα της Ελλάδος, 2013a, *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, διαθέσιμο σε: <https://www.bankofgreece.gr>, [Προσπελάστηκε: 14 11 2018].

Τράπεζα της Ελλάδος, 2013b, *Το χρονικό της μεγάλης κρίσης. Η Τράπεζα της Ελλάδος 2008 - 2013*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, διαθέσιμο σε: <https://www.bankofgreece.gr>, [Προσπελάστηκε: 14 11 2018].

Τράπεζα της Ελλάδος, 2014, *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, διαθέσιμο σε: <https://www.bankofgreece.gr>, [Προσπελάστηκε: 14 11 2018].

Τράπεζα της Ελλάδος, 2017, *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, διαθέσιμο σε: <https://www.bankofgreece.gr>, [Προσπελάστηκε: 14 11 2018].

Τράπεζα της Ελλάδος, 2018, *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2017*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, διαθέσιμο σε: <https://www.bankofgreece.gr>, [Προσπελάστηκε: 14 11 2018].

Τσακανίκας, Α., Σταυράκη, Σ. & Βαλαβανιώτη, Ε., 2017, *Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2016-2017*, διαθέσιμο σε: http://iobe.gr/research_b.asp, [Προσπελάστηκε: 05 11 2018].

Τσακανίκας, Α., Σταυράκη, Σ. & Βαλαβανιώτη, Ε., 2018, *Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2017-2018*, διαθέσιμο σε: http://iobe.gr/research_b.asp, [Προσπελάστηκε: 22 11 2018].

Τσακλόγλου, Π. et. al., 2016, *Ένα νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο για την Ελληνική Οικονομία και η Μετάβαση σε αυτό*, Αθήνα ΔιαΝΕΟσις.

Τσαρδανίδης, Χ., 2008, *Οικονομική Διπλωματία*. Στο: Δ. Τριανταφύλλου, Κ. Υφαντής & Ε. Χατζηβασιλείου, επιμ. Διεθνείς Σχέσεις, σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις. Αθήνα Παπαζήσης.

Τσουνής, Ν., 2015, *Θεωρία διεθνούς εμπορίου*. Αθήνα Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2016, *Εξωστρέφεια - Σχέδιο δράσης για την προώθηση των εξαγωγών*, διαθέσιμο σε: <http://www.mindev.gov.gr/exostrefeia/>, [Προσπελάστηκε: 14 11 2018a].

Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018a, *Αναγνωριστική μελέτη ως προς τις υφιστάμενες διαδικτυακές υποδομές πληροφόρησης*, διαθέσιμο σε: <http://www.mindev.gov.gr/exostrefeia/>, [Προσπελάστηκε: 11 11 2018].

Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018b, *Ελλάδα μια στρατηγική ανάπτυξης για το μέλλον*, διαθέσιμο σε: <http://www.mindev.gov.gr/ελλάδα-μια-στρατηγική-ανάπτυξης-για-τ/>, [Προσπελάστηκε: 11 11 2018].

Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2018c, *Εξωστρέφεια - στατιστικά στοιχεία*, διαθέσιμο σε: <http://www.mindev.gov.gr/exostrefeia/>, [Προσπελάστηκε: 08 11 2018].

Φίλιππας Δ. Νικόλαος, 2018, *Παράγοντες που επηρεάζουν τις άμεσες ξένες επενδύσεις: Ελλάδα και χώρες του OECD*, διαθέσιμο σε: www.tsomokos.gr/sites/tsomokos.gr/files/fillipas.pptx, [Προσπελάστηκε: 13 07 2018].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Τα 100 σημαντικότερα ελληνικά εξαγόμενα προϊόντα στον κόσμο κατά το πρώτο εννεάμηνο του 2018* (Αξία σε εκατ. €)

Σειρά 2018	Σειρά 2017	Κωδ. ΤΤΔΕ	Περιγραφή προϊόντος	Αξία 2018	%
1	1	33460'	Ορυκτέλαια πετρελαίου που εξαγονται από ασφαλτώδη ορυκτά (εκτός ακατέργαστων) που περιέχουν 70% η περισσότερο έλαιο πετρελαίου	7.911,9	27,1%
2	2	54293'	Φάρμακα, μ.α.κ., που παρουσιάζονται με μορφή δόσεων ή είναι συσκευασμένα για τη λιανική πώληση	781,2	27,4%
3	3	68423'	Πλάκες, ταινίες και φύλλα, από αργίλιο, με πάχος που υπερβαίνει το 0,2mm	489,4	8,1%
4	9	42141'	Παρθένο λάδι	399,8	41,5%
5	4	03418'	Άλλα ψάρια, νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη (εκτός από συκώτια, αυγά και σπέρματα)	383,1	-4,4%
6	5	05679'	Άλλα λαχανικά, παρασκευασμένα ή διατηρημένα αλλιώς παρά με ξύδι ή οξικό οξύ, όχι κατεψυγμένα	359,8	6,4%
7	8	68271'	Σωλήνες κάθε είδους	357,7	12,2%
8	6	02499'	Άλλα Τυριά	353,1	5,6%
9	7	99999'	Εμπιστευτικά προϊόντα	352,1	8,4%
10	11	75220'	Μηχανές αυτόματες επεξεργασίας πληροφοριών, αριθμητικές, που φέρουν, στο ίδιο περίβλημα, τουλάχιστον μία κεντρική μονάδα επεξεργασίας και, ανεξάρτητα από το αν συνδυάζονται ή όχι, μία μονάδα εισόδου και μία μονάδα εξόδου	345,9	61,8%
11	10	68421'	Ράβδοι και είδη καθορισμένης μορφής από αργίλιο	268,7	18,5%
12	79	67931'	Σωλήνες κάθε είδους των τύπων που χρησιμοποιούνται για τους αγωγούς πετρελαίου ή αερίου	258,7	603,9%
13	12	68424'	Φύλλα και ταινίες, λεπτά, από αργίλιο (έστω και τυπωμένα ή επικολλημένα σε χαρτί, χαρτόνι, πλαστικές ύλες ή παρόμοια υποθέματα), με πάχος που δεν υπερβαίνει τα 0,2mm (μη περιλαμβανομένου του υποθέματος)	245,7	16,0%
14	24	33541'	Άσφαλτος από πετρέλαιο και άλλα υπολείμματα των λαδιών πετρελαίου ή των ασφαλτούχων ορυκτών, ασφατικά μείγματα	238,5	98,9%
15	15	27312'	Μάρμαρα, τραβερτίνες, βελγικοί ασβεστόλιθοι και άλλοι ασβεστόλιθοι για πελέκημα ή χτίσιμο, φαινομενικής πυκνότητας ίσης ή ανώτερης του 2,5, και αλάβαστρο, έστω και χοντρικά κατεργασμένα ή απλά κομμένα, με πριόνι ή άλλο τρόπο	211,3	17,6%
16	14	68412'	Κράματα αργιλίου	178,0	-8,1%
17	16	05895'	Βερίκοκα, κεράσια και ροδάκινα	174,4	14,4%
18	18	09899'	Άλλα παρασκευάσματα διατροφής, που δεν κατονομάζονται ούτε περιλαμβάνονται αλλού	155,3	9,8%
19	17	26310'	Βαμβάκι (άλλο από το χνούδι σπόρων βαμβακιού),μη λαναρισμένο ούτε χτενισμένο	154,7	1,5%

20	19	12110'	Καπνά χωρίς αφαίρεση των μίσχων	150,0	12,2%
21	20	57511'	Πολυπροπυλένιο	147,5	14,0%
22	13	12220'	Τσιγάρα που περιέχουν καπνό	137,8	-32,0%
23	23	05793'	Φρούτα με κουκούτσια, μ.α.κ. νωπά	131,7	6,5%
24	39	35100'	Ηλεκτρική ενέργεια	129,1	70,9%
25	26	89420'	Τροχοφόρα παιχνίδια που έχουν επινοηθεί για να επιβαίνουν τα παιδιά (δίκυκλα, τρίκυκλα, σκούτερ, ποδοκίνητα αυτοκίνητα), αμαξάκια για κούκλες, κούκλες, μοντέλα κλίμακας, γρίφοι όλων των ειδών	126,4	23,8%
26	27	67621'	Ράβδοι (άλλες από εκείνες της υποδιαίρεσης 676.1) από σίδηρο ή χάλυβες, που έχουν απλώς ελαθεί, σφρηλατηθεί ή διελαθεί σε θερμή κατάσταση, καθώς και εκείνες που έχουν υποστεί στρίψιμο μετά την έλαση από σίδηρο ή από όχι σε κράμα χάλυβες	124,9	24,8%
27	22	66122'	Τσιμέντα Portland	124,7	0,7%
28	28	34250'	Βουτάνιο, υγροποιημένο	121,8	23,2%
29	25	02231'	Γιαούρτι εμπλουτισμένο η μη που περιέχει ζάχαρη η άρωμα η καρύδια η φρούτα	110,5	2,9%
30	29	55320'	Προϊόντα ομορφιάς ή φτιασιδώματος (μακιγιάζ) παρασκευασμένα και παρασκευάσματα για τη συντήρηση ή τη φροντίδα του δέρματος (άλλα από τα φάρμακα), στα οποία περιλαμβάνονται και τα αντιηλιακά παρασκευάσματα και τα παρασκευάσματα	101,2	3,4%
31	42	28520'	Αλουμίνα (οξειδίο του αργιλίου)	94,8	29,9%
32	49	05798'	Άλλα φρούτα, νωπά	92,4	65,6%
33	30	54219'	Φάρμακα που περιέχουν αντιβιοτικά ή παράγωγα τους που περιέχουν άλλα αντιβιοτικά, που παρουσιάζονται με μορφή δόσεων ή είναι συσκευασμένα για τη λιανική πώληση	87,7	-7,9%
34	84	75230'	Μονάδες επεξεργασίας αριθμητικές, έστω και αν παρουσιάζονται με το υπόλοιπο ενός συστήματος και μπορούν να περιέχουν, στο ίδιο περίβλημα, ένα ή δύο από τους επόμενους τύπους μονάδων μονάδα μνήμης, μονάδα εισόδου και μονάδα εξόδου	86,9	155,8%
35	33	66134'	Μάρμαρο, τραβερτίνη και αλάβαστρο και τεχνουργήματα από τις πέτρες αυτές, απλώς λαξευμένες ή πριονισμένες και με επιφάνεια επίπεδη ή ομαλή	86,8	-1,9%
36	43	05711'	Πορτοκάλια, νωπά ή αποξηραμένα	86,3	22,9%
37	32	84470'	Φορέματα -πουκάμισα (σεμιζιε),μπλούζες - πουκάμισα και πουκαμισακια	86,1	-3,1%
38	62	67619'	Χοντρόσυρμα (fil machine) από σίδηρο ή χάλυβες από άλλα χαλυβοκράματα	85,9	76,9%
39	52	77316'	Άλλοι ηλεκτρικοί αγωγοί, για τάσεις που δεν υπερβαίνουν τα 1000V	84,9	54,1%
40	36	89319'	Είδη μεταφοράς ή συσκευασίας, μ.α.κ., από πλαστικές ύλες, πάματα, καψούλια και άλλες διατάξεις κλεισίματος, από πλαστικές ύλες	83,3	2,6%

41	53	67611'	Χοντρόσυρμα (fil machine) από σίδηρο ή χάλυβες από σίδηρο ή από όχι σε κράμα χάλυβες, που φέρει οδοντώματα, εξογκώματα, κοιλώματα ή ανάγλυφα που γίνονται στη διάρκεια της έλασης	83,0	51,3%
42	73	79328'	Επιβατικά πλοία, κρουαζιερόπλοια και παρόμοια πλοία που έχουν κατασκευασθεί κυρίως για τη μεταφορά προσώπων, οχηματαγωγά (φέρι - μπότ)	81,2	109,0%
43	40	05671'	Λαχανικά, καρποί και φρούτα και άλλα βρώσιμα μέρη φυτών, παρασκευασμένα ή διατηρημένα με ξύδι ή οξικό οξύ	79,7	5,8%
44	41	77317'	Άλλοι ηλεκτρικοί αγωγοί, για τάσεις που υπερβαίνουν τα 1000V	78,8	7,6%
45	35	84831'	Είδη από γουνοδέρματα	76,7	-7,4%
46	34	58221'	Άλλες πλάκες, φύλλα, μεμβράνες, ταινίες και λουρίδες, από πλαστικές ύλες μη κυψελώδεις, μη ενισχυμένες ούτε με απανωτές στρώσεις, ούτε όμοια συνδυασμένες με άλλες πλαστικές ύλες, χωρίς υπόθεμα από πολυμερή του αιθυλενίου	76,2	-9,6%
47	21	77812'	Ηλεκτρικοί συσσωρευτές	73,2	-42,5%
48	38	71392'	Μέρη, μ.α.κ., που προορίζονται για τους εμβολοφόρους κινητήρες εσωτερικής καύσεως των υποδιαίρεσεων 713.2, 713.3 και 713.8 που αναγνωρίζονται ότι προορίζονται αποκλειστικά ή κυρίως για εμβολοφόρους κινητήρες με συμπίεση	72,9	-4,8%
49	44	89332'	Πιατικά, άλλα είδη νοικοκυριού ή οικιακής οικονομίας και είδη υγιεινής ή καλλωπισμού	72,6	8,8%
50	55	64295'	Πετσέτες (σερβιέτες) και ταμπόν υγείας, απορροφητικές πάνες για βρέφη και παρόμοια είδη υγιεινής, από χαρτομάζα, χαρτί, χαρτοβάμβακα ή επίπεδες επιφάνειες από ίνες κυτταρίνης	68,0	31,0%
51	31	76411'	Τηλεφωνικές συσκευές συνδρομητών	67,5	-29,0%
52	48	87315'	Μετρητές ηλεκτρισμού	65,2	11,5%
53	54	53342'	Χρώματα επίχρησης και βερνίκια με βάση συνθετικά πολυμερή ή τροποποιημένα φυσικά πολυμερή, διασκορπισμένα ή διαλυμένα σε μη υδατώδες μέσο. Πλαστικά σε διάλυμα	63,7	16,8%
54	46	04850'	Μείγματα και ζυμάρια για την παρασκευή προϊόντων αρτοποιίας, ζαχαροπλαστικής ή μπισκοτοποιίας της υποδιαίρεσης 048.4	63,3	-0,2%
55	45	69119'	Άλλες μεταλλικές κατασκευές	63,3	-3,2%
56	37	05751'	Σταφύλια, νωπά	62,6	-22,2%
57	92	42149'	Λάδια και τα κλάσματα τους, που παίρνονται αποκλειστικά από ελιές (άλλα από το ελαιόλαδο των διακρίσεων 421.41 και 421.42) και μείγματα από αυτά τα λάδια ή τα κλάσματα με λάδια ή κλάσματα των διακρίσεων 421.41 και 421.42	59,3	82,1%
58	47	57211'	Πολυστυρόλιο που μπορεί να διογκωθεί	57,8	-2,7%
59	50	11217'	Κρασιά από νωπά σταφύλια (άλλα από τα αφρώδη κρασιά), μούστοι σταφυλιών που η ζύμωση έχει ανασταλεί με προσθήκη αλκοόλης	57,1	3,1%

60	56	59865'	Φυσικές ορυκτές ύλες ενεργοποιημένες, άνθρακες ζωικής προέλευσης (στους οποίους περιλαμβάνεται και ο εξασθενημένος ζωικός άνθρακας)	54,8	6,4%
61	64	05791'	Πεπόνια (στα οποία περιλαμβάνονται και τα καρπούζια και καρποί παπαιάς (papayas), νωπά	54,5	17,2%
62	60	58299'	Άλλες πλάκες, φύλλα, μεμβράνες, ταινίες και λουρίδες από πλαστικές ύλες άλλα	53,7	10,0%
63	51	84540'	Τι-σερτ και φανελάκια από πλεκτό	50,1	-9,0%
64	65	05459'	Άλλα λαχανικά, νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη	48,6	7,5%
65	59	11249'	Αποστάγματα και οινοπνευματώδη ποτά, μ.α.κ.	47,9	-2,6%
66	81	04110'	Σιτάρι σκληρό, ανάλεστο	47,6	35,0%
67	61	55422'	Παρασκευάσματα για πλύσιμο και παρασκευάσματα καθαρισμού, επιφανειακής δράσης, μ.α.κ., συσκευασμένα για τη λιανική πώληση	47,3	-3,0%
68	57	93100'	Ειδικές συναλλαγές που δεν ταξινομούνται	47,2	-6,9%
69	63	59899'	Άλλα χημικά προϊόντα και παρασκευάσματα	46,2	-
70	67	28821'	Απορρίμματα και θραύσματα χαλκού	45,1	1,1%
71	-	03530'	Ψάρια (στα οποία περιλαμβάνονται και τα φιλέτα) καπνιστά, έστω και ψημένα πριν ή κατά τη διάρκεια του καπνίσματος	44,3	-
72	71	74481'	Ανελκυστήρες και αναβατήρες φορτίου	44,2	2,9%
73	69	65529'	Υφάσματα πλεκτά ή κροσέ, μ.α.κ.	44,0	-1,0%
74	86	78439'	Άλλα μέρη και εξαρτήματα	41,7	25,9%
75	74	65720'	Υφάσματα μη υφασμένα, έστω και εμποτισμένα, επιχρισμένα, επικαλυμμένα ή με απανωτές στρώσεις, μ.α.κ.	40,5	5,0%
76	82	87319'	Μέρη και εξαρτήματα για μετρητές αερίων, υγρών και ηλεκτρισμού	40,4	15,4%
77	58	42142'	Άλλο ελαιόλαδο και τα κλάσματα του	39,6	-20,4%
78	78	76412'	Άλλες συσκευές για την μετάδοση φωνής, εικόνας ή άλλων δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων συσκευών για επικοινωνία σε ενσύρματο ή ασύρματο δίκτυο	39,5	6,3%
79	97	04849'	Άλλα προϊόντα αρτοποιίας	39,3	27,4%
80	-	67245'	Άλλες πρωτογενείς μορφές από σίδηρο (άλλο από το σίδηρο της διάκρισης 671.33) ή από όχι σε κράμα χάλυβα	39,0	-
81	72	06229'	Άλλα είδη ζαχαροπλαστικής	38,6	-5,3%
82	68	69242'	Δεξαμενές, βαρέλια, τύμπανα, μπιτόνια, κουτιά και παρόμοια δοχεία, από αργίλιο (στα οποία περιλαμβάνονται και οι σωληνωτές θήκες, εύκαμπτες ή μη), για όλες τις ύλες (με εξαίρεση τα συμπιεσμένα ή υγροποιημένα αέρια)	38,6	-13,3%
83	76	68241'	Σύρματα από χαλκό από χαλκό καθαρισμένο	38,2	0,2%
84	70	74493'	Μέρη που αναγνωρίζονται ότι προορίζονται αποκλειστικά ή κύρια για τις μηχανές ή συσκευές των διακρίσεων 744.11, 744.12, 744.13, 744.2, 744.4, 744.7 και 744.8 για ανελκυστήρες, αναβατήρες φορτίου ή μηχανικές σκάλες	37,8	-12,0%

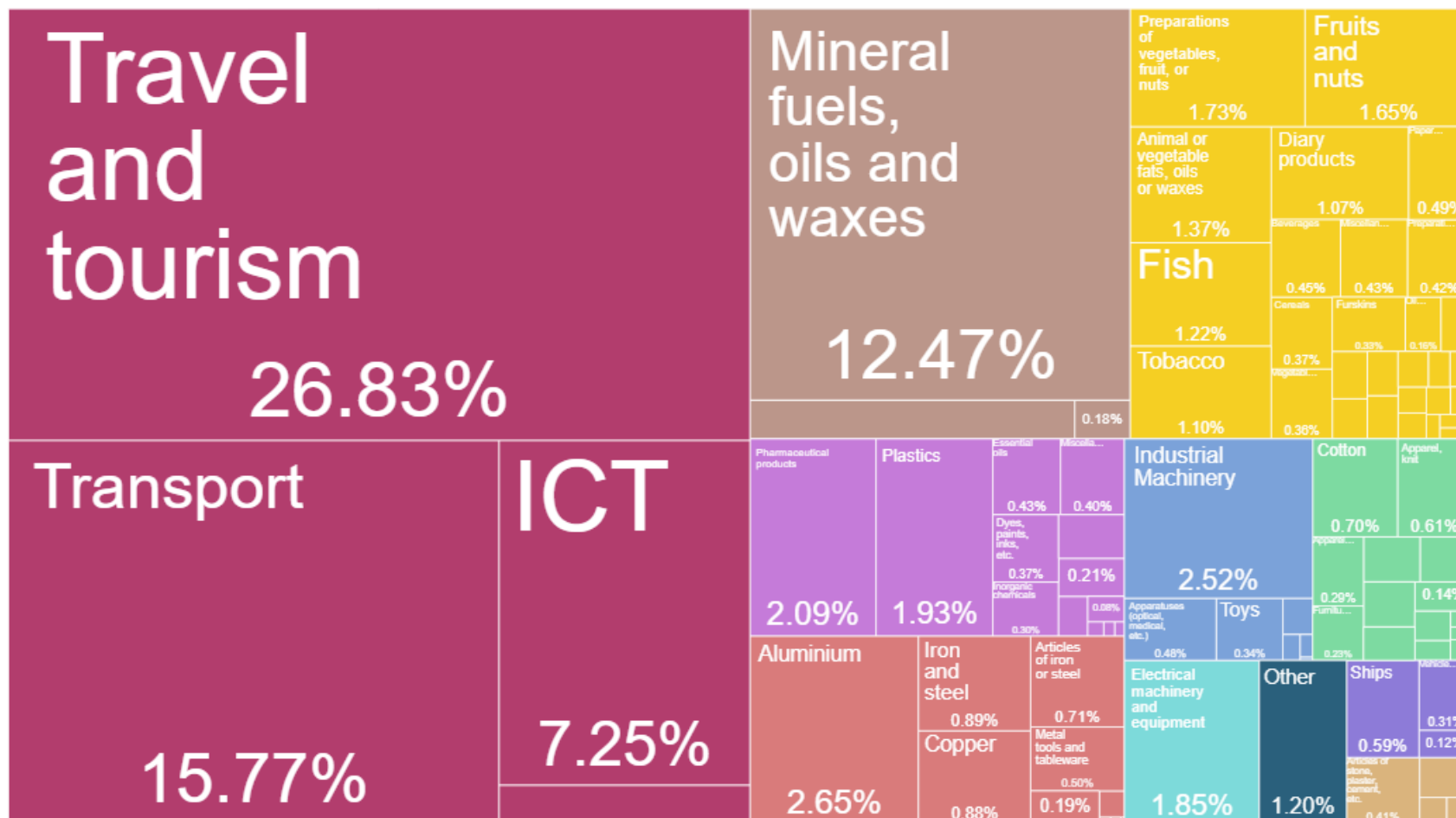
85	75	69953'	Πώματα (στα οποία περιλαμβάνονται και τα πώματα - στεφάνια, τα ελκωτά πώματα και τα πώματα για τη ρύθμιση της ροής), καπάκια (καγούλια) για φιάλες, πώματα βιδωτά για βαρέλια, πλάκες πωμάτων, μολυβδοσφραγίδες και άλλα εξαρτήματα	37,4	-2,8%
86	83	89731'	Κοσμήματα με πολύτιμες ή μη πέτρες και μέρη αυτών, από πολύτιμα μέταλλα ή από μέταλλα επιστρωμένα με πολύτιμα μέταλλα (εξαιρούνται τα ρολόγια χεριού, τσέπης και οι κάσες τους)	37,0	8,0%
87	-	52266'	Υδροξειδίου του αργιλίου	36,7	-
88	-	12239'	Καπνός βιομηχανοποιημένος, εκχυλίσματα και βάμματα καπνού, μ.α.κ.	34,1	-
89	-	68212'	Χαλκός καθαρισμένος	33,8	-
90	-	85148'	Υποδήματα, μ.α.κ., με εξωτερικά πέλματα από δέρμα φυσικό	33,2	-
91	91	89219'	Άλλα βιβλία, φυλλάδια και παρόμοια έντυπα, όχι σε ξεχωριστά φύλλα	33,0	1,2%
92	-	56291'	Λιπάσματα, μ.α.κ., που περιέχουν τα τρία λιπαντικά στοιχεία άζωτο, φωσφόρο και κάλιο	32,1	-
93	98	58222'	Άλλες πλάκες, φύλλα, μεμβράνες, ταινίες και λουρίδες, από πλαστικές ύλες μη κυψελώδεις, μη ενισχυμένες ούτε με απανωτές στρώσεις, ούτε όμοια συνδυασμένες με άλλες πλαστικές ύλες, χωρίς υπόθεμα από πολυμερή του προπυλενίου	31,8	3,6%
94	-	05730'	Μπανάνες, στις οποίες περιλαμβάνονται και του είδους των Αντιλλών, ναπές ή αποξηραμένες	31,7	-
95	-	57219'	Πολυστυρόλιο άλλο	31,4	-
96	-	74182'	Άλλοι θερμαντήρες νερού μη ηλεκτρικοί, στιγμιαίας θέρμανσης ή συσσώρευσης	31,4	-
97	94	58211'	Πλάκες, φύλλα, ταινίες, λουρίδες, μεμβράνες και άλλες επίπεδες μορφές, αυτοκόλλητα, από πλαστικές ύλες, έστω και σε κυλίνδρους, άλλα από τις επενδύσεις δαπέδων, τοίχων ή οροφών της διάκρισης 893.31	31,2	-1,4%
98	-	54292'	Φάρμακα που περιέχουν βιταμίνες ή άλλα προϊόντα της υποδιαίρεσης 541.1, που παρουσιάζονται με μορφή δόσεων ή είναι συσκευασμένα για τη λιανική πώληση	31,2	-
99	-	04842'	Μπισκότα με προσθήκη γλυκαντικών, γκόφρες και γκοφρέτες, ψωμί με καρκεύματα	31,0	-
100	-	77235'	Άλλες μεταβλητές αντιστάσεις (στις οποίες περιλαμβάνονται οι ρεοστάτες και τα ποτενσιόμετρα)	30,9	-

* Τα στοιχεία είναι προσωρινά, ΕΛ ΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων από το ΚΕΕΜ

Πηγή: (Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων, 2018)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Διάρθρωση εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών Ελλάδας: γραφική απεικόνιση 2012 - 2016
Έτος 2016

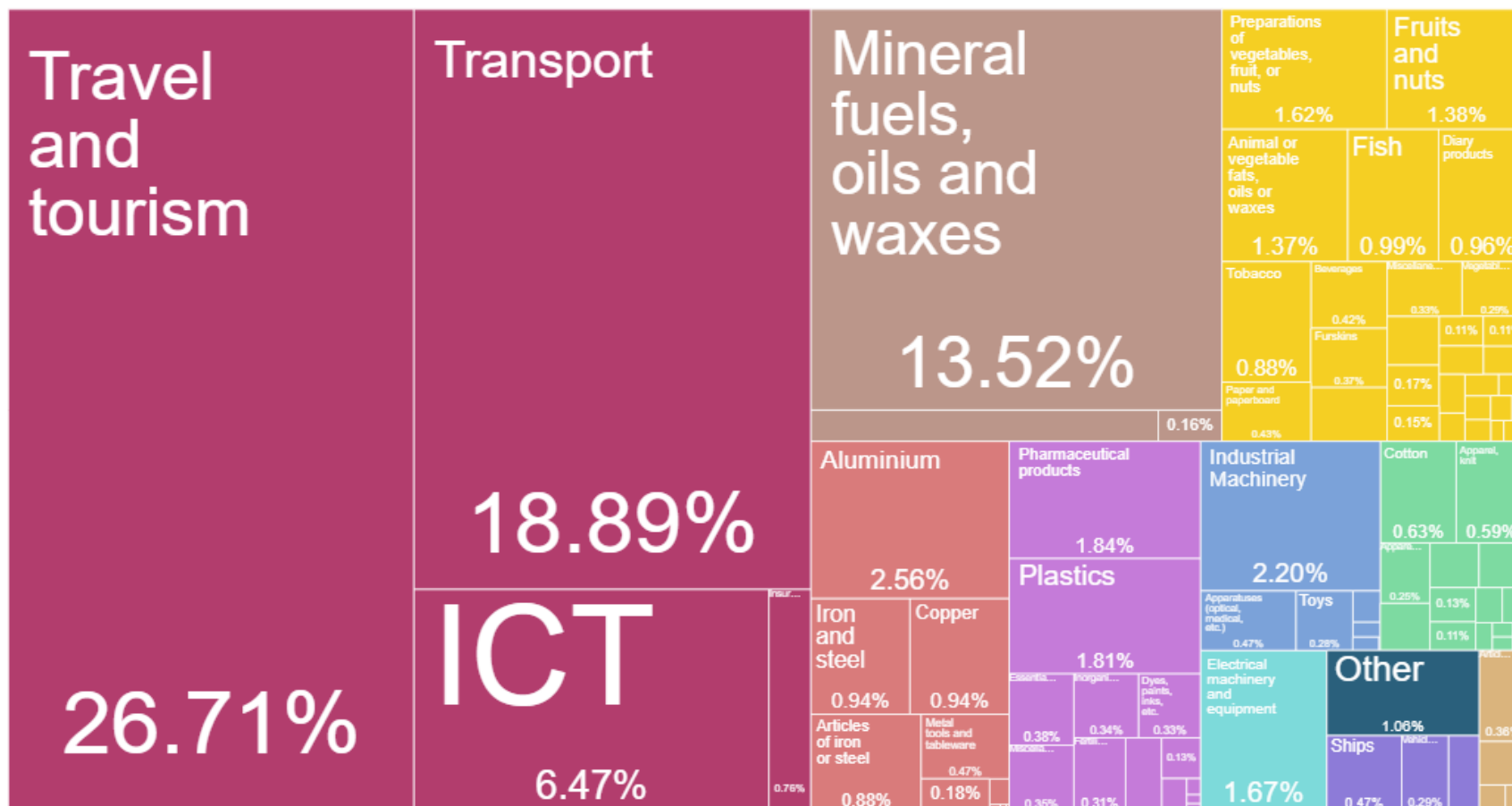
\$54.8B

Πηγή: Center of international development at Harvard University, 2018

Έτος 2015

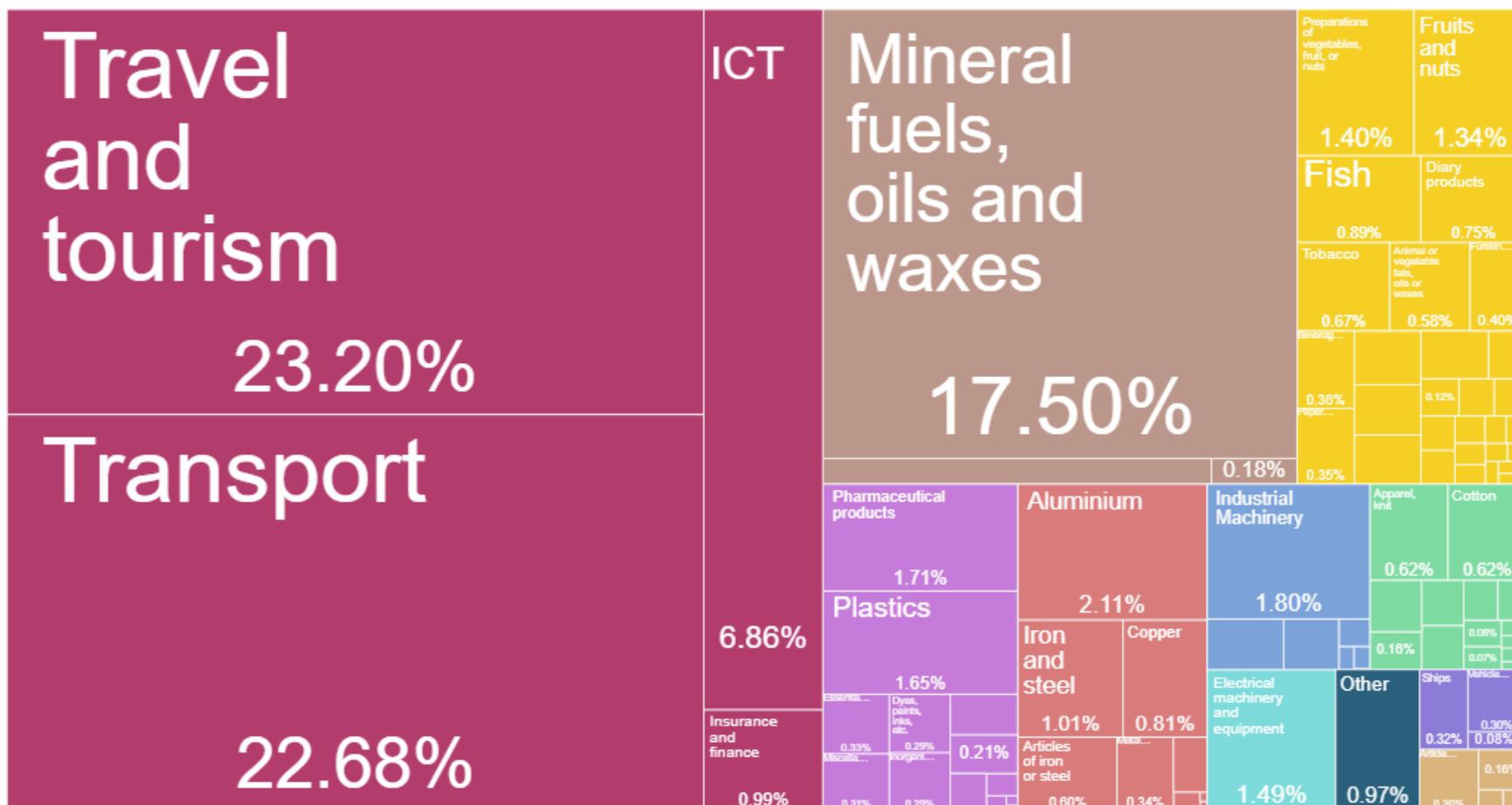
\$58.8B

Πηγή: Center of international development at Harvard University, 2018

Έτος 2014

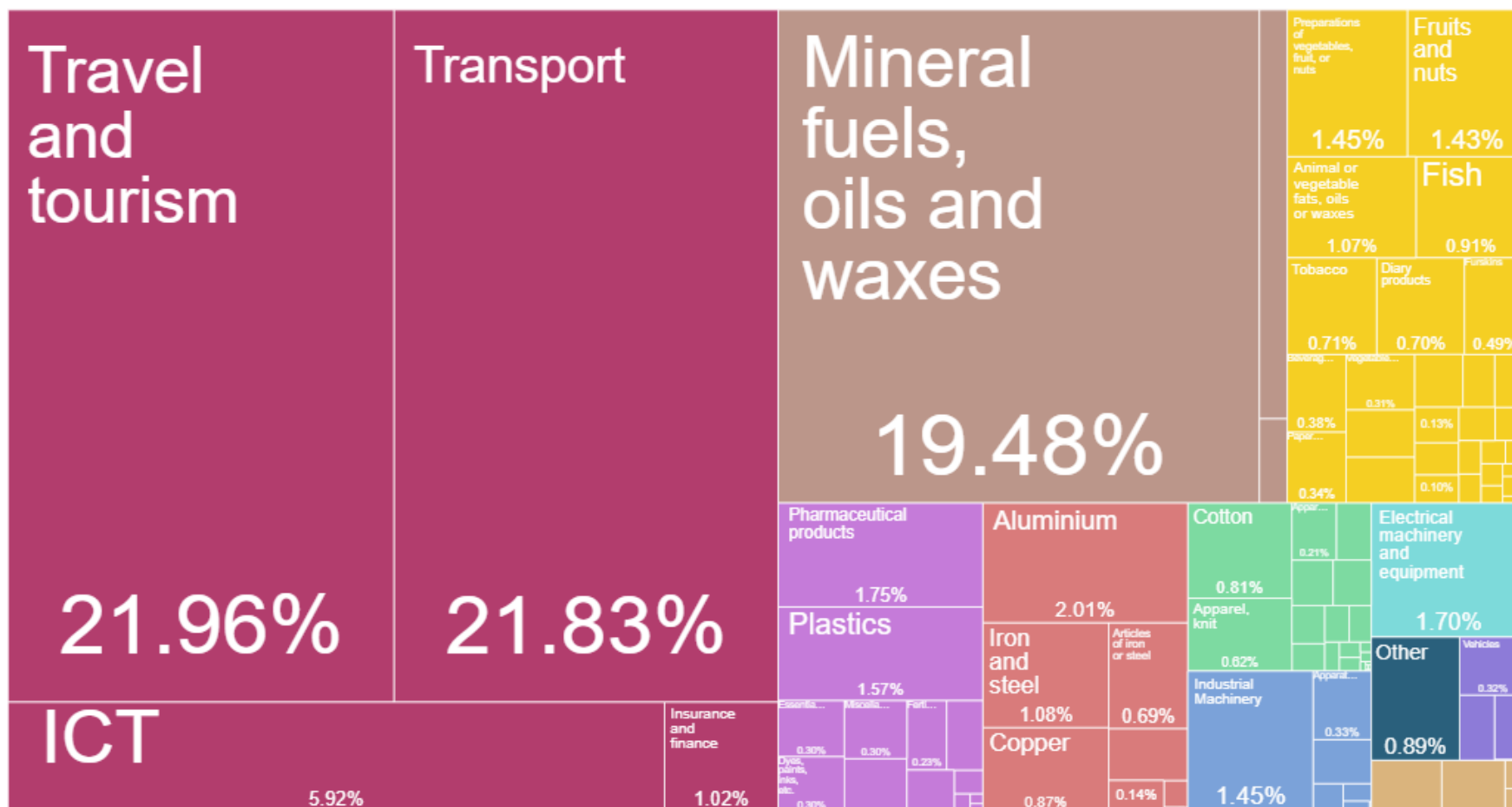
\$76.7B

Πηγή: Center of international development at Harvard University, 2018

Έτος 2013

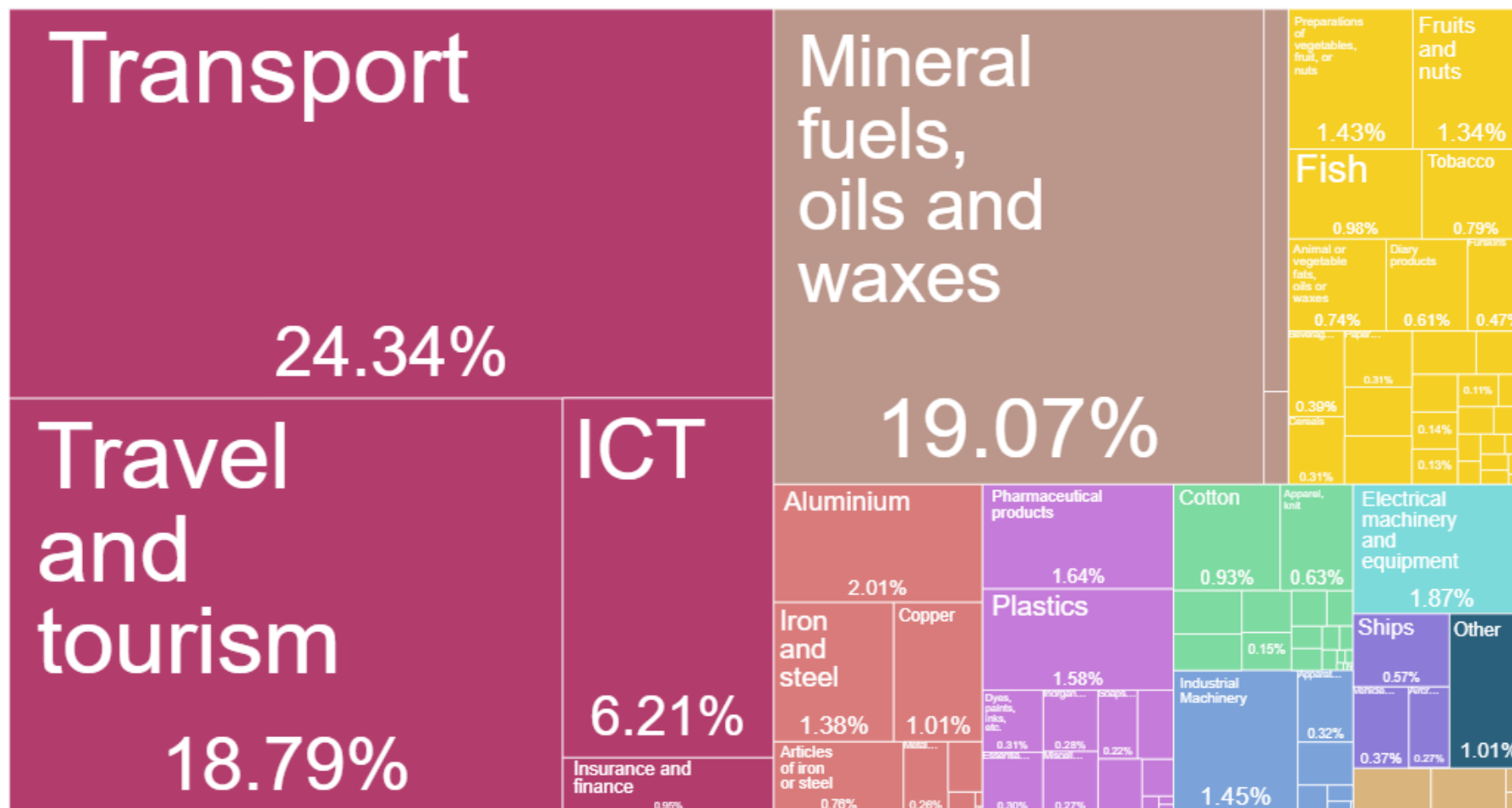
\$73.3B

Πηγή: Center of international development at Harvard University, 2018

Έτος 2012

\$70.3B

Πηγή: Center of international development at Harvard University, 2018

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: Τα 50 πρώτα ελληνικά εξαγόμενα προϊόντα στον κόσμο 2013 - 2017 (Αξία σε εκατ. €)

CN4	Περιγραφή	2013	2014	2015	2016	2017	Γενικό Άθροισμα
2710'	Λάδια από πετρέλαιο ή από ασφαλτούχα ορυκτά (εκτός από ακατέργαστα λάδια). Παρασκευάσματα περιεκτικότητας κατά βάρος \geq 70% σε λάδια από πετρέλαιο ή σε ασφαλτούχα ορυκτά και στα οποία τα λάδια αυτά αποτελούν το βασικό συστατικό, π.δ.κ.α.	9.986.703.943	9.857.582.626	7.132.455.628	6.573.269.886	8.490.690.916	42.040.702.999
3004'	Φάρμακα (εκτός από τα προϊόντα των κλάσεων 3002, 3005 ή 3006) που αποτελούνται από προϊόντα αναμειγμένα ή μη αναμειγμένα, παρασκευασμένα για θεραπευτικούς ή προφυλακτικούς σκοπούς, που παρουσιάζονται με μορφή δόσεων ή είναι συσκευασμένα	965.802.787	951.178.583	928.976.224	962.376.794	1.098.322.657	4.906.657.045
7606'	Ελάσματα και ταινίες, από αργίλιο, με πάχος $>$ 0,2 mm (εκτός από ανεπτυγμένα ελάσματα και ταινίες)	497.504.681	545.030.692	568.801.339	550.891.921	599.202.858	2.761.431.491
0302'	Ψάρια, βρώσιμα, νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη (εκτός από φιλέτα και άλλη σάρκα ψαριών της κλάσης 0304)	440.360.949	453.140.268	468.418.603	509.838.266	519.281.269	2.391.039.355
99SS'	Λοιπά προϊόντα	532.163.718	543.728.767	568.748.395	517.384.512	512.125.935	2.674.151.327
1509'	Ελαιόλαδο και τα κλάσματά του, που λαμβάνονται αποκλειστικά από ελιές με τη χρήση μηχανικών ή φυσικών μέσων υπό συνθήκες που δεν προκαλούν αλλοίωση του ελαίου, έστω και εξευγενισμένα, αλλά χημικώς μη μετασηματισμένα	494.878.488	260.648.247	631.794.462	584.651.861	482.122.473	2.454.095.531
2005'	Λαχανικά παρασκευασμένα ή διατηρημένα χωρίς ξίδι, μη κατεψυγμένα (εκτός από τα διατηρημένα με ζάχαρη και εκτός από ντομάτες, μανιτάρια και τρούφες)	337.887.565	351.344.300	392.481.163	412.995.887	445.203.356	1.939.912.271
0406'	Τυριά και πηγμένο γάλα για τυρί	297.129.920	333.657.227	373.735.519	401.642.199	427.546.190	1.833.711.055
7411'	Σωλήνες από χαλκό	323.363.508	315.550.182	359.500.679	336.533.340	425.625.291	1.760.573.000
8471'	Μηχανές επεξεργασίας δεδομένων, αυτόματες, και μονάδες αυτών. Μαγνητικές ή οπτικές διατάξεις ανάγνωσης, μηχανές εγγραφής των δεδομένων σε υπόθεμα με κωδικοποιημένη μορφή και μηχανές επεξεργασίας των δεδομένων αυτών, π.δ.κ.α.		288.410.838	401.628.764	469.073.900	391.299.746	1.550.413.248
5201'	Βαμβάκι, μη λαναρισμένο ούτε χτενισμένο	370.492.657	304.143.384	294.374.214	311.040.950	348.732.121	1.628.783.326
7604'	Ράβδοι και είδη με καθορισμένη μορφή, από αργίλιο, π.δ.κ.α.	140.935.763	180.141.773	228.908.304	256.736.183	301.953.745	1.108.675.768
2008'	Καρποί και φρούτα και άλλα βρώσιμα μέρη φυτών, παρασκευασμένα ή διατηρημένα, με ή χωρίς προσθήκη ζάχαρης ή άλλων γλυκαντικών ή αλκοόλης (εκτός από εκείνα που είναι παρασκευασμένα ή διατηρημένα με ξίδι, διατηρημένα με ζάχαρη)	338.789.648	306.154.242	309.800.797	294.646.951	282.587.592	1.531.979.230
7607'	Φύλλα και λεπτές ταινίες, από αργίλιο, έστω και τυπωμένα ή επικολλημένα σε χαρτί, χαρτόνι, πλαστική ύλη ή παρόμοια υποθέματα), με πάχος (χωρίς το υπόθεμα) \leq 0,2 mm (εκτός από τα φύλλα εκτόπισης της κλάσης 3212 και τα στολίδια για χριστουγεννιάτικο	191.012.072	198.348.412	236.310.779	245.769.783	279.123.416	1.150.564.462
7601'	Αργίλιο σε ακατέργαστη μορφή	219.369.244	237.601.312	266.090.934	220.679.830	278.828.349	1.222.569.669
2402'	Πούρα, στα οποία περιλαμβάνονται και εκείνα με κοιμένα τα άκρα, πουράκια και τσιγάρα, από καπνό ή υποκατάστατα του καπνού	200.869.254	211.534.846	275.547.567	303.410.043	267.704.367	1.259.066.077
2515'	Μάρμαρα, τραβερτίνες, βελγικοί ασβεστόλιθοι και άλλοι ασβεστόλιθοι για πελέκημα ή χτίσιμο, φαινομενικής πυκνότητας \geq 2,5, και αλάβαστρο,	125.474.387	114.993.604	118.662.899	147.179.306	262.617.795	768.927.991

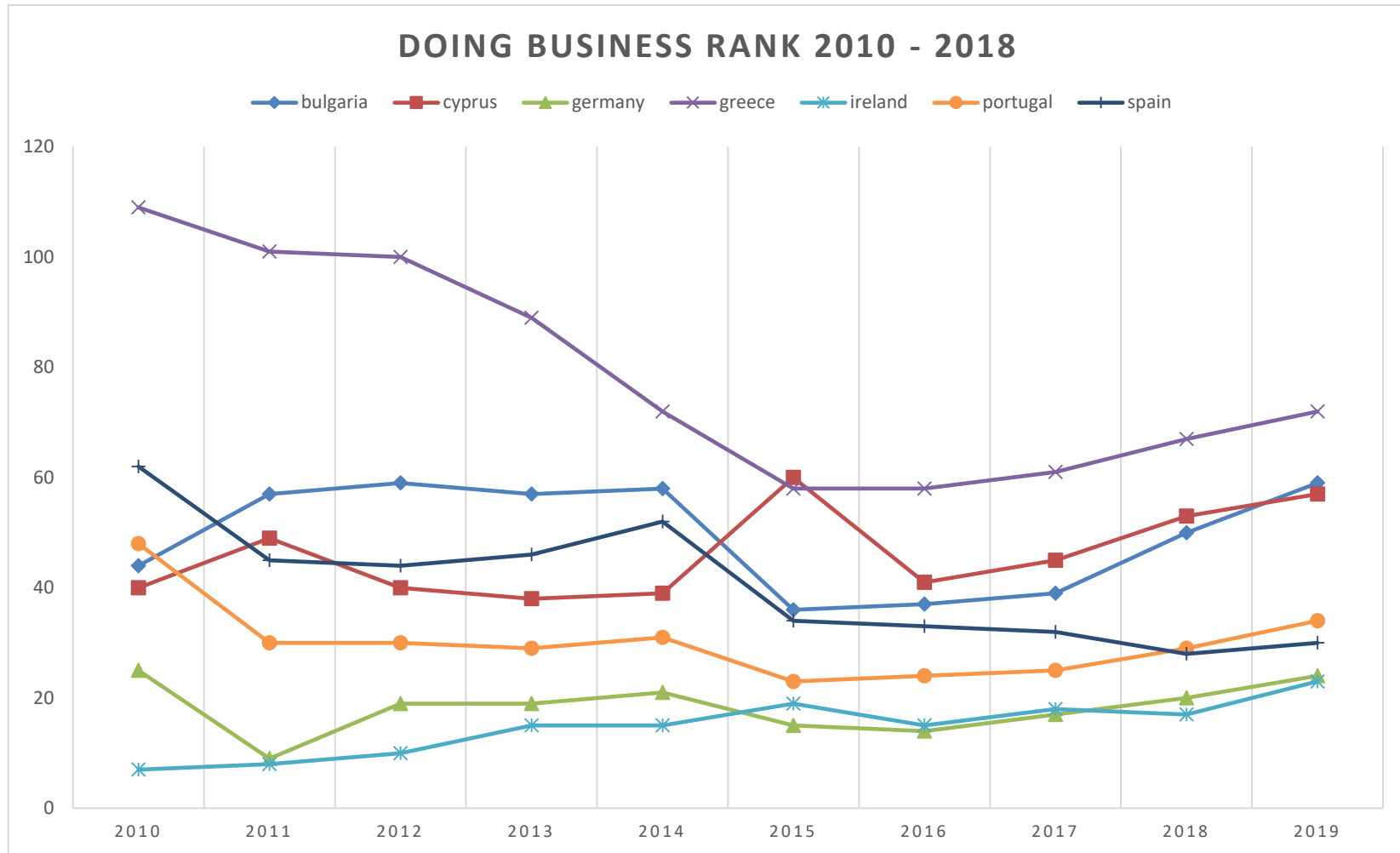
	έστω και χοντρικά κατεργασμένα ή απλά κομμένα, με πριόνι ή άλλο τρόπο, σε όγκους ή πλάκες σχήματος τετραγώνου						
8544'	Σύρματα και καλώδια (ό. συμπ. τα ομοαξονικά καλώδια) για ηλεκτροτεχνική χρήση, μονωμένα (έστω και μονωμένα με φωτοευαίσθητο βερνίκι ή οξειδωμένα ηλεκτρολυτικά) και άλλοι μονωμένοι ηλεκτρικοί αγωγοί, έστω και με εξαρτήματα σύνδεσης.	237.792.073	211.762.621	222.714.991	216.360.123	215.001.579	1.103.631.387
2523'	Τσιμέντα υδραυλικά, στα οποία περιλαμβάνονται και εκείνα που δεν είναι σε σκόνη, με την ονομασία clinkers, έστω και χρωματισμένα	206.360.666	211.042.959	225.770.845	224.575.860	204.578.427	1.072.328.757
8517'	Ηλεκτρικές συσκευές για την ενσύρματη τηλεφωνία ή την ενσύρματη τηλεγραφία, όπου συμπεριλαμβάνονται οι συσκευές ενσύρματης τηλεφωνίας με ασυρματικές χειροσυσκευές (ακουστικά) και οι συσκευές τηλεπικοινωνίας για συστήματα με φερόμενη ηλεκτρική ενέργεια	189.412.215	182.804.922	190.464.174	201.110.025	191.315.672	955.107.008
2401'	Καπνά ακατέργαστα ή που δεν έχουν βιομηχανοποιηθεί. Απορρίμματα καπνού	186.750.554	168.819.530	168.123.185	216.557.679	187.398.271	927.649.219
2106'	Παρασκευάσματα διατροφής π.δ.κ.α.	120.542.843	127.231.747	143.613.749	167.073.732	187.389.375	745.851.446
7214'	Ράβδοι από σίδηρο ή από όχι σε κράμα χάλυβα, που έχουν απλώς σφυρηλατηθεί, ελαθεί, εφελκυσθεί ή διελαθεί σε θερμή κατάσταση, καθώς και εκείνες που έχουν υποστεί στρίψιμο μετά την έλαση	172.396.514	135.656.330	121.312.509	142.734.848	183.397.732	755.497.933
3902'	Πολυμερή του προπυλενίου ή άλλων ολεφινών, σε αρχικές μορφές	180.449.362	198.843.476	162.810.846	168.429.365	182.847.154	893.380.203
0806'	Σταφύλια, νωπά ή ξερά	174.501.991	181.199.923	163.673.566	149.796.175	171.710.540	840.882.195
8507'	Ηλεκτρικοί συσσωρευτές, περιλαμβανομένων και των διαχωριστών τους, είτε έχουν τετράγωνη ή ορθογώνια μορφή είτε όχι. Μέρη τους (εκτός των μεταχειρισμένων, καθώς και εκτός εκείνων από μη σκληρωμένο ελαστικό (καουτσούκ) ή από υφαντικές ύλες)		85.775.470	110.865.337	123.011.516	171.428.430	491.080.753
2713'	Οπτάνθρακας (κοκ) από πετρέλαιο, άσφαλτος από πετρέλαιο και άλλα υπολείμματα των λαδιών πετρελαίου ή των ασφαλτούχων ορυκτών	160.766.820	162.999.028	201.222.644	112.954.002	170.729.531	808.672.025
0805'	Εσπεριδοειδή, νωπά ή ξερά	186.253.540	166.784.996	156.210.834	244.216.741	162.402.218	915.868.329
3920'	Πλάκες, φύλλα, μεμβράνες, ταινίες και λουρίδες, από πλαστικές ύλες μη κυψελώδεις, μη ενισχυμένα ούτε με απανωτές στρώσεις, ούτε όμοια συνδυασμένα με άλλες ύλες, χωρίς υπόθεμα, μη κατεργασμένα ή κατεργασμένα μόνο στην επιφάνεια ή κομμένα μόνο σε σχήμα	144.276.801	133.863.913	151.513.582	157.333.395	161.332.016	748.319.707
9503'	Παιχνίδια για παιδιά (εκτός από τροχοφόρα παιχνίδια, στα οποία μπορούν να επιβιβασθούν και με τα οποία μπορούν να μετακινηθούν παιδιά, αμαξάκια για κούκλες και κούκλες που απλώς αναπαριστούν ανθρώπους). Μικροκατασκευές για παιχνίδι ή διασκέδαση	98.946.432	107.312.698	112.727.769	135.981.318	158.612.884	613.581.101
0810'	Φράουλες, σμέουρα, βατόμουρα, φραγκοστάφυλα κάθε είδους, λαγοκέρασα και άλλοι καρποί και φρούτα βρώσιμα, νωπά (εκτός από καρπούς με κέλυφος, μπανάνες, χουρμάδες, σύκα, ανανάδες, καρποί αβοκάντο, γκουάβες, καρποί μάγγο, μαγγούστες, καρποί παπάγιας	132.403.181	134.965.004	116.712.600	127.260.538	158.227.161	669.568.484
6802'	Πέτρες κατάλληλες για λάξευση ή για την οικοδομική, φυσικές, άλλες από σχιστόλιθο, επεξεργασμένες και τεχνουργήματα από αυτές. Κύβοι, ψηφίδες και παρόμοια είδη για μωσαϊκά από φυσικές πέτρες (ό. συμπ. ο σχιστόλιθος), έστω και πάνω σε υπόθεμα.	116.183.474	134.043.784	145.290.476	150.724.918	153.123.095	699.365.747
0403'	Βουτυρόγαλα, πηγμένο γάλα και πηγμένη κρέμα, γιαούρτι, κεφίρ και άλλα γάλατα και κρέμες που έχουν υποστεί ζύμωση ή έχουν καταστεί όξινα, έστω και συμπυκνωμένα ή αρωματισμένα, έστω και με προσθήκη ζάχαρης, άλλων γλυκαντικών, φρούτων, καρυδιών ή κακάου	84.093.580	113.433.552	141.584.692	137.022.235	146.728.094	622.862.153
7213'	Χοντρόσυρμα από σίδηρο ή από όχι σε κράμα χάλυβα, ακανόνιστα	90.155.307				138.566.605	228.721.912

	περιελιγμένο						
4303'	Ενδύματα, εξαρτήματα της ένδυσης και άλλα είδη από γουνοδέρματα (εκτός από γάντια που φέρουν ταυτόχρονα φυσικά γουνοδέρματα και δέρμα, υποδήματα και καλύμματα κεφαλής και μέρη αυτών, καθώς και εκτός από είδη του κεφαλαίου 95, π.χ. παιχνίδια για παιδιά	220.906.884	198.869.102	126.283.088	105.243.779	135.754.031	787.056.884
2818'	Κορούνδιο τεχνητό, χημικά καθορισμένο ή μη. Οξείδιο του αργιλίου. Υδροξείδιο του αργιλίου	110.603.445	108.929.262	122.993.653	101.294.989	131.984.365	575.805.714
2711'	Αέρια πετρελαίου και άλλοι αέριοι υδρογονάνθρακες	112.723.645	142.253.758			130.983.485	385.960.888
9028'	Μετρητές αερίων, υγρών ή ηλεκτρισμού, ό. συμπ. οι μετρητές για τη μέτρηση των μετρητών αυτών		80.427.478	99.071.179	124.493.167	129.993.187	433.985.011
3304'	Προϊόντα ομορφιάς ή φιασιδώματος (μακιγιάζ) παρασκευασμένα και παρασκευάσματα για τη συντήρηση ή τη φροντίδα του δέρματος (εκτός από τα φάρμακα), στα οποία περιλαμβάνονται και τα αντιηλιακά παρασκευάσματα και τα παρασκευάσματα για το μαύρισμα	84.521.123	97.005.576	124.667.820	122.078.083	127.320.720	555.593.322
0809'	Βερίκοκα, κεράσια, ροδάκινα, στα οποία περιλαμβάνονται και τα brugnons και nectarines, δαμάσκηνα και αγριοδαμάσκηνα	140.228.264	139.227.002	128.961.923	134.986.163	125.013.112	668.416.464
3923'	Είδη μεταφοράς ή συσκευασίας, από πλαστικές ύλες. Πώματα, καπάκια, καψούλια και άλλες διατάξεις κλεισίματος, από πλαστικές ύλες	77.776.630	101.524.979	114.365.189	118.239.228	124.418.875	536.324.901
3903'	Πολυμερή του στυρολίου σε αρχικές μορφές	120.889.134	110.457.460	108.664.206	101.502.831	118.547.821	560.061.452
6106'	Μπλούζες και μπλούζες-πουκάμισα σεμιζιέ, πλεκτές, για γυναίκες ή κορίτσια (εκτός από τι-σερτ και φανελάκια)	141.018.779	138.265.117	131.901.860	111.528.245	111.781.849	634.495.850
2716'	Ηλεκτρική ενέργεια	166.037.937		82.189.209	85.677.207	110.669.686	444.574.039
8409'	Μέρη που αναγνωρίζονται ότι προορίζονται αποκλειστικά ή κύρια για εμβολοφόρους κινητήρες εσωτερικής καύσης, π.δ.κ.α.		103.991.551	127.257.771	92.463.985	105.058.353	428.771.660
2001'	Λαχανικά, καρποί και φρούτα και άλλα βρώσιμα μέρη φυτών, παρασκευασμένα ή διατηρημένα με ξίδι ή οξικό οξύ	76.406.255		83.337.131	87.347.573	102.006.081	349.097.040
7308'	Κατασκευές και μέρη κατασκευών (π.χ. γέφυρες και τμήματα γεφυρών, θυρίδες κλεισιάδων, πύργοι, πυλώνες, στύλοι, κολώνες, ικρίωματα, στέγες, ζευκτά στέγης, πύλες, πόρτες, παράθυρα καθώς και τα πλαίσια και οι περικαλύψεις αυτών, κατώφλια, πατζούρια,	78.763.018	99.261.201		79.083.731	99.255.153	356.363.103
1901'	Εκχυλίσματα βύνης, καθώς και παρασκευάσματα διατροφής από αλεύρια, σιμιγδάλια, άμυλα κάθε είδους ή εκχυλίσματα βύνης, που δεν περιέχουν σκόνη κακάου ή περιέχουν σε αναλογία < 40% κατά βάρος υπολογιζόμενο με βάση την πλήρη απολίπανση, π.δ.κ.α.					96.161.423	96.161.423
3921'	Πλάκες, φύλλα, μεμβράνες, ταινίες και λουρίδες, από πλαστικές ύλες, ενισχυμένα, με απανωτές στρώσεις, με υπόθεμα ή όμοια συνδυασμένα με άλλες ύλες, ή από κυψελώδη προϊόντα, μη κατεργασμένα ή κατεργασμένα μόνο στην επιφάνεια ή κομμένα μόνο σε σχήμα			83.227.665	81.324.435	90.146.082	254.698.182
7404'	Απορρίμματα και θραύσματα από χαλκό (εκτός από ακατέργαστους όγκους [πλινθώματα] ή εκτός από παρόμοιες ακατέργαστες μορφές, από ρευστοποιημένα απορρίμματα και θραύσματα από χαλκό, εκτός από τέφρες και κατάλοιπα (σκωρίες) που περιέχουν χαλκό	86.269.544					86.269.544
8802'	Αεροσκάφη με κινητήρα (π.χ. ελικόπτερα και αεροσκάφη συαθερών περυγών). Διαστημόπλοια, περιλαμβανομένων και των δορυφόρων, πύραυλοι φορείς διαστημοπλοίων, καθώς και υποτροχιακά διαστημόπλοια	77.278.103					77.278.103
2709'	Λάδια ακατέργαστα, από πετρέλαιο ή από ασφαλτούχα ορυκτά (ακατέργαστο πετρέλαιο)	132.715.186					132.715.186
7305'	Σωλήνες, κυκλικής διατομής και εξωτερικής διαμέτρου < 406,4 mm, που		93.660.957	135.120.983			228.781.940

	παράγονται από πλατέα προϊόντα έλασης από σίδηρο ή χάλυβα (π.χ. συγκολλημένοι ή καρφωμένοι) > 406,4 mm, που παράγονται από πλατέα προϊόντα έ						
3105'	Λιπάσματα ορυκτά ή χημικά που περιέχουν δύο ή τρία λιπαντικά στοιχεία: άζωτο, φωσφόρο και κάλιο. Άλλα λιπάσματα (εκτός από λιπάσματα καθαρής ζωϊκής ή φυτικής προέλευσης, ή ορυκτά ή χημικά αζωτούχα, φωσφορικά ή καλιούχα λιπάσματα). Ζωικά, φυτικά		80.874.046	101.161.464			182.035.510
6104'	Κουστούμια-ταγιέρ, σύνολα, ζακέτες, φορέματα, φούστες, φούστες-παντελόνια (ζιπ- κιλότ), παντελόνια μακριά (ό. συμπ. τα παντελόνια μέχρι το γόνατο και παρόμοια παντελόνια), φόρμες με τιράντες (σαλοπέτ) και παντελόνια κοντά (σορτζ), πλεκτά, για γυναίκες	73.782.814					73.782.814
6109'	Τι-σερτ και φανελάκια, πλεκτά	76.221.124					76.221.124
8901'	Επιβατικά πλοία, κρουαζιερόπλοια, οχηματαγωγά (φέρρυ-μποτ), φορτηγά πλοία, φορτηγίδες και παρόμοια πλοία για τη μεταφορά προσώπων ή εμπορευμάτων		94.247.141				94.247.141
3402'	Όργανικές ουσίες επιφανειακής δράσης (εκτός από σαπούνια). Παρασκευάσματα που ενεργούν πάνω στην επιφανειακή τάση, παρασκευάσματα για πλύσιμο (αλυσίβες), στα οποία περιλαμβάνονται και τα βοηθητικά παρασκευάσματα για το πλύσιμο, και παρασκευάσματα	82.332.258	81.812.856				164.145.114
7306'	Σωλήνες και κοίλα είδη με καθορισμένη μορφή (π.χ. συγκολλημένα, καρφωτά, θηλυκωμένα ή με απλώς συνενωμένα άκρα), από σίδηρο ή χάλυβα (εκτός από σωλήνες χωρίς συγκόλληση, καθώς και σωλήνες με κυκλική εσωτερική και εξωτερική εγκάρσια τομή			154.494.544			154.494.544
1905'	Προϊόντα αρτοποιίας, ζαχαροπλαστικής ή μπισκοτοποιίας, έστω και με προσθήκη κακάου, όστιες, κάψουλες κενές των τύπων που χρησιμοποιούνται για φάρμακα, αζυμοσφραγίδες, ξεραμένες ζύμες από αλεύρι ή άμυλο κάθε είδους σε φύλλα και παρόμοια προϊόντα				79.352.068		79.352.068
1001'	Σιτάρι και σμιγάδι		114.740.814		137.065.119		251.805.933
3924'	Πιατικά, άλλα είδη νοικοκυριού ή οικιακής οικονομίας, είδη υγιεινής και καλλωπισμού, από πλαστικές ύλες (εκτός από μπανιέρες, ντουσιέρες, νιπτήρες, μπιντέδες, λεκάνες αποχωρητηρίου και τα καθίσματα και τα καλύμματά τους, καζανάκια αποχωρητηρίου			82.744.819	79.271.773		162.016.592
Γενικό Άθροισμα		19.802.498.080	19.695.277.556	17.897.290.573	17.414.216.458	20.096.851.083	94.906.133.750

Πηγή: Προσαρμοσμένος πίνακας από δεδομένα ΕΛΣΤΑΤ, (ΕΛΣΤΑΤ, 2018α)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: Doing Business Rank 2010 – 2018, σύγκριση χωρών

Πηγή: (The World Bank, 2018b)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: 20 πρώτες χώρες προορισμού ελληνικών εξαγωγών

Α) Συγκεντρωτικός πίνακας 2011 – 2017

ΧΩΡΕΣ	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Γενικό Άθροισμα
ΙΤΑΛΙΑ	2.272.017.730	2.107.601.993	2.439.947.617	2.481.016.255	2.907.350.293	2.809.694.944	3.052.568.216	18.070.197.048
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1.877.979.396	1.742.778.067	1.769.977.904	1.767.444.740	1.846.696.466	1.928.492.035	2.018.720.740	12.952.089.348
ΤΟΥΡΚΙΑ	1.873.667.786	2.936.646.616	3.144.152.750	3.262.476.556	1.702.042.640	1.347.146.126	1.950.387.768	16.216.520.242
ΚΥΠΡΟΣ	1.441.790.298	1.326.305.224	1.121.501.880	1.237.137.715	1.415.096.678	1.523.641.837	1.723.636.451	9.789.110.083
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.280.562.826	1.512.779.506	1.396.028.187	1.351.830.580	1.276.560.318	1.252.241.953	1.326.377.577	9.396.380.947
ΛΙΒΑΝΟΣ		736.520.390	496.072.455	608.111.469	766.980.097	1.048.925.528	1.250.122.821	4.906.732.760
Η Π Α	1.352.621.675	1.005.127.508	885.601.293	800.942.503	1.242.654.603	1.093.490.290	1.121.237.821	7.501.675.693
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	986.048.854	851.622.798	983.413.397	967.002.438	1.078.976.021	1.063.847.145	1.109.848.626	7.040.759.279
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	629.015.563	574.875.790	601.000.196	634.506.831	706.354.341	750.228.451	851.644.957	4.747.626.129
ΓΑΛΛΙΑ		666.224.161	640.876.907	643.260.899	654.903.038	702.992.791	764.714.946	4.072.972.742
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	391.436.820		548.713.020	753.124.924	1.042.889.935	749.243.047	755.497.454	4.240.905.200
ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ			403.021.668	782.266.313	735.095.812	447.291.144	679.433.548	3.047.108.485
ΙΣΠΑΝΙΑ	475.472.415	539.434.131	575.810.829	667.376.985	688.808.517	697.281.076	674.534.837	4.318.718.790
ΠΡΩΗΝ ΓιΟΥΓΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	565.589.968	827.349.725	743.862.287	706.296.155	586.575.093	566.443.864	641.999.477	4.638.116.569
ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	433.285.142	524.090.833	986.730.975	641.210.850	394.186.329	381.118.336	638.502.406	3.999.124.871
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	486.764.699	436.854.537	425.194.449	415.883.089	499.606.824	604.705.020	617.187.967	3.486.196.585
ΚΙΝΑ							473.600.781	473.600.781
ΑΛΒΑΝΙΑ	423.510.056			409.708.736	348.107.962	378.183.865	460.805.392	2.020.316.011
ΣΙΝΓΚΑΠΟΥΡΗ	642.545.974	542.423.051					456.637.729	1.641.606.754
ΠΟΛΩΝΙΑ					334.790.942	394.954.651	454.580.535	1.184.326.128
ΕΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	445.027.714	462.371.458		357.917.462				1.265.316.634
ΡΩΣΙΑ	411.832.327	462.106.375	404.288.648					1.278.227.350
ΕΦ ΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΤΡΙΤΕΣ ΧΩΡΕΣ	1.049.198.448	1.497.861.216	1.007.970.674	879.650.526				4.434.680.864
ΝΟΤΙΑ ΚΟΡΕΑ					295.690.539			295.690.539
ΒΕΛΓΙΟ					339.496.013	343.684.253		683.180.266
ΑΛΓΕΡΙΑ	371.073.947							371.073.947
ΕΦ ΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΧΩΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ			579.768.478	538.883.142				1.118.651.620
ΛΙΒΥΗ		784.547.718	744.891.232			331.772.183		1.861.211.133
ΙΣΡΑΗΛ		595.579.503						595.579.503

Πηγή: Προσαρμοσμένος πίνακας, (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2016)

Β) Αναλυτικός πίνακας

2011			2012			2013		
Χώρα	Αξία σε ευρώ	Μερ. Συμ. (%)	Χώρα	Αξία σε ευρώ	Μερ. Συμ. (%)	Χώρα	Αξία σε ευρώ	Μερ. Συμ. (%)
ΙΤΑΛΙΑ	2.272.017.730	9,44%	ΤΟΥΡΚΙΑ	2.936.646.616	10,74%	ΤΟΥΡΚΙΑ	3.144.152.750	11,63%
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	391.436.820	1,63%	ΙΤΑΛΙΑ	2.107.601.993	7,71%	ΙΤΑΛΙΑ	2.439.947.617	9,02%
ΑΛΒΑΝΙΑ	423.510.056	1,76%	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1.742.778.067	6,38%	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1.769.977.904	6,55%
ΑΛΓΕΡΙΑ	371.073.947	1,54%	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.512.779.506	5,53%	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.396.028.187	5,16%
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.280.562.826	5,32%	ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΤΡΙΤΕΣ ΧΩΡΕΣ	1.497.861.216	5,48%	ΚΥΠΡΟΣ	1.121.501.880	4,15%
ΓΑΛΛΙΑ		2,85%	ΚΥΠΡΟΣ	1.326.305.224	4,85%	ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΤΡΙΤΕΣ ΧΩΡΕΣ	1.007.970.674	3,73%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1.877.979.396	7,80%	Η Π Α	1.005.127.508	3,68%	ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	986.730.975	3,65%
ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	433.285.142	1,80%	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	851.622.798	3,12%	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	983.413.397	3,64%
ΕΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	445.027.714	1,85%	ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	827.349.725	3,03%	Η Π Α	885.601.293	3,27%
ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΤΡΙΤΕΣ ΧΩΡΕΣ	1.049.198.448	4,36%	ΛΙΒΥΗ	784.547.718	2,87%	ΛΙΒΥΗ	744.891.232	2,75%
Η Π Α	1.352.621.675	5,62%	ΛΙΒΑΝΟΣ	736.520.390	2,69%	ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	743.862.287	2,75%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	986.048.854	4,10%	ΓΑΛΛΙΑ	666.224.161	2,44%	ΓΑΛΛΙΑ	640.876.907	2,37%
ΙΣΠΑΝΙΑ	475.472.415	1,98%	ΙΣΡΑΗΛ	595.579.503	2,18%	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	601.000.196	2,22%
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	486.764.699	2,02%	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	574.875.790	2,10%	ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΧΩΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	579.768.478	2,14%
ΚΥΠΡΟΣ	1.441.790.298	5,99%	ΣΙΝΓΚΑΠΟΥΡΗ	542.423.051	1,98%	ΙΣΠΑΝΙΑ	575.810.829	2,13%
ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	565.589.968	2,35%	ΙΣΠΑΝΙΑ	539.434.131	1,97%	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	548.713.020	2,03%
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	629.015.563	2,61%	ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	524.090.833	1,92%	ΛΙΒΑΝΟΣ	496.072.455	1,83%
ΡΩΣΙΑ	411.832.327	1,71%	ΕΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	462.371.458	1,69%	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	425.194.449	1,57%
ΣΙΝΓΚΑΠΟΥΡΗ	642.545.974	2,67%	ΡΩΣΙΑ	462.106.375	1,69%	ΡΩΣΙΑ	404.288.648	1,50%
ΤΟΥΡΚΙΑ	1.873.667.786	7,79%	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	436.854.537	1,60%	ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	403.021.668	1,49%

Πηγή: (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2016)

2014			2015			2016			2017		
Χώρα	Αξία σε ευρώ	Μερ. Συμ. (%)	Χώρα	Αξία σε ευρώ	Μερ. Συμ. (%)	Χώρα	Αξία σε ευρώ	Μερ. Συμ. (%)	Χώρα	Αξία σε ευρώ	Μερ. Συμ. (%)
ΤΟΥΡΚΙΑ	3.262.476.556	12,17%	ΓΑΛΛΙΑ	2.907.350.293	11,43%	ΓΑΛΛΙΑ	2.809.694.944	11,17%	ΓΑΛΛΙΑ	3.052.568.216	10,71%
ΓΑΛΛΙΑ	2.481.016.255	9,25%	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1.846.696.466	7,26%	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1.928.492.035	7,67%	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2.018.720.740	7,08%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1.767.444.740	6,59%	ΤΟΥΡΚΙΑ	1.702.042.640	6,69%	ΚΥΠΡΟΣ	1.523.641.837	6,06%	ΤΟΥΡΚΙΑ	1.950.387.768	6,84%
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.351.830.580	5,04%	ΚΥΠΡΟΣ	1.415.096.678	5,57%	ΤΟΥΡΚΙΑ	1.347.146.126	5,36%	ΚΥΠΡΟΣ	1.723.636.451	6,05%
ΚΥΠΡΟΣ	1.237.137.715	4,61%	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.276.560.318	5,02%	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.252.241.953	4,98%	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.326.377.577	4,65%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	967.002.438	3,61%	Η Π Α	1.242.654.603	4,89%	Η Π Α	1.093.490.290	4,35%	ΑΙΒΑΝΟΣ	1.250.122.821	4,39%
ΕΘΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΤΡΙΤΕΣ ΧΩΡΕΣ	879.650.526	3,28%	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	1.078.976.021	4,24%	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	1.063.847.145	4,23%	Η Π Α	1.121.237.821	3,93%
Η Π Α	800.942.503	2,99%	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	1.042.889.935	4,10%	ΑΙΒΑΝΟΣ	1.048.925.528	4,17%	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	1.109.848.626	3,89%
ΣΑΟΥΔΑΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	782.266.313	2,92%	ΑΙΒΑΝΟΣ	766.980.097	3,02%	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	750.228.451	2,98%	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	851.644.957	2,99%
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	753.124.924	2,81%	ΣΑΟΥΔΑΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	735.095.812	2,89%	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	749.243.047	2,98%	ΓΑΛΛΙΑ	764.714.946	2,68%
ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	706.296.155	2,63%	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	706.354.341	2,78%	ΓΑΛΛΙΑ	702.992.791	2,80%	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	755.497.454	2,65%
ΙΣΠΑΝΙΑ	667.376.985	2,49%	ΙΣΠΑΝΙΑ	688.808.517	2,71%	ΙΣΠΑΝΙΑ	697.281.076	2,77%	ΣΑΟΥΔΑΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	679.433.548	2,38%
ΓΑΛΛΙΑ	643.260.899	2,40%	ΓΑΛΛΙΑ	654.903.038	2,58%	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	604.705.020	2,40%	ΙΣΠΑΝΙΑ	674.534.837	2,37%
ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	641.210.850	2,39%	ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	586.575.093	2,31%	ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	566.443.864	2,25%	ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	641.999.477	2,25%
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	634.506.831	2,37%	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	499.606.824	1,96%	ΣΑΟΥΔΑΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	447.291.144	1,78%	ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	638.502.406	2,24%
ΑΙΒΑΝΟΣ	608.111.469	2,27%	ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	394.186.329	1,55%	ΠΟΛΩΝΙΑ	394.954.651	1,57%	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	617.187.967	2,17%
ΕΘΟΔΙΑΣΜΟΙ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΟΙ ΣΕ ΧΩΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	538.883.142	2,01%	ΑΛΒΑΝΙΑ	348.107.962	1,37%	ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ	381.118.336	1,52%	ΚΙΝΑ	473.600.781	1,66%
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	415.883.089	1,55%	ΒΕΛΓΙΟ	339.496.013	1,34%	ΑΛΒΑΝΙΑ	378.183.865	1,50%	ΑΛΒΑΝΙΑ	460.805.392	1,62%
ΑΛΒΑΝΙΑ	409.708.736	1,53%	ΠΟΛΩΝΙΑ	334.790.942	1,32%	ΒΕΛΓΙΟ	343.684.253	1,37%	ΣΙΝΓΚΑΠΟΥΡΗ	456.637.729	1,60%
ΕΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	357.917.462	1,33%	ΝΟΤΙΑ ΚΟΡΕΑ	295.690.539	1,16%	ΑΙΒΥΗ	331.772.183	1,32%	ΠΟΛΩΝΙΑ	454.580.535	1,59%

Πηγή: (Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης, 2016)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ: Βασικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής στις χώρες της ζώνης του ευρώ

	Είδος κρίσης (βασική πηγή)	Έναρξη προγράμματος	Λήξη προγράμματος	Ύψος εξωτερικής χρηματοδότησης (ύψος εκαταμειύσεων) σε δισεκ. ευρώ ¹	Μεσοσταθμική διάρκεια δανείου από EFSF/ESM (έτη από 1η εκαταμείωση)	Μέση διάρκεια αξιολογήσεων (μήνες) ²	Αριθμός κυβερνήσεων	Κεφαλαιακοί περιορισμοί	Τύπος εξόδου ³	Έτη αποπληρωμών δανείων EFSF/ESM	Προσδοκώμενη αποπληρωμή του 75%
Ελλάδα	Δημοσιονομική, Ανταγωνιστικό- τητας	Μάιος 2010	Αύγουστος 2018 ⁴	110 (52,9+20,7) +172,6 (141,8+11,6) +86 (40,2)	30,2	6,7	5	από Ιούν. 2015		2034-2059	
Ιρλανδία	Αγοράς ακινήτων, Τραπεζική	Δεκέμβριος 2010	Δεκέμβριος 2013	67,5	20,8	3,0	2	Όχι	“Καθαρή” (PPS χωρίς προληπτική γραμμή)	2029-2042	2031
Ισπανία	Αγοράς ακινήτων, Τραπεζική	Ιούλιος 2012	Ιανουάριος 2014	100 (41+0)	12,5	3,6	1	Όχι	“Καθαρή” (PPS χωρίς προληπτική γραμμή)	2022-2027	
Κύπρος	Τραπεζική	Απρίλιος 2013	Μάρτιος 2016	10 (6,3+1)	14,9	4,9	1	Απρ. 2013- Απρ. 2015	“Καθαρή” (PPS χωρίς προληπτική γραμμή)	2025-2031	2029
Πορτογαλία	Ανταγωνιστικό- τητας, Δημοσιονομική	Μάιος 2011	Ιούνιος 2014	78 (50,3+26,0)	20,8	3,4	2	Όχι	“Καθαρή” (PPS χωρίς προληπτική γραμμή)	2025-2040	2026

Πηγές: European Commission, Post-Programme Surveillance Reports και EU financial assistance https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-financial-assistance_en, ESM: <https://www.esm.europa.eu/financial-assistance> και ESM (2016), “Accessing sovereign markets – The recent experiences of Ireland, Portugal, Spain and Cyprus”, Discussion Paper No. 2: <https://www.esm.europa.eu/publications/accessing-sovereign-markets-recent-experiences-ireland-portugal-spain-and-cyprus>.

1 Εγγεγραμμένο ύψος δανεισμού από Ευρωπαϊκή Ένωση και ΔΝΤ. Σε παρόνθεση, όπου υπάρχει, το συνολικό ύψος εκαταμειύσεων μέχρι το τέλος του 2017 ως χωριστό άθροισμα μεταξύ ευρωπαϊκού σκέλους και ΔΝΤ.
2 Προκύπτει από τη διαίρεση της διάρκειας σε μήνες έκαστον προγράμματος με τον αριθμό των αξιολογήσεων του ευρωπαϊκού σκέλους. Στην περίπτωση της Ελλάδος, οι μήνες που προμετρούνται είναι από το Μάιο του 2010 έως και το Φεβρουάριο του 2018, ενώ ως αξιολογήσεις συνυπολογίζονται και οι συμφωνίες για το δεύτερο και το τρίτο πρόγραμμα.

3 PPS: Post-programme surveillance (Εποπτεία μετά το πρόγραμμα).

4 Προβλεπόμενη λήξη προγράμματος με βάση τον έως σήμερα σχεδιασμό και τις σχετικές αποφάσεις.

Πηγή: (Τράπεζα της Ελλάδος, 2018, p. 55)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ζ: Δείκτης αποκαλυπτόμενου συγκριτικού πλεονεκτήματος ελληνικών προϊόντων

Product Group	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Vegetable	2,18	2,09	2,65		2,76	2,48	4,28	4,27	4,57	3,86	3,42	4,33	3,76	3,93	3,52	3,67	2,95	4,16	4,13	2,79	2,67	3,29	2,8	2,42	2,52	2,77	2,32	2,73	2,96
Animal	0,35	0,57	0,55		0,5	0,5	1,21	1,15	1,25	1,38	1,62	1,66	1,77	1,72	1,97	2,06	2,3	2,37	2,27	2,45	2,55	2,56	2,78	2,76	2,57	2,47	2,35	2,86	3,1
Food Products	3,13	3,16	3,49		4,76	3,89	4,04	3,92	3,86	3,75	4,07	4,17	4,15	3,78	3,86	3,49	3,38	3,65	3,47	3,43	3,66	3,3	3,39	3,07	2,94	2,73	2,69	3,12	3,42
Minerals	0,95	1,79	2,11		2,76	2,41	4,75	5,15	4,94	5,1	5,24	6,75	4,84	4,42	4,1	3,48	2,99	2,83	2,11	1,87	1,87	1,93	1,25	1,02	1,35	1,44	1,55	1,86	1,95
Fuels	0,23	0,41	0,58		0,54	0,33	0,66	0,44	0,6	0,57	0,65	0,77	0,78	0,84	0,64	0,62	0,57	0,5	0,71	0,78	0,71	0,84	1,06	1,14	1,48	1,71	1,83	1,66	1,46
Chemicals	0,13	0,21	0,25		0,42	0,41	0,41	0,5	0,61	0,71	0,7	0,72	0,91	0,9	1	1,03	1,14	1,17	1,17	1,08	1,11	1,12	1,13	1,02	0,9	0,95	0,97	1,04	1,07
Plastic or Rubber	0,28	0,33	0,34		0,41	0,56	0,51	0,58	0,63	0,67	0,74	0,78	0,87	0,88	1,05	1,11	1,13	1,22	1,21	1,24	1,34	1,18	1,15	1,12	1,06	1,01	1,05	1,12	1,12
Hides and Skins	7,51	6,63	4,97		4,79	2,83	2,84	1,83	2,13	2,05	2	1,51	1,65	1,57	1,75	1,44	1,36	1,41	1,63	1,33	1,56	1,28	1,66	1,84	1,72	1,67	1,4	1,27	1,36
Wood	0,07	0,18	0,21		0,28	0,87	0,33	0,39	0,45	0,47	0,43	0,42	0,49	0,5	0,53	0,57	0,64	0,67	0,6	0,66	0,76	0,78	0,81	0,79	0,75	0,72	0,69	0,78	0,86
Textiles and Clothing	5,48	5,72	5,76		5	4,38	3,71	3,91	3,6	3,55	3,66	3,38	3,19	3,08	3,01	3,24	3,22	2,98	2,57	2,41	2,47	2,18	2,03	1,61	1,63	1,47	1,29	1,23	1,29
Footwear	1,32	0,94	0,78		0,49	2,98	0,24	0,24	0,29	0,28	0,27	0,27	0,24	0,23	0,27	0,28	0,28	0,29	0,32	0,35	0,44	0,49	0,45	0,58	0,33	0,33	0,35	0,33	0,46
Stone and Glass	0,31	0,57	0,56		0,94	0,99	0,6	0,57	0,6	0,61	0,69	0,61	0,63	0,62	0,62	0,56	0,6	0,55	0,71	0,5	0,52	0,46	0,4	0,34	0,34	0,33	0,3	0,31	0,3
Metals	1,16	1,36	1,12		1,25	1,03	1,46	1,63	1,46	1,65	1,8	1,68	2,05	2,11	2,1	2,02	2,17	2,1	2,2	2,32	2,19	1,98	2,18	2,45	2,14	1,96	1,91	2,36	2,39
Mach and Elec	0,11	0,14	0,15		0,17	0,25	0,19	0,19	0,19	0,29	0,22	0,22	0,29	0,3	0,26	0,28	0,35	0,31	0,31	0,34	0,33	0,3	0,28	0,31	0,26	0,26	0,27	0,27	0,29
Transportation	0,12	0,34	0,28		0,04	0,38	0,08	0,06	0,12	0,08	0,08	0,09	0,08	0,1	0,29	0,16	0,17	0,23	0,25	0,28	0,23	0,17	0,17	0,25	0,26	0,12	0,14	0,18	0,19
Agricultural Raw Materials	0,57	0,86	0,84		0,65	1,69	1,47	1,8	2,11	1,79	1,51	1,85	1,84	1,61	1,51	1,8	1,87	1,64	1,58	1,06	1,45	1,76	1,9	1,31	1,92	1,83	1,55		
Chemical	0,28	0,32	0,3		0,35	0,44	0,39	0,47	0,56	0,66	0,68	0,74	0,88	0,91	1,04	1,1	1,17	1,21	1,18	1,13	1,18	1,13	1,16	1,06	0,95	0,98	1,08		
Food	2,68	3,13	3,09		3,35	3,45	3,44	3,41	3,57	3,29	3,34	3,7	3,49	3,48	3,43	3,35	3,09	3,62	3,52	3,08	3,13	3,28	3,15	2,86	2,79	2,8	2,75		
Manufactures	0,78	0,74	0,74		0,73	0,93	0,68	0,67	0,64	0,69	0,69	0,64	0,66	0,69	0,71	0,71	0,75	0,75	0,72	0,75	0,76	0,69	0,66	0,68	0,58	0,53	0,57		
Ores and Metals	1,77	1,73	1,84		2,03	2,09	2,14	2,4	2,36	2,64	2,8	2,73	3,04	3	3,23	2,97	2,91	2,64	2,47	2,46	2,41	2,13	2,15	2,14	2,11	2,12	2,52		
Textiles	4	3,91	4,18		3,95	4,74	3,8	3,88	3,6	3,47	3,61	3,31	3,14	3,08	2,99	3,18	3,15	2,9	2,52	2,38	2,45	2,16	2,03	1,63	1,63	1,47	1,39		
Machinery and Transport Equipment	0,21	0,19	0,15		0,12	0,28	0,15	0,16	0,17	0,23	0,18	0,18	0,23	0,25	0,27	0,25	0,29	0,28	0,29	0,32	0,3	0,27	0,25	0,29	0,25	0,21	0,24		
Raw materials	0,81	0,9	0,94		1,23	1,28	1,82	1,75	1,73	1,65	1,79	1,79	1,41	1,51	1,52	1,42	1,23	1,09	1	0,85	0,81	1,18	1,04	0,82	0,85	0,87	0,85	1,12	1,29
Intermediate goods	0,68	0,82	0,73		0,77	0,77	1,05	1,2	1,25	1,21	1,27	1,36	1,29	1,24	1,23	1,31	1,31	1,39	1,43	1,44	1,4	1,23	1,25	1,28	1,1	1,03	1	1,2	1,15
Consumer goods	2,26	2,1	2,08		1,93	1,77	1,42	1,39	1,34	1,42	1,4	1,3	1,45	1,44	1,39	1,36	1,4	1,4	1,43	1,45	1,49	1,44	1,56	1,63	1,77	1,83	1,81	1,59	1,54
Chemical	0,28	0,32	0,3		0,35	0,44	0,39	0,47	0,56	0,66	0,68	0,74	0,88	0,91	1,04	1,1	1,17	1,21	1,18	1,13	1,18	1,13	1,16	1,06	0,95	0,98	1,08		
Capital goods	0,12	0,22	0,22		0,15	0,28	0,18	0,17	0,19	0,22	0,2	0,21	0,25	0,26	0,3	0,27	0,32	0,3	0,31	0,32	0,33	0,29	0,26	0,29	0,26	0,23	0,25	0,27	0,28

Πηγή: (The World Bank, 2018a)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
ανάπτυξης και Επιστημονική Έρευνα

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - αγροτική ανάπτυξη - αλιεία

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)

Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Ταύρος

τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479

www.ekdd.gr